

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı/Yüksek Lisans Programı

KÜRESELLEŞME SÜRECİNDE TÜRKİYE-AFRİKA EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Güler Karaca

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Örsan Ö. Akbulut

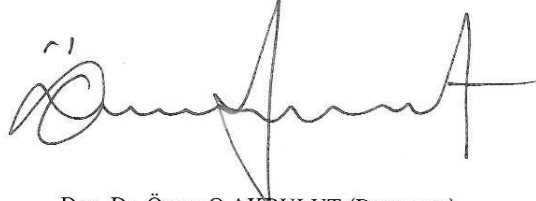
Ankara, 2013

KABUL VE ONAY

Güler Karaca tarafından "Küreselleşme Sürecinde Türkiye-Afrika Ekonomik İlişkileri" başlıklı bu çalışma, 10 Haziran 2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY (Başkan)

Doç. Dr. Örsan O.AKBULUT (Danışman)

Doç. Dr. Sonay Bayramoğlu ÖZUĞURLU

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

İmza

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım dönem projesinin kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ❖ Tezim sadece Ufuk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ❖ Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

28 Mayıs 2013

Güler Karaca

TEŞEKKÜR SAYFASI

“Küreselleşme Sürecinde Türkiye-Afrika Ekonomik İlişkileri” konulu tez çalışmasının seçiminde ve yürütülmesinde her türlü destek ile yardımlarını esirgemeyen; emek veren, zaman harcayan, tecrübesini paylaşan çok değerli tez danışmanım ve saygıdeğer hocam Doç.Dr.Örsan Ö.Akbulut’a teşekkür ederim.

Benden bütün eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen anne ve babama, tez çalışması boyunca bana verdiği manevi destek, göstermiş olduğu sabır ve anlayıştan dolayı değerli eşime ve her akşam afacanlıkları ve yaramazlıkları ile yüzümü güldüren, stresimi alan, çalışmam boyunca ihmal ettiğim sevgili çocuklarım Bahar ve Okan’ıma teşekkür ederim.

ÖZET

KARACA Güler. Küreselleşme Sürecinde Türkiye-Afrika Ekonomik İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013

Sosyolojik, kültürel, siyasal ve ekonomik anlamda dünyaya açılma ve dünya ile bütünleşme olarak betimlenen küreselleşmeyle birlikte ülkeler ekonomik faaliyetlerini küresel rekabet kurallarına göre belirler hale gelmiş, rekabet güçlerini artırmak ve küresel piyasalarda ortaya çıkabilecek risklere karşı kendilerini güvence altına alabilmek adına siyasi yapısı demokratikleşmeye doğru giden ve zengin doğal kaynaklara ve genç bir nüfusa sahip Afrika kıtasını alternatif bir pazar olarak değerlendirmeye başlamışlardır.

Küreselleşme süreciyle birlikte Afrika kıtasının yeni dünya sisteminde önemli bir aktör haline geldiği, bu itibarla da gerek küresel güçlerin, gerekse de Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini geliştirmesinin kendi menfaatleri açısından son derece önemli olduğu hususunu ortaya koyabilmek amacıyla hazırlanan bu çalışmada, küreselleşme olgusu ve küreselleşmenin ekonomik boyutu detaylı olarak açıklandıktan sonra, Afrika'nın küresel ekonomideki yeri, Afrika ekonomisinin önemli verileri ve Afrika'nın seçilmiş bazı ülkelerle olan ticari ilişkileri ortaya konulmuş, ardından da Afrika'ya Açılım Eylem Planı sonrası dönemde Türkiye ve Afrika arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler küreselleşmenin ekonomik etkileri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışmamızın sonucunda; Afrika'nın yeni dünya sisteminde önemli bir aktör haline geldiği, bu sebeple küresel güçlerin Afrika ile ilişkilerini artırma eğiliminde olduğu, bu doğrultuda Türkiye'nin de anılan kıtaya özel bir önem atfettiği, 2000'li yıllarla birlikte, Afrika ile Türkiye arasındaki ticaret hacminin sürekli artış gösterdiği ve anılan kıta ile Türkiye arasındaki ilişkilerin Güney-Güney işbirliğinin somut bir uygulaması olduğu sonucuna varılmıştır.

Çalışma betimsel olarak, nitel araştırma yöntemi kullanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Sözcükler

Küreselleşme, Ekonomik Küreselleşme, Türkiye, Afrika, Sahra Altı Afrika.

ABSTRACT

Key Words

Globalization, Economically Globalization, Turkey, African, Sub Saharan African.

In this dissertation, which has been prepared to reveal that Africa has become a major player in the new world system due to globalization and to stress that developing the relations of both Turkey and the global powers with Africa is extremely important for their own interest; the phenomenon of globalization and its economic aspect have been explained in detail, the importance of Africa's place in the global economy, significant data pertaining to African economy and commercial relations of Africa with selected countries have been introduced. Commercial and economic relations between Turkey and Africa have been assessed within the framework of the economic effects of globalization in the aftermath of Expansion into Africa Action Plan.

It has been concluded in this study that Africa has become an important actor in the new global system, therefore, global forces tend to strengthen their relations with Africa, accordingly, Turkey attaches particular importance to the continent, and as of 2000s, the trade volume between Turkey and Africa has shown steady increase and the relations between Turkey and Africa has been a concrete application of South-South cooperation.

The dissertation has been prepared in a descriptive way by conducting qualitative research.

<u>İçindekiler</u>	Sayfa Nu.:
Giriş	1
I.Küreselleşme ve Afrika	3
1.1.Küreselleşme	3
1.1.1.Küreselleşme Kavramı	6
1.1.2.Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu	10
1.1.2.1. Uluslararası Üretim	13
1.1.2.2. Uluslararası Ticaret	15
1.1.2.3.Uluslararası Finans	16
1.2.Afrika Kıtasının Dünya Ekonomisindeki Yeri	20
1.2.1.Afrika Ekonomisinin Genel Özellikleri	21
1.2.2.Afrika Ekonomisinin Temel Göstergeleri	24
1.2.3.Uluslararası Afrika Kuruluşları	38
1.2.4.Afrika Kıtasının Dünya Ekonomisindeki Artan Öneminin Nedenleri	39
1.2.4.1.Demokrasinin Yaygınlaşması ve Şiddetin Azalması	42
1.2.4.2.Yönetim Yapısının İyileşmesi	43
1.2.4.3.Makro Ekonomik Politika ve Uygulamalardaki İyileşmeler	44
1.2.4.4.Çin ve Hindistan'ın Yükselişi	45
1.2.5.Seçilmiş Ülkelerin Afrika Politikaları	47
1.2.5.1.Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	48
1.2.5.2.Avrupa Birliği (AB)	50
1.2.5.3.Japonya	51
1.2.5.4.Gelişmekte Olan Ülkeler	52
1.3.Küreselleşme ve Afrika	53
Değerlendirme	57

II.Türkiye'nin Afrika İle Ekonomik İlişkileri	59
2.1.Türkiye ve Afrika Arasında 1998'e Kadar Olan İlişkiler	64
2.1.1.Kuzey Afrika İle İlişkiler	64
2.1.2.Sahra Altı Afrika İle İlişkiler	66
2.2.Türkiye ve Afrika Arasında 1998 Sonrası İlişkiler	68
2.2.1.İlişkilerin Ticari Boyutu	69
2.2.1.1.Afrika İle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi	69
2.2.1.2.Ticari İlişkilerin Seyri	72
2.2.1.2.1.Türkiye-Kuzey Afrika Ticari İlişkileri	74
2.2.1.2.2. Türkiye-Sahra Altı Afrika Ticari İlişkileri	76
2.2.1.3.Ticari İlişkilerin Teşvik Edilmesi	80
2.2.2.İlişkilerin Ekonomik Boyutu	83
2.2.2.1.Türkiye'nin Afrika'daki Doğrudan Yabancı Yatırımları	83
2.2.2.2.Afrika'dan Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar	85
2.2.2.3.Müteahhitlik Hizmetleri	86
2.2.2.4.Kalkınma Yardımları	87
Sonuç	96
Kaynakça	103

TABLOLAR

Tablo Nu.:		Sayfa Nu.:
Tablo 1	Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Durum	23
Tablo 2	Afrika Kıtası Milli Gelirdeki % Değişim	26
Tablo 3	Afrika Kıtası Kişi Başına Düşen Gelirdeki % Değişim	26
Tablo 4	Afrika Kıtası Gayrisafi Milli Hasıla Büyüklüğü (Milyon Dolar)	27
Tablo 5	Afrika Ülkeleri Gayrisafi Milli Hasıla Büyüklükleri (Milyon Dolar)	27
Tablo 6	Afrika Ülkeleri Gayrisafi Milli Hasıla Yüzde Değişimleri	28
Tablo 7	Dünya İhracatının % Dağılımı	29
Tablo 8	Dünya İthalatının % Dağılımı	30
Tablo 9	Afrika Ülkelerinin İhracat Miktarları, Bölge İçi ve Dünya Payları (Milyon Dolar)	31
Tablo 10	Afrika Ülkelerinin İthalat Miktarları, Bölge İçi ve Dünya Payları (Milyon Dolar)	33
Tablo 11	Afrika İhracat ve İthalatının Ürünler Bazında % Dağılımı	34
Tablo 12	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Girişi (Milyon Dolar)	35
Tablo 13	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Girişi (Milyon Dolar)	36
Tablo 14	Afrika Ticaretinin Büyük Ticaret Ortaklarına Yüzde Olarak Dağılımı	48
Tablo 15	Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya İhracatı (Milyon Dolar/Oran)	65
Tablo 16	Türkiye'nin Kuzey Afrika'dan İthalatı (Milyon Dolar/Oran)	65
Tablo 17	Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya İhracatı (Milyon Dolar/Oran)	67
Tablo 18	Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'dan İthalatı (Milyon Dolar/Oran)	67
Tablo 19	Türkiye'nin Afrika'ya İhracatı (Milyon Dolar/Oran)	72

Tablo 20	Türkiye'nin Afrika'dan İthalatı (Milyon Dolar/Oran)	73
Tablo 21	Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya İhracatı (Milyon Dolar/Oran)	75
Tablo 22	Türkiye'nin Kuzey Afrika'dan İthalatı (Milyon Dolar/Oran)	76
Tablo 23	Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya İhracatı (Milyon Dolar/Oran)	78
Tablo 24	Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'dan İthalatı (Milyon Dolar/Oran)	79
Tablo 25	Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya İhraç ve İthal Ettiği Ürünler	80
Tablo 26	Ülke Kredi/Garanti Programı'nda Afrika Ülkelerinin Payı (Milyon Dolar)	82
Tablo 27	Türkiye'nin Afrika'ya Yapmış Olduğu Yabancı Sermaye Yatırımları Payı (Milyon Dolar)	85
Tablo 28	Türkiye'nin Yurtdışında Gerçekleştirmiş Olduğu Müteahhitlik Hizmetleri (1972-2012)	87

ŞEKİLLER**Şekil Nu.:****Sayfa Nu.:**

Şekil.1

Dünya Nüfusunun Dağılımı

25

KISALTMALAR

ABÖ	:	Afrika Birliği Örgütü
ADBG	:	Afrika Kalkınma Bankası
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
AB	:	Avrupa Birliği
BDT	:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	:	Birleşmiş Milletler
CPIA	:	Ülke Performans ve Kurumsal Değerlendirmesi (Country Performance and Institutional Assesment)
DSİ	:	Devlet Su İşleri
DYY	:	Doğrudan Yabancı Yatırımlardan
DTÖ	:	Dünya Ticaret Örgütü
GATT	:	Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ILO	:	Dünya Çalışma Örgütü
IMF	:	Uluslararası Para Fonu
İKB	:	İslam Kalkınma Bankası
İHH	:	İnsani Yardım Vakfı
SAGA	:	Sahra Altı Afrika veya Sahra'nın Güneyindeki Afrika
TİKA	:	Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı
TUSKON	:	Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu
UNCTAD	:	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNECA	:	Birleşmiş Milletler Afrika Ekonomi Komisyonu

GİRİŞ

Küresel güç dengeleri 1990'ların başından bu yana önemli değişimler göstermektedir. Değişen dünya ve yeni ekonomik sistemde ulusal ekonomi politikaları, diğer ülke ekonomilerinden bağımsız şekillenememektedir. Bu bağımlı ilişkinin altında yatan etmen olarak, kökenleri büyük ölçüde sanayi devrimine dayanan “küreselleşme” kavramı gösterilmektedir. Küreselleşmenin etkisi ve bunun yanı sıra bilim ve teknolojiye yeni yaklaşımların, ticaretin ve finansın dolaşımının serbestleşmesine yol açmış, bu doğrultuda da ulusal ekonomiler bu değişimlerden ve gelişmelerden olumlu ya da olumsuz etkilenmeye başlamıştır.

Değişen güç dengeleriyle Uzak Doğu ve Hint Alt kıtası ekonomik anlamda küresel üretimin merkezi olma yolunda ilerlerken, bu sürece paralel olarak da bu bölgelerin uluslararası ekonomik ve finansal yapıdaki ağırlıkları git gide artmaktadır. Sahip olduğu değerli doğal kaynaklar ve 1990 öncesine göre kısmen siyasi istikrarın sağlanması Afrika Kıtasının da Uzak Doğu ve Hint Alt kıtasına benzer bir atılım gerçekleştirmesi yönündeki beklentileri artırmıştır. Bu beklentilerin etkisiyle de küresel ekonomik sistemdeki pek çok aktör Afrika ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurma yoluna giderek kıtanın sunmuş olduğu imkanlardan yararlanmayı hedeflemiştir.

Türkiye, özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde dışı açılarak, farklı coğrafyaları içine alan çok yönlü ekonomik ve siyasi ilişkiler ağı kurup, küresel sistemde ağırlığını hissettirmeye ve önemli bir aktör olmaya yönelik çabalarını artırmıştır. Bu bağlamda Türkiye, geçmişte ilişkileri yok denilebilecek kadar az olan Afrika'yı yeni bir ortak olarak görmeyi hedeflemiş ve 1998 yılında “Afrika'ya Açılım Eylem Planı”nı uygulamaya koymuş, 2003 yılında Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi uygulamaya başlamış, devamında da 2005 yılını da “Afrika Yılı” ilan etmiştir.

Afrika kıtasının Büyük Sahra Çölü'nün güneyinde kalan bölümü (Sahra Altı Afrika veya Sahra'nın Güneyindeki Afrika (SAGA)) Kuzey Afrika'dan daha farklı bir geçmişe, siyasi ve iktisadi yapıya sahiptir. Bölgedeki ülkelerin eğilimlerini belirleyen unsur tarihi yapıları dolayısıyla sömürcülük olmuştur. Türkiye, Kuzey Afrika

lkeleriyle gcl tarihi, siyasi, iktisadi ve kültürel bağlara sahip olduğundan Afrika'ya Açılım politikası, söz konusu ilişkilerin daha zayıf olduğu SAGA lkeleriyle ilişki kurulmasını ve geliştirilmesini öncelik olarak kabul etmiştir. Bu bakımdan çalışmanın ağırlık merkezini de Türkiye'nin Sahra Altı Afrika lkeleriyle olan ekonomik ilişkileri oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, küreselleşme olgusu ve küreselleşmenin ekonomik boyutu detaylı olarak açıklandıktan sonra, Afrika'nın küresel ekonomideki yeri ve Afrika ekonomisinin önemli verileri ve Afrika'nın seçilmiş bazı ülkelerle olan ticari ilişkileri ortaya koyulacaktır. Ardından da, özellikle 1998 yılında uygulamaya koyulan Afrika'ya Açılım Eylem Planı sonrası dönemde Türkiye ve Afrika arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler küreselleşmenin ekonomik etkileri çerçevesinde değerlendirilecektir.

Bu çalışmada, aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır:

-Küreselleşmenin ekonomik boyutları ve etkileri nelerdir?

-Afrika kıtasının ekonomik özellikleri nelerdir, Kıtanın dünya ekonomisi üzerindeki yeri ve büyük ekonomik gclerle olan ekonomik münasebeti nasıldır?

-Türkiye'nin 1998 öncesi ve sonrası Afrika ile ekonomik ilişkileri nasıl gerçekleşmiştir?

-1998 sonrası Afrika ve Türkiye arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerdeki temel veriler nasıl değerlendirilmelidir?

-Tezimizin ana savı: Afrika'nın giderek küresel ticaretin önemli bir parçası haline gelmesi, Türkiye ve Afrika arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin canlanmasına sebep olmuş; bunun sonucunda da Türkiye-Afrika arasındaki ilişkiler Güney-Güney ekonomik işbirliğine bir örnek teşkil etmektedir.

-Ana savımızı destekleyen yan savımız ise; Afrika'da ihracat rakamlarında ve kıtaya yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda son yıllarda önemli artış gerçekleşmesi, kıtanın küresel ticarete daha önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

BÖLÜM I

KÜRESELLEŞME VE AFRİKA

Bölüm I'de bu çalışmanın temelini teşkil eden küreselleşme kavramı ve küreselleşmenin ekonomik boyutu açıklanacak, ayrıca Türkiye-Afrika arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişiminin anlaşılabilmesi için Afrika kıtası hakkında ekonomik bilgiler verilecektir. Üretim, büyüme, dış ticaret ve doğrudan yatırımlar çerçevesinde Afrika kıtasının küresel ekonomideki yeri incelenecektir. Kıtanın diğer bölgelere kıyasla geri kalmasının nedenleri, 1990'lardan günümüze ekonomik alanda yaşadığı dönüşümün dinamikleri ve küresel ekonomik sistemde yer alan seçilmiş ülkelerin Afrika politikaları ele alınacaktır.

1.1. KÜRESELLEŞME

Günümüzün en popüler kavram ve tartışma alanlarından birini küreselleşme oluşturmaktadır. Bununla birlikte, en kısa biçimde metalaşma olarak tanımlanan kapitalizmin, tarih sahnesine çıktığı andan itibaren küresel bir özellik taşıdığı söylenebilmektedir. Bu kapsamda küreselleşmenin 15. yüzyılın sonunda dünyayı dolaşmaya başlayan Vasco da Gama ile başladığını söylemek yanlış olmayacaktır (Şaylan, 2003: 37). Dünya ekonomik düzeninin, ticaretin ve para hacminin sürekli gelişmesi, kapitalizmin okyanuslara açılması ve yeni kıta Amerika, Avrupa, Asya ve Afrika ticaret ağlarının bütünleşmesi kapitalizmi yöresel olmaktan çıkarmış, onun küresel olmasına yol açmıştır. Böylece kavram olarak son on yıllarda kullanılmaya başlanılsa da kapitalizmin dünya sahnesine çıktığı andan itibaren bir dünya sistemi olması, küreselleşmenin çok daha önceleri dünya gündemine gelmiş bulunduğunu göstermektedir.

17. yüzyıl sonrasında dünya pazarlarında etkin olan Avrupalı devletler, dünya ticaret paylarını büyütme için başta Afrika olmak üzere, Avrupa dışında kalan kıtaları kolonileştirme faaliyetlerini başlatmışlar ve böylece bu toprakları da ekonomileriyle birlikte dünya kapitalist sistemi içine sokmuşlardır. Önceleri köle ticareti ve kolonileştirme faaliyetleriyle dünya ekonomik gündeminde yer alan Afrika son yıllarda da, sahip olduğu doğal kaynaklar ile küresel güçlerin dikkatini çekmektedir. 21.

yüzyılda da küresel güçler tarafından büyük bir dikkatle takip edilen Afrika kıtasının küresel ekonomik düzlemdeki yerinin 17. yüzyıla dayandığı görülmektedir (Hazar, 2011: 4).

Dünya ticaretinin ve ekonomik yapısının sürekli değişim gösteren ve karmaşık olan bir tarihi süreci vardır. 19. yüzyıla gelindiğinde meydana gelen sanayileşme hareketleri sanayi devrimiyle başlamış ardından da toplumlar üzerinde ekonomik, sosyal ve politik bakımdan büyük ve köklü değişimler yaşanmasına yol açmıştır. Sanayileşme sürekli bir teknolojik gelişme anlamına gelmektedir ve bunun neticesinde teknoloji üzerinde çalışacak, teknolojiyi kullanacak emek gücüne ve üretim kapasitesini artıracak yaratıcı yeniliklere gereksinme ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişme ve bilimsel ilerleme kapitalizmin her aşamasında belirleyici etken olmuştur. Çünkü kapitalizm sürekli değişen ve dinamik bir sosyoekonomik düzeni ifade etmekte, aralıksız buluş ve bulgularla kendini yeniden üretebilmektedir. Öncelikle buhar makinesinin bulunması, ardından elektrik enerjisinin kullanılması ve son olarak da elektromekanik sistemlerin elektronik sisteme dönüştürülmesi şeklinde gelişen teknolojik devrim kapitalizmin yeniden yapılanmasını olanaklı hale getirmektedir (Şaylan, 2003: 170-171).

Daha önceki yıllarda kapitali elinde bulunduranın güçlü olduğu küresel sistemde, sözü edilen teknolojik devrimle birlikte toplumların birbirlerine göre zenginliğini belirleyen etken en somut ifadesi ile teknolojiye ve araştırma geliştirmeye ayrılan kaynağın büyüklüğü ve bu kaynağın etkin bir şekilde kullanılması olmuştur. 21. yüzyılla birlikte teknoloji ve bilgi üretim kapasitesi de gerçekten çağdaş dünyada, toplumlar arasındaki farkı ve hiyerarşiyi belirleyen temel özellik haline gelmiş gözükmemektedir (Şaylan, 2003: 164). Toplumların kaderini belirleyen, onların gelişme ve çağı yakalama kapasitelerini gösteren değişkenler olan bilim ve teknolojik gelişmeyle birlikte iletişim ve bilişim alanında baş döndürücü gelişmeler görülmektedir. Bu çerçevede de insanların davranışları başta olmak üzere, yaşam tarzları, toplumların istek ve arzuları ile ulusların ekonomik tercihleri iletişim sürecinden ciddi şekilde etkilenmektedir. Teknolojik devrim, ardından başlayan iletişim alanındaki gelişmeler ve bunun da akabinde ulusal ekonomiler arasında baş gösteren etkileşim büyük ve çok uluslu şirketlerin doğmasına yol açmıştır. Böylece de yeniden yapılanmış bir kapital sistem ortaya çıkmış ve kapitalizmin başlangıcından beri var olan küreselleşme hız ve derinlik kazanmıştır.

Daha önce de ifade edildiği üzere; küreselleşmenin temeli büyük ölçüde kapitalizmin doğuşuna dayanmakla birlikte geçen yüzyılın son çeyreğinden itibaren ulusal sınırların belirsizleşmesi, bu kavramın geçmişte olduğundan daha fazla hissedilmesine neden olmuştur. Nitekim son otuz yıl içerisinde gerek uluslararası politikada gerekse bu alana ait çalışmalarda en çok kullanılan kavramlardan birisi küreselleşme kavramı olmuştur.

Giddens (1994) çok genel olarak küreselleşmeyi, farklı kültürler, farklı coğrafyalar arasında bir bağ kurulması, iletişimin güçlenmesi ve dünyanın küçülmesi olarak tanımlamıştır. Hızla gelişen teknoloji ve internetin yaygın olarak kullanılmaya başlaması insanların dünya üzerindeki “diğerlerini” daha yakından tanımalarına imkan sağlamış ve bu karşılıklı tanıma sonrasında da taraflar birbirlerini etkilemeye başlamış, düşünce, kültür, siyasi ve ticari hayatlarında yeni açılımlar ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda da özelde firmalar genelde ise ülkeler strateji belirlerken dünya üzerindeki diğer aktörleri de göz önüne almak zorunda kalmışlardır.

Küreselleşme temelde, sadece dünya çapında mal ve hizmet ticareti önündeki ulusal sınırların kaldırılmasını değil, aynı zamanda sermaye hareketlerinin, teknolojinin, insanların, bilgi ve fikirlerin önündeki ulusal engellerin kaldırılması sürecini de ifade etmektedir. Kapitalizmin yeniden yapılanma sürecinde yoğunlaşan sermaye, dünyayı tek bir pazar olarak bütünleştirmekte, pazar için en elverişli koşulların sağlanması ve sermayenin coğrafi akışkanlığı önündeki engellerin kalkması için gerek ulusal otoriteleri gerekse de ulus üstü otoriteleri bu yönde karar almaya zorlamaktadır. Ancak küreselleşmenin etkisi ya da sonucu sadece sermayenin serbest dolaşımını sağlamakla kalmamakta, bununla birlikte ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda bir bütünleşme ve benzeşmeye neden olmaktadır. Bunun neticesi olarak da Giddens’ın ifade ettiği gibi küreselleşme süreci hayatımızın her alanına nüfuz etmekte ve her türlü ilişkileri etkilemektedir (Giddens, 1994).

Çalışmamızın bu bölümünde, son zamanların en çok tartışılan konusu olan ve yukarıda genel tarihsel gelişim sürecine yer verilen küreselleşme olgusu kavramsal yönden irdelenecek ve bu kavramın ekonomik yönü ayrıntılı bir şekilde değerlendirilecektir.

1.1.1.Küreselleşme Kavramı

Küreselleşme kavramı yukarıda da bahsedildiği üzere son otuz yıl içerisinde, gerek uluslararası politika ve diplomasi alanında gerekse de bu alana ait akademik çalışmalarda en çok kullanılan terimlerin başında gelmektedir. Bu özelliğine rağmen, küreselleşmenin genel kabul gören bir tanımı bulunmamakla birlikte kavram farklı anlamlara gelebilecek şekilde de kullanılmaktadır.

Farklı anlamlarda kullanılmasının yanı sıra küreselleşme, günümüzde her olayla ilintilendirilmekte, neden-sonuç ilişkisi içerisinde temel etken olarak yansıtılmakta, ekonomik ve toplumsal yazındaki hemen her konu bir biçimde küreselleşmeyle ilişkilendirilmekte, mevcut durumu açıklayan bir olgu, eğilimleri yansıtan bir süreç ya da idealize bir hedef olarak sunulmaktadır. Bu geniş kullanımından ötürü de özü itibariyle tam olarak anlaşılamayan bir klişe haline gelmiş durumdadır.

Küresel kelimesi en az dört yüz yıldır bilinmesine rağmen, küreselleşme kavramı olarak ilk defa İngiliz iktisatçı W. Foster tarafından 1833'te yazılan, "Dünya Üzerindeki Kaynakların Dağılımı ve Kullanımı" konulu makalede, daha sonra da 1959 tarihinde *The Economist* dergisinde kullanılmıştır. Kavramın bugünkü popüler anlamını kazanması ise Garrett Hardin'in 1968'de yazdığı, "Kaynakların Paylaşımı ve Kullanımı" konulu çalışmadan sonraya rastlamaktadır (Karabıçak, 2002:16).

En basit anlamda, yerkürenin farklı bölgelerinde yaşayan insan, toplum ve devletler arasındaki iletişim ve etkileşim derecesinin karşılıklı bağımlılık kavramı çerçevesinde giderek artması olarak tanımlanan küreselleşme, yerel-evrensel düzlemde her iki yöne doğru ilerleyen bir süreci tarif etmekte ve statik bir yapıdan ziyade son derece dinamik ve değişken bir kavrama işaret etmektedir. Her geçen gün dünyanın farklı alanlarını nüfuzu altına almaya devam eden küreselleşme, bu sayede bünyesine kattığı yeni açılımlar ile mevcut yapısını sürekli bir biçimde koruyup geliştirmektedir.

Küreselleşme, ülkeler arasındaki iktisadi, sosyal ve siyasal ilişkilerin gelişmesi, farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslararası ilişkilerinin daha sıklaştırılması gibi birbiriyle bağlantılı konuları içeren bir kavramdır. Birçok araştırmacıya göre temel anlamda küreselleşme, kökenleri 1960'larda ortaya

çıkan dönüşüm ve hızlı değişimlere dayalı, politik sonuçları beraberinde getiren ekonomik bir süreçtir. Yine farklı bir açıdan küreselleşme, bünyesinde farklı boyutlarda bir çok konuyu barındıran karmaşık bir sosyal, ekonomik ve politik içeriğe sahip olduğu için anlaşılması bir çok açıdan karmaşıktır. Radikal anlamıyla küreselleşme, sadece mevcut ekonomik ilişkiler çerçevesinde daha fazla uluslararası ticaret ve yatırıma yönelik konjonktürel bir değişiklik olarak değil, yeni bir ekonomik yapının ortaya çıkması olarak anılmaktadır (Thompson, 2007: 32).

Küreselleşme kavramı, bazen dünya toplumlarının birbirine benzeme süreçlerini; buna bağlı olarak homojen bir kültürün ortaya çıkmasını; bazen de toplulukların ve kültürlerin birbirilerinden farklılıklarını ifade etmek için kullanılmaktadır (Eken, 2006: 243). Benzer şekilde küreselleşmeyi, dünya üzerindeki kurulmuş sosyal bağların sistematik ilişkisi şeklinde düşünenler olduğu gibi, ülke ekonomilerinin dünya ekonomisi ile bütünleşmesi şeklinde değerlendirenler de bulunmaktadır.

Amin'in küreselleşmeye getirdiği yaklaşım ise, küreselleşmenin kapital kutuplaşmaya yol açtığı ve bu kutuplaşmanın gelecekte daha katı şekilde olacağı yönündedir. Bu bağlamda kutuplaşmanın ilk döneminin, 1500-1600 yılları arasında ticaret sermayesinin egemenliğinin Atlantik ülkelerinde başlamasıyla ortaya çıktığı savunulmaktadır. Klasik diye adlandırılan dönem ise kutuplaşmanın ikinci dönemi olarak belirtilmektedir. Bu dönemde kapitalizmin temel biçiminin tamamlandığı, Afrika gibi çevre olarak kabul edilen geri kalmış bölgelerin ise kırsal ve sanayileşmemiş olarak kaldığı, bunun sonucu olarak da dünya üretiminde tarım ve maden üreticisi olarak yer aldıkları kabul edilmektedir. 1945 ve 1990 arası savaş sonrası olarak kabul edilen dönem ise ikinci dönemin aşındığı, çevre olarak kabul edilen Asya ve Latin Amerika bölgelerinin eşitsiz ve dengesiz de olsa sanayileştiği, kutuplaşmanın daha da derinleştiği dönemdir. En yakın dönem olarak kabul edilen 1990 sonrası ise küresel düzensizlik sisteminin ortaya çıktığı, bugün yaşadığımız varsayılan kaosun da bu düzensizlik sisteminin sonucu olduğu kabul edilmektedir. Son dönem de dahil olmak üzere hiçbir zaman Afrika'nın rekabetçi sanayileşmeyle tanışmadığı ve yaşanan süreçlerin çevre olarak kabul edilen bu bölgeyi dışlamaktan başka bir ilişki getirmediği de Amin tarafından ileri sürülen bir diğer iddiadır (Amin, 1999: 13-15).

Küreselleşmeye eleştirel yaklaşan Amin, küreselleşmeye alternatif olarak insancıl küreselleşme projesi önermektedir. Bu projeye göre küresel siyasal sistem, birçok konuda olduğu gibi ekonomik alanda da çeşitli sorumluluklar taşımaktadır. Şöyle ki; gezegenin kaynaklarına eşitsizliği en aza indirecek adaletli bir biçimde girmenin örgütlenmesi sağlanmalıdır. Böylece, daha adaletli gelir dağılımı sağlanacak, kaynakların değerinin saptanması için bir küresel karar verme süreci belirlenecek, sonuçta da küreselleşmiş mali sistemin ilk adımları atılmış olacaktır. Projenin bir diğer önerisi ise, dünyanın hâlihazırdaki eşitsiz gelişmiş başlıca bölgeleri arasında açık, esnek ekonomik iyi ilişkiler için görüşme şarttır. Çünkü böyle yapılırsa merkezin mali ve teknolojik tekeli azalacaktır. Bunun anlamı da Dünya Bankası, IMF ve Dünya Ticaret Örgütünün tasfiye edilmesi ve küresel ekonomiyi yönetecek başka sistemlerin yaratılmasıdır (Amin, 1999).

Günümüzde küreselleşmeye ilişkin bu farklı yaklaşımlar; aşırı küreselciler, küreselleşmeye kuşkuyla yaklaşanlar ve küreselleşme karşıtları şeklinde üçlü ayrımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Aşırı küreselleşmecilere göre, küreselleşme tamamen gerçek bir olgudur ve küreselleşmenin sonuçları her alanda görülmektedir. Piyasalar ulusal sınırları aşmaktadır ve bunun sonucu olarak da ulus devlet eskisi kadar güçlü değildir. Küreselleşmenin vardığı nokta ışığında ulus devletinin sonunun geldiği kabul edilmektedir. Küreselleşme taraftarlarına göre, küreselleşme süreci her ülkeyi çeşitli yollarla etkileyecek bir süreçtir ve bu sürecin karşısında yer almak imkansızdır. Küreselleşme taraftarları; küreselleşmenin desteklenmesi gerektiğini dile getirirler ve küreselleşme sayesinde ekonomik kaynakların daha verimli kullanılacağına, bu sayede de dünya ticaret hacminin artacağına inanmaktadırlar (Karabıçak, 2002: 116).

Küreselleşmeye kuşkuyla yaklaşanlar, bu konuda daha ihtiyatlı davranarak küreselleşmenin başarısını ancak devletin kabulü ve desteğinde aramaktadırlar. Bu görüşü savunanlar, küreselleşme taraftarları gibi egemen ulus devletinin sonunun geldiğini düşünmemektedirler; küreselleşme sürecinde diğer her şey gibi ulus devletinin işlevinin değiştiğini savunmaktadırlar (Özel, 2011: 93).

Küreselleşme karşıtları ise küreselleşmenin yeni bir olgu olmadığını, küreselleşmenin her şeyi alt üst ettiğini iddia ederek, devletlerin gücünün değiştiğini kabul etmektedirler. Bu görüşe göre, ülkeler gelirlerinin ancak ufak bir kısmını dış ticaretten sağlamaktadır,

yapılan dış ticaret ise dünya çapında olmaktan ziyade, komşu ülke ve ülke topluluklarıyla yapılmaktadır. Küreselleşme karşıtlarına göre, küreselleşme tarafsız bir şekilde gelişmemektedir ve kapitalist ülkelerin ideolojilerini yaymak için kullanılan bir aldatmacadır (Özel, 2011: 94).

Türkiye'nin gündemine 24 Ocak kararlarıyla giren küreselleşme, Şaylan'a göre, iktisadi bir kavram olup, piyasa ekonomisinin dünya genelinde yaygınlaşması, dünyanın bütünleşmiş tek bir pazar haline gelmesini ifade etmektedir (Şaylan, 2003: 244). Küreselleşmenin, toplumsal kurumları ve dolayısıyla yaşamımızı yeniden şekillendirdiği de iddia edilmektedir. Benzer biçimde küreselleşme, demokrasinin modern dönemdeki hukuksal, toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik olarak standartlaştırıcı formlarla tüm yurttaşların ulus önünde eşitliklerini, hak ve özgürlüklerini ifade eden anlamından sıyrılmış ve farklılıkların içerildiği yeni bir anlama bürünmüş, başka bir deyişle post-modernleşmiştir (Eken, 2006: 261).

Varlık ve yokluğun kesişimi, uzaktaki olgu ve eylemlerin yerel bağlamlarla etkileşimi sonucunda dünyanın sıkışması ve tek bir yer olarak algılanma bilincinin artışı olarak da tanımlanan küreselleşme, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin ulusal devletin tanımlanan sınırlarının dışına çıkarak dünyaya genişlemesi, ülkeler ve toplulukları birbirine bağlayan bağların sıkışması ve böylece giderek artan ölçüde bir bütünleşme sürecini ifade etmek üzere kullanılmaktadır.

Kalkınma Bakanlığı ise (Mülga Devlet Planlama Teşkilatı) küreselleşmeyi, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel alanlardaki ortak değerlerin dünya çapına yayılması olarak tanımlamıştır (DPT, 2008). Yukarıda yer verilen tanımlamalar ışığında, küreselleşmeye dair ortaya çıkan kuramsal tartışmaların odak noktasında küreselleşmenin ortaya çıkardığı sonuçların önem taşıdığı görülmektedir.

Küreselleşme, mal, hizmet, sermaye, emek ve bilgi hareketliliğini artırırken, yeni pazarlar ve mevcut pazarlara ucuz girdiler sağlanması gibi çeşitli fırsatlar da sunmaktadır (Özel, 2011: 92). Dünyadaki küreselleşme süreci yeni bir olgu değildir. Ekonomik sistemler, devletler arası ilişkiler, doğmakta olan küresel kültür ve bilinç olarak sıralanabilen pek çok aşaması vardır. Dolayısıyla küreselleşme, kimilerine göre modernleşme ve kapitalizm ile yaşıt kabul edilirken kimilerine göre ise tarihle birlikte

var olan bir süreçtir. Ancak, son yıllarda sıklıkla kullanılan bu kavramın genel kabul gördüğü tarihsel sürecin, sanayi ve Fransız devrimiyle başladığı ve ardından da uluslararası ticaretin olağanüstü şekilde büyüdüğü, finansal serbestleşmenin yaşandığı ve halen de devam eden bir süreç olduğu kabul edilmektedir. Bu şekilde çok boyutlu bir süreç olan küreselleşme, kimilerine göre dünya ülkelerini birbirine yaklaştırmış ve dünyayı büyük bir köy durumuna getirmiş, bazılarına göre ise Amerikan ekonomisinin dünya üzerindeki egemenliğinin pekiştirilmesine hizmet etmiştir (Seyidoğlu, 2003: 142). Bu yaklaşıma paralel olarak küreselleşmeyi, sömürgecilik anlayışının farklı bir sonucu olarak değerlendirenler de bulunmaktadır. Bunlar küreselleşmenin belli bir merkezin çıkarına geliştiğini, bu merkezin başını da Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nin çektiğini, Avrupa Birliği'nin (AB) de ABD ile büyük bir yarış içinde olduğunu belirtmektedirler. Merkezin dışındaki ülkelerin dağılık bir durum sergilemeleri, dünya ekonomik gündemini belirleme gücünden yoksun olmalarına, adı geçen güçlerin karar alma süreçlerine katılamamalarına ve kendilerine sunulan teklifleri kabul etmek zorunda kalmalarına neden olmaktadır. Bu noktada küreselleşmenin bir sonucu şeklinde ortaya çıkan IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlarda da büyük söz hakkının kimin ya da kimlerin elinde olduğu dikkatleri çekmektedir.

Küreselleşmeye dair yukarıda açıklanmaya çalışılan tanımların çoğu ekonomi boyutludur. Küreselleşmenin ülkeler açısından taşıdığı belirsizlikleri ve çelişkileri en yoğun haliyle bünyesinde taşıyan yönü küreselleşmenin ekonomik boyutudur. Bugünkü geldiği nokta ışığında küreselleşmenin, daha çok uluslararası rekabeti esas alan dışa açık politikalar üzerinde yoğunlaştığı, küreselleşme olgusu nedeniyle ulus devletlerin ekonomik faaliyetlerini tek başlarına şekillendirme gücüne haiz olmadıkları değerlendirilmektedir. Bu açıdan küreselleşmenin ekonomik boyutunun ne ifade ettiği detaylı olarak açıklanmalıdır.

1.1.2.Küreselleşmenin Ekonomik Boyutu

Küreselleşmenin, uluslararası ekonomi-politiğin geçirdiği süreç ile yakın bir ilgisi vardır. Çünkü Soğuk Savaş döneminde yapılan anti-komünist amaçlı dış yardımların ve yatırımların, küresel bir kapitalist ekonominin inşa edilmesi üzerinde yoğun bir etkisi olmuştur. Komünizmin sona ermesinden sonra küresel bir kapitalizm yaratma yolundaki

tehditlerin sona ermesine rağmen, alınan tarihsel yol tahmin edilenden büyük bir farklılık meydana getirmiş, öne alınamayan küresel ekonomi, artık düşünce biçimlerini değiştirerek herkesin dünya görüşüne şekil vermeye başlamış, bağımlılık artmıştır. Nihayetinde küreselleşme havaalanlarında, limanlarda ve haberleşme sistemlerinde sarsılmaz bir yere sahip olmuş, en önemlisi de zihinlerde küresel bir kapitalist ekonomi kök salmıştır (Dikkaya, 2006: 166).

Ekonomik anlamda küreselleşmenin başlangıç noktası hakkında fikir birliği bulunmazken, öne çıkan görüş başlangıcın sanayi devrimi olduğu yönündedir. Aslında uluslararası iktisadi sistem 16. yüzyılda yapılmaya başlamış, büyüyen Avrupa ekonomisi dünya genelinde bir alışveriş ağının oluşmasına neden olmuştur. Dünya üzerinde büyüyen bu ekonomik ağa, Afrika kıtası da tıpkı Avrupa dışında kalan diğer kıtalar gibi zorla katılmıştır. Genişleyen ekonomik alan üzerinde Batılı devletleri karşı karşıya getiren bir rekabet ortamı oluşmaya başlamış, bu da Afrika gibi bölgeler üzerinde yapılan mücadelenin yoğunluğunu artırmış, sömürge yarışına müthiş bir hız kazandırmıştır (Adda, 2005: 51).

Küreselleşme daha önce ifade edildiği üzere, iktisadi açıdan kapitalizmin dünyaya yayılmasıdır. Özellikle Sovyet Bloğunun çökmesiyle kapitalizmin yayılması önünde hiçbir engel kalmamıştır. Avrupa ve Amerika dışında Afrika kıtası, Latin Amerika ve Doğu Asya'da kapitalizmin yayılması özellikle IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlarla sistematik şekilde olmuştur. Kapitalin evrensel yayılması şeklinde ifade edilen küreselleşme, günümüzde de devam eden bir süreçtir. Bu süreci etkileyen ve hızlandıran etkenler dört temel başlık altında sayılabilir. Küreselleşmenin temel dinamikleri olarak da sayılabilecek olan bu dört temel başlık; teknolojiye meydana gelen gelişmeler, dünya politikasına yön veren gelişmeler, ekonomik gelişmeler ve çokuluslu şirketlerin ortaya çıkması olarak sıralanmaktadır (Özel, 2011: 94).Yapılan çalışma kapsamında, Afrika ile Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin değerlendirilmesi için küreselleşmenin sadece ekonomik boyutu detaylandırılacaktır.

Yukarıda tarihsel gelişimi değerlendirilen küreselleşme sürecinin ülkeler ve topluluklar üzerindeki etkilerini açıklayan temel göstergelerden birisi günümüz ekonomilerinde yaşanan gelişmelerdir. Bu gelişmelerin dayandığı belirleyici unsuru, küreselleşmenin ekonomik boyutu olarak adlandırmak mümkündür. Ekonomik açıdan bakıldığında,

küreselleşme; üretim, ticaret ve sermaye ile işgücü hareketlerinin önündeki engellerin kalkması ve teknolojinin gelişen bilgi toplumu çerçevesinde yaygın kullanımı sağlanarak dünyanın tek bir pazarda buluşması olarak tanımlanmaktadır (Gürkan, 2001: 2). Özel'e göre küreselleşmenin ekonomik boyutu, mal ve hizmetlerin, üretim faktörlerinin, teknolojinin ve mali kaynakların dolaşımı önündeki engellerin kaldırıldığı ve bunun sonucunda da serbest piyasa koşulları altında dünya üzerindeki tüm ekonomilerin zaman içerisinde bütünleştiği, bütünleşeceği bir süreçtir (Özel, 2011: 94).

Ekonomik küreselleşme, kapitalist serbest piyasa ekonomisinin, rekabetin, üretimin ve tüketim ilişkilerinin ulus-aşırı hale gelmesidir. Ekonominin neden uluslararası hale geldiği sorusunun cevabı, yerel üretimin yetersiz oluşu, uluslararası fiyat farklılıkları, tüketici tercihlerindeki çeşitlilik ve mal farklılaşması gibi faktörlerde gizlidir. Yerel üretimin yetersiz kalmasının nedenleri kaynak dağılımının dengesizliği, teknik eleman eksikliği ve farklı gelişmişlik seviyelerinin varlığıdır. Fiyat farklılaşmasının nedeni ise maliyetlerin farklı olmasıdır. Mal farklılaşması ve tüketici tercihlerindeki çeşitlilik de bireysel tatminle ilgili bir konudur. Bu nedenlerden dolayı ekonomik ilişkiler uluslararası hale gelmiş ve uluslararası ticaret doğmuştur (Dikkaya, 2006: 164).

Ancak Thompson, uluslararası ekonominin tamamen küreselleşmiş bir ekonomi ya da temelde hala nispeten birbirinden ayrı ulusal ekonomiler arasındaki değişimle nitelenen ve firmalar ile sektörlerin rekabet performansları gibi birçok sonucun ulusal düzeydeki süreçler tarafından belirlenmesiyle kendisini gösteren açık bir uluslararası ekonomi olabileceğini iddia etmektedir. Ona göre, bir uluslararası ekonomide temel birimler ulusal ekonomilerdir. Ticaret ve yatırım, bu ulusal ekonomiler arasında artan bir karşılıklı bağlantı yaratır. Sonuçta da ticaret ilişkileri, ulusal uzmanlaşma ve uluslararası işbölümü biçimini alır. Thompson'a göre küreselleşmiş bir ekonomi uluslararası ekonomiden farklı bir ideal tiptir. Küreselleşmiş ekonomi, farklı ulusal ekonomileri içerir ve bu ekonomiler uluslararası süreçler ve işlemlerle sisteme yeniden eklemlenirler. Uluslararası ekonomide ise tersine ulusal ekonomiler düzeyinde belirlenen süreçler egemendir ve uluslararası olgular ulusal ekonomilerin ayrı ve farklı icraatlarının yarattığı sonuçlardır. Küresel ekonomi ulus temelli uluslararası ekonomiden farklı olarak, piyasalar ve üretim gerçekten küreselleşince, uluslararası ekonomik sistem toplumsal yerleşiklikten çıkar ve özerkleşir. Bu durumda da yerel

politikalar hareket alanlarını belirlerken üstün uluslararası belirleyicileri hesaba katmak zorunda kalırlar. Bunların sonucu olarak da uluslararası ekonomide yer alan çok uluslu şirketler dünyanın as oyuncuları olarak ulus ötesi şirketlere dönüşmektedir. Ulus ötesi şirket, uluslararasılaşmış bir yönetimi olan, dünyada en güvenli ya da en yüksek kazancın olduğu yerlere yerleşmeyi ya da taşınmayı en azından potansiyel olarak uman, özel bir ulusal kimliği olmayan gerçekten serbest olan sermayedir (Thompson, 2006: 33-37). Thompson'un bu yaklaşımı çerçevesinde, bu çalışmanın konusunu teşkil eden Türkiye-Afrika arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin canlanmasının küreselleşmeyle olduğu; ancak iki ülke arasında gerçekleşen ticari ve ekonomik akışın ulusötesi şirketlerden ziyade devlet kanalıyla ya da uluslararası şirketler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

Ekonomik küreselleşmeye dair yukarıda yer verilen açıklamalar irdelendiğinde, ekonomik küreselleşmenin üç boyutunun yani uluslararası ticaret, uluslararası üretim ve uluslararası finansal akımların öne çıktığı görülmüş ve anılan kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için bu üç unsura aşağıda yer verilmiştir.

1.1.2.1. Uluslararası Üretim

1930 ekonomik bunalımı ve iki dünya savaşı ile kesintiye uğrayan uluslararası ekonomik bütünleşme süreci, 1945 sonrası hem sanayileşmiş ülkelerde hem de eski sömürge ülkelerinde, iktisadi faaliyetin hızlı ve düzenli biçimde arttığı bir ortamda yeniden canlanmıştır. Özellikle 1973 yılına kadar kesintisiz süren bu hızlı büyüme, ekonomisi en hızlı olan küresel güçlerde büyük sanayi gruplarının oluşmasını teşvik etmiştir. Bu büyük sanayi grupları, ulusal sınırlar dışına doğru genişleyerek uluslararası bir boyut kazanmışlar ve o dönemler çok güçlü olmasalar da günümüzde güçlenmişler ve çok uluslu şirketler adıyla bildiğimiz tanım ortaya çıkmış, böylece yüzyılımızın önemli bir olgusu da üretimin dünyanın farklı köşelerinde yapılarak yayılması olmuştur.

Bu olgu çok uluslu şirketlerin doğrudan ya da ortak yatırımları olarak göze çarpmaktadır. İşte küreselleşmenin üretimle ilgili olan ayağını da bu çok uluslu şirketler oluşturmaktadır. Günümüzde dünya üretiminin büyük bir kısmı, eş zamanlı olarak birden fazla ülkede birden üretimde bulunan çok uluslu şirketler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Aslında çok yeni olmayan bu olgu İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar dayanmaktadır. Bazı dev Amerikan şirketlerinin çok uluslulaşmaya başlaması uluslararası üretimin ilk örneklerinden sayılmaktadır. 1950'lerde başlayan çok uluslu üretim tarzı 1980'lerden sonra özellikle de, 1990'lardan sonra hızla gelişmiştir. Teknolojideki ilerlemeler, ticari ve mali piyasaları geliştirmeye yönelik hükümet politikaları, üretimin uluslararası boyutta serbestleşme olgusunu hızlandırmıştır.

Ekonomik küreselleşmenin merkezinde sayılan üretimin serbestleşmesinden söz ederken doğrudan yabancı yatırımlardan (DYY) söz etmemek eksiklik oluşturmaktadır. Üretimin uluslararasılaşması dünya ticaretindeki dinamizmi açıklarken, bu dinamizmin bir parçası da DYY'larda yaşanan gelişmelerdir. DYY akışındaki anahtar rolü de Kuzey-Güney ilişkisi oluşturmaktadır. Çünkü DYY'lar küresel ölçekte şirketler arasındaki rekabetten ziyade devletlerin birbirlerinin kaynaklarına erişme rekabeti için kullandıkları bir araçtır. Kuzey-Güney yatırım akışında da küresel güçler, kendi sanayilerine gerekli kaynağı bulabilmek için nüfuz sahibi oldukları ya da nüfuz oluşturma gayreti içinde oldukları alanlarda DYY'ları aktif şekilde kullanmaktadır. Bunun en tipik örneğini Amerika'nın Latin Amerika ülkelerini avlanma alanı olarak görmesi oluşturmaktadır (Adda, 2005: 92).

Üretimin serbestleşmesi ya da küreselleşmesi, şirketlerin tek ulusluluk özelliklerinden ödün vermeden birçok ulusal pazara yerleşmesinden farklıdır. Bu usul küreselleşmenin gerisinde kalmaktadır. Şirketlerin çok uluslu olması stratejileri, her pazara uygun malları, birçok ulusal pazarda üretmekten ibarettir. Küreselleşmeyle bu strateji, ürünlerin çeşitliliğini dünya üzerinde bir bütün haline getirip, her şubeyi ürünün belirli bir parçasının imalatında uzman bir birim yapmak olarak açıklanmıştır. Ayrıca küreselleşmeyle üretim sürecinde araştırma geliştirme merkez tarafından yapılmaya başlanmıştır (Adda, 2005: 98).

Porter'a göre, bir girişim, işlemlerini araştırma-geliştirmeden, buluş ve finansmandan başlayıp, üretim ve dağıtımını da kapsayarak, karlılığını dünya ölçeğinde maksimize edecek şekilde nihai satışlarına kadar bütün bir zincir boyunca organize edebiliyorsa küreselleşmiştir (Adda, 2005: 98). Porter'ın bu yaklaşımı çerçevesinde gerçekten küreselleşmiş girişimlerin çok az sayıda olduğu dikkatleri çekmektedir. Bu kapsamda, IBM, Nestle, General Electric ve Mercedes gibi girişimlerin tam anlamıyla

küreselleşmiş şirketler olduğu kabul edilmektedir. Bu örnekler bağlamında, Türk şirketlerinin tedarik zinciri kapsamında yürütmüş olduğu faaliyetlerini dünyanın değişik merkezlerini de kapsayacak şekilde organize edemediklerinden henüz küreselleşmiş şirketler sayılamayacağı; farklı bir açıdan değerlendirildiğinde Newyork, Londra ve Tokyo Borsaları gibi dünyanın önde gelen menkul kıymetler borsalarında işlem görmeyen girişimlerimizin Porter'ın tanımı çerçevesinde küreselleşmiş şirketler kategorisinde bulunmadığı değerlendirilmektedir.

1.1.2.2.Uluslararası Ticaret

Rekabetin dünya ölçeğinde yoğunlaşması uluslararası ticaret ağlarını yeniden kurmuş ve uluslararası ticaret üzerinde üç önemli eğilim ortaya çıkmıştır. Bu eğilimlerden ilki, uzun yıllar Avrupa merkezli kalan dünya ticaretinde İkinci Dünya Savaşıyla Amerika Birleşik Devletlerinin üstünlüğünün başlamasıdır. İkinci büyük eğilim ise 1980'lerden sonra uluslararası ticaretin Atlantik'ten Pasifik'e doğru kaymasıdır. Böylece Uzak Doğu'nun Kuzey Amerika ile olan ayrıcalıklı ilişkileri yükselişe geçmiştir. Üçüncü büyük eğilim de ABD, Avrupa Birliği ve Japonya'dan oluşan üç büyük küresel ekonomik gücün gelişmekte olan bölgelerle ilişkilerinin bölgeselleşmesidir. Bu kapsamda ABD Latin Amerika'yla, Japonya Uzak Doğu'yla, Avrupa Birliği ise Orta Doğu ve Afrika ile olan ticari ilişkilerini bölgeselleştirmiştir. Dünya ticaretinde görülen bu eğilim, Kuzeyden Güneye yapılan doğrudan yatırım ya da finans akışı olarak tanımlanabilmektedir (Adda, 2005: 81). Kuzeyin gelişmiş ülkeleri, Güneyin ise gelişmekte olan ülkeleri kapsadığı, Kuzey-Güney işbirliğinin klasik kalkınma işbirliğini sağladığı, Güney-Güney işbirliğinin ise ortak sorunlar ve kalkınma meselelerini paylaşan ülkeler arasındaki yatay işbirliğini oluşturduğu kabul edilmektedir. Yapılan çalışma kapsamında; küresel ekonomik güçlerin Afrika'yla olan ilişkileri Kuzey-Güney işbirliğine, Türkiye-Afrika arasındaki ilişkilerin de Güney-Güney işbirliğine güzel birer örnek teşkil ettiği değerlendirilmektedir.

Ekonomik küreselleşmenin ikinci aşaması olarak kabul edilen uluslararası ticaret, ticaretin serbestleşmesi şeklinde de ifade edilebilmektedir. Ticari serbestleşme, mal ve hizmetlerin ticareti üzerindeki engellerin ve kontrollerin kaldırılması ya da azaltılmasını ve uluslararası ticaretin serbest bir şekilde yapılmasını ifade etmektedir.

Dünya genelinde ticaretin serbestleşmesi ve yaygınlaşması sonucunda küresel rekabet artmış, bölgesel entegrasyonlar çoğalmış ve bölge içi ticaretin gelişmesinin yolu açılmıştır. Ticaretin serbestleşmesi aslında çok yeni olmayan bir süreçtir. İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde imzalanan Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)'ın ana amacı; özellikle sanayi mamulleri üzerindeki ticaretin evrensel boyutlarda serbestleşmesiydi. Böylece İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlı bir uluslararası iktisadi işbirliği ve bütünleşme hareketi başlamıştır. GATT, 1994 yılında Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün kapsamına alınmasına kadar geçen süreçte bu alanda oldukça yoğun çalışmalar gerçekleştirmiştir (Seyidoğlu, 2003: 142). Sonrasında yapılan bölgesel iktisadi gruplaşmalar, Avrupa Birliği örneğinde olduğu gibi, ticaretin serbestleşmesi sürecini bölgeselleşerek hayata geçirmiş ve bu süreci devam ettirmiştir. Bu bütünleşme ve bölgeselleşme hareketiyle birlikte kapsam içindeki ülkelerin uluslararası ticaret aktivitesi son yıllarda büyük artış göstermiştir. Bu süreçte teknolojiye bağlı gelişmelerin büyük etkisi olmuştur. Çünkü gelişmiş lojistik altyapı teknikleri ve yeni bilgi teknolojileri dışarıyla rekabet edebilmeyi kolaylaştırmaktadır.

Yabancı malların ülke sınırlarından girişi sırasında alınan ve istisnai olarak ihracata da uygulanabilen gümrük vergilerinin de ticaretin serbestleşmesinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Gümrük vergilerinin amacı, ülke ekonomisine vergi geliri sağlamak ve ülke sanayilerini dışa karşı korumaktır. Ticarete serbestleşme ya da küreselleşme, bu amaca yönelik olan bir verginin kaldırılmasını hedef almaktadır. Bu nedenle de GATT, gümrüklerin kademeli olarak indirilmesi ve sanayi mallarında dünya serbest ticaretinin sağlanması amacına yönelmiştir. Bu kapsamda, GATT bünyesinde 1948 ile 1994 yılları arasında 8 konferans düzenlenmiş ve o zamana kadar bir sekreteryaya ile çalışan GATT, daha öncede belirtildiği üzere bir örgüte kavuşmuş ve DTÖ'ne dönüşmüştür (Gürkan, 2001: 8).

1.1.2.3. Uluslararası Finans

Kapitalizmin zamandan, mekândan ve bunların getirdiği baskı ve ağırlıklardan tamamen kurtulabildiği tek alan finans alanıdır. Finansal serbestlik aslında yüzde yüz şekilde yaşanmasa da ortaçağlara kadar uzanan bir olgudur. Ortaçağ'da kambiyo mektuplarının kullanılmasıyla sağlanan fon aktarımı daha sonra ticaretin serbestleşmesiyle yerini

krediye bırakmış ve bu süreçte de mali alan ticari alana göre çok daha çabuk bir şekilde özerkleşmiştir (Adda, 2005: 101).

Uluslararası finans ya da bir diğer ifadeyle finansal serbestleşme, finansal piyasalar üzerindeki kontrol ve sınırlamaların kaldırılarak, ulusal finans piyasalarının uluslararası piyasalarla uyumlu hale getirilmesini ifade etmektedir. Sanayileşmiş ve sanayileşme yolundaki ülkelerin hükümetlerinin, döviz ve sermaye işlemleri üzerindeki kısıtlamaları kaldırma kararı alarak, ulusal piyasaları dış mali piyasalarla bütünleştirme yoluna gitmeleri mali küreselleşme süreci olarak tanımlanmaktadır (Özel, 2011: 95).

Seyidoğlu, küreselleşmenin asıl yönü olarak mali küreselleşmeyi belirtmekte ve bu gelişmenin 1980'lerin sonlarında, 1990'ların da başlarında ortaya çıktığını ifade etmektedir (Seyidoğlu, 2003: 142). Ekonomik küreselleşmenin çarpıcı belirtilerinden bir tanesi de sermayenin hızla artan hareket kabiliyetidir. Finansal serbestleşme süreci zarfında, serbestleşme ve kuralsızlaştırma ilkeleri çerçevesinde mali sermaye sınırlardan serbestçe girmeye ve çıkmaya başlamıştır. Özellikle 1990'ların başı itibariyle uluslararası ortamın eskiye nazaran daha güvenli hale gelmesi finans piyasalarının küreselleşmesine yol açmış, böylece büyük ölçekli sermaye akımları gerçekleşmeye başlamıştır.

Bilgi ve teknolojideki gelişmelerle birlikte sağlanan avantajlarla uluslararası sermaye için ulusal sınırların anlamı azalmış, sınır aşırı denebilecek bir gelişme ortaya çıkmıştır. Bankacılık, iletişim ve habercilik alanındaki gelişmelerle özel fonlar yüksek getiri hedefi kapsamında bir ülkeden diğerine serbest şekilde dolaşmaya başlamıştır. Günümüzde de döviz piyasaları inanılmaz bir hızla sermaye alışverişlerine sahne olmakta, adeta tüm uluslararası mali piyasalar birleşmiş durumdadır. Böylece kur ya da faizde meydana gelebilecek değişimler ya da bu değişime yönelik beklentiler oldukça büyük çaplı fon hareketlerine neden olmaktadır (Seyidoğlu, 2003: 142).

Mali küreselleşmenin fon hareketleri yanında, önemli bir aşamasının da, üretimin serbestleşmesinde de söz edildiği üzere doğrudan yabancı sermaye yatırımları alanında gerçekleştiği görülmektedir. Finansal serbestleşme sürecine bakıldığında, mali alandaki küreselleşmenin ilk olarak doğrudan yabancı sermaye yatırımları alanında ortaya çıktığı

görülmektedir. Birçok ülke sürdürülebilir büyüme gibi amaçlarla doğrudan yabancı sermaye girişlerini özendirici mali politikalar izlemektedir.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Afrika özelinde de değinileceği üzere, birçok ülke mali küreselleşmeyle birlikte doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını özendirici mali politikalar izlemişlerdir. Yabancı yatırımları teşvik edebilmek için Afrika ülkelerinde de çeşitli önlemler alınmaktadır. Bu önlemler, ülkeler arasında farklılıklar göstermekle birlikte; uygun koşullarla arazi temin edilmesi, makine, teçhizat ve inşaat malzemeleri gibi tüm yatırım ve sermaye mallarının ithalatından alınan gümrük vergisi ve diğer vergilerden avantaj sağlaması, ihraç mallarının üretiminde gerekli olan hammaddelerin ithalatında alınan ithalat vergilerinden avantaj sağlanması, kar üzerinden alınan vergilerden indirim veya muafiyet hakları tanınması ve araştırma-geliştirme yatırımlarının vergiden indirilebilmesine imkan sağlanmasından oluşmaktadır. Afrika başta olmak üzere, özellikle gelişmekte olan ülkelere yapılan yabancı yatırımlarla bu ülkelerin kalkınma hızlarını yükseltmek amaçlanmaktadır.

Finansal alanda görülen bu zincirleme yeniliklerde ve serbestleşmede şüphesiz mali piyasalarda yaşanan kuralsızlaşmanın etkisi çok büyüktür. Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere’de seksenlerde başlayan mali piyasalardaki kuralsızlaştırma hareketleri zamanla sanayileşmiş diğer ülkelere de yayılmıştır. Bu süreçte, ulusal düzeyde bankalar arasındaki sınırlar kaldırılmış, faiz oranlarının sabitlenmesi, kredi sınırlandırması gibi bankacılık faaliyetleriyle ilgili denetleme ve düzenlemeler sınırlandırılmış, mali kurumlar arasındaki rekabet serbestleşmiştir. Böylece dışa açılma ve düzensizleştirme seksenli yılların finansal küreselleşme sürecinin motoru olmuştur. Bu süreç karşısında Türkiye gibi küresel güçlere göre zaten geri kalmış olan ekonomiler iyice zor durumda kalmıştır. Gelişmekte olan ülkeler, bu duruma çözüm olarak da sermayeyi içeride tutacak ya da içeriye çekecek şartları oluşturmaya çalışmışlar, bunun için de sermayenin uluslararası dolaşımını serbest bırakmışlar ve sermaye getirisinden kestikleri vergilerin büyük kısmından vazgeçmişlerdir (Adda, 2005: 110).

Bu değerlendirmeler kapsamında, günümüzde yaşanan mali küreselleşme ile mali krizler arasında yakın bir ilişki olduğu reddedilemez bir gerçektir. Özellikle 1990 sonrasında, Türkiye’de dahil birçok gelişmekte olan ülkede ortaya çıkan mali krizler büyük refah kayıplarına neden olmuştur. Yaşanan olaylar günümüzde, mali krizlerle

yabancı sermaye giriş ve çıkışları arasında yakın bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bunu, yaşanan krizlerin tek nedeninin yabancı sermaye girişi olduğu yönünde yorumlamak gerçekçi bir yaklaşım olmayabilir. Kriz ortamını yaratan asıl nedenleri yaşadığı ülkedeki makroekonomik dengesizliklerle ilişkilendirmek daha gerçekçi olacaktır. Makroekonomik dengesizlikler arasında da dış ticaret açığı, yüksek enflasyon, sabit kur rejimi, kamu finansman açığı, ulusal paranın aşırı değerlenmesi, sermaye eksikliği ya da bankacılık sistemindeki sorunlar ön planda yer almaktadır (Seyidoğlu, 2003: 152).

Mali küreselleşme sürecinde yabancı sermaye dolaşımının neden olduğu sorun, mali krizlerin daha sık oluşmasına çok uygun bir zemin hazırlamasıdır. Aslında, sermaye, üretimin temel faktörleri arasındadır ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin hızlı kalkınmaları için yoğun bir sermaye akışına ihtiyaçları vardır. Bu açıdan gelişmekte olan ülkeler açısından temel sorun, yabancı sermayenin olası olumsuz etkilerini en aza indirmektir. Ardından da ülke kalkınmasında yabancı sermaye faktöründen maksimum şekilde faydalanmak gelmektedir. Bunlara ulaşmak için de sınırsız bir teşvik uygulaması yerine, bir yandan yabancı sermayeyi özendirici politikalar izlemek ve yabancı sermaye giriş çıkışlarını düzenleyici önlemler almakta fayda vardır (Seyidoğlu, 2003: 153).

Küreselleşmenin ekonomik boyutu çerçevesinde ticaret, üretim ve finans alanlarında yaşanan serbestleşme sürecinin ülke ekonomileri üzerinde olumlu ya da olumsuz pek çok etkisi görülmektedir. Dış ticaretin geliştirilmesi, çok uluslu şirketlerin çoğalarak uluslararası rekabet koşullarının iyileştirilmesi, uluslararası finansmanın serbestçe dolaşımını kısıtlayan engellerin kalkması, yabancı yatırımların, yatırımcıların artması ve ekonomik büyüme, ekonomik küreselleşmenin olumlu yönleriyken; ulus devletlerin ekonomik bağımlılıklarının artması, dış ticaret dengelerinin bozulması, para ve sermaye hareketlerinin aksaması ve ulusal ekonomilerde üretim yetersizliklerinin ortaya çıkması da olumsuz yönleri olarak sayılabilir (Karabıçak, 2002: 121). Bu iki sonuçlu durum karşısında, ekonomik boyutu ile küreselleşmenin, bu sürece katılan bütün ekonomiler için aynı ölçüde yarar sağlayacağı, ülkeler ve bölgeler arasındaki farklılıkları dengeleyeceği yaklaşımı büyük ölçüde geçerliliği sınırlı olan bir yaklaşımdır. Dünyada

farklı gelişmişlik düzeyinde ülkeler bulunmakta ve gelişmişlik farkları uluslararası ekonomik ilişkilere katılma biçimini etkilemektedir (Demir, t.y.: 75).

Bu çerçevede küreselleşme sürecinde Afrika ekonomisinin geldiği nokta; Afrika ekonomisinin genel özellikleri, gelişmişlik düzeyi, temel göstergeleri ve Afrika'nın dünya ekonomisinde edindiği yer bağlamında ele alınarak değerlendirilecektir.

1.2.AFRİKA KITASININ DÜNYA EKONOMİSİNDEKİ YERİ

Bir ülke ekonomisinin dünya ekonomisindeki yerini tayin etmek için çeşitli iktisadi veriler kriter olarak ele alınır ve bu verilerin küresel ortalamaya göre edindiği yer, o ülkenin küresel düzlemdeki durumunu açıklar. Üretim, dış ticaret verilerini açıklayan ihracat ve ithalat rakamları, büyüme oranı, milli gelir, doğrudan yabancı yatırımlar ve Gayri Safi Milli Hasıla bu kriterler arasında yer almaktadır.

Afrika kıtasının dünya ekonomisindeki yeri başlığı altında konunun bütünlüğünü sağlamak adına, üretim, büyüme, dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar çerçevesinde, Afrika kıtasının küresel ekonomide tuttuğu yer incelenecek ve bölgenin diğer bölgelere kıyasla geri kalmasının ve küresel ekonomide marjinal bir konumda bulunmasının nedenleri açıklanacak, ardından da 1990'lı yılların sonlarından itibaren kıtanın küresel ekonomik yapı içinde yükselmeye başlaması ve sahip olduğu potansiyel dolayısıyla küresel sistemdeki önemli aktörlerin Afrika ile ilişkilerinin seyri ele alınacaktır.

Dünya ekonomisindeki hiyerarşik yapının tepesinde, dünya ekonomisinin gidişini ekonomik güçlerinin büyüklüğü ile belirleyen, aynı zamanda işleyiş biçimini belirleyecek kuralları koyan, yönetim ve denetim işlevlerini gerçekleştiren ve küresel güçler olarak tabir edilen ileri sanayileşmiş ülkeler bulunmaktadır. Hiyerarşinin tabanında ise, merkezin kararlarını ve oluşturduğu koşulları kendisi için veri almak durumunda olan çevre ülkeler yer almakta olup çalışmamız kapsamındaki Afrika ülkeleri de hiyerarşik sıralamada tabanda yer alan çevre ülkeler kategorisinde değerlendirilmektedir.

Afrika'da hâlihazırda 54 bağımsız devlet bulunmaktadır. Kıta, dünyanın sayısız doğal kaynaklarına sahip zengin bir coğrafya olmasına rağmen bu kaynaklarını ekonomik

ranta tahvil edemediğinden zenginlik içerisinde yoksulluğu yaşamaktadır. Zengin doğal kaynaklara sahip oluşu Afrika'yı sömürgecilik için bir hedef haline getirmiştir. 15. yüzyıldan itibaren coğrafi keşiflerin yolu üzerinde yer alan Afrika, sanayi devrimini gerçekleştiren Avrupa ve Amerika için bir hammadde ve insan gücü kaynağı özelliği taşımaktadır.

Bu bilgiler ışığında Sahra Altı Afrika'nın, uzun bir süredir dünya ekonomisinin bir parçası olduğu değerlendirilmektedir. Bölge, sömürgecilik hareketlerinin ortaya çıktığı 15. yüzyıldan bu yana, batı dünyası ile ekonomik ilişkiler sürdürmektedir. Bu ilişkiler genel olarak asimetrik nitelik taşıdığı için Sahra Altı Afrika ülkelerinin küresel sisteme entegrasyonu düşük seviyelerde kalmıştır. Bu nedenle, Birleşmiş Milletlerin Binyıl Kalkınma Hedefleri ile bölgenin sadece yoksulluktan kurtulması değil, aynı zamanda küresel sistemin eşit bir ortağı olması da amaçlanmıştır.

Asya ülkelerinin 1980'lerde Çin ve Hindistan ile başlayıp, Doğu ve Güneydoğu Asya'nın diğer ülkelerini de içine alan bir süreç çerçevesinde, küresel ekonomi ile bütünleşerek kalkınma ve yoksullukla mücadele yolunda attıkları adımlar Afrika Kıtası için bir örnek teşkil etmektedir. Doğal olarak, Afrika kıtasının yapısını belirleyen dinamikler, Doğu ve Güneydoğu Asya örnekleri ile birebir örtüşmemektedir. Bununla birlikte Asya ülkelerinin son yıllarda kaydettiği gelişmeler, Afrika kıtası için yoksulluktan kurtulmak ve küresel ekonomiden eşit bir ortak olarak pay alabilmek için fırsat olabileceğine işaret etmektedir.

Afrika kıtası, 1990'ların ortasından bu yana siyasi ve ekonomik alanlarda bir dönüşüm geçirmekte, geçmişe kıyasla olumlu gelişmeler göstermektedir. Bu gelişmelerin etkisiyle bölge, kaynaklarının kullanılmasını güçleştiren siyasi ve ekonomik sorunları aşma yolunda ciddi gayretler göstermekte ve bu gayretler sonucunda kayda değer mesafeler kat etmektedir.

1.2.1.Afrika Ekonomisinin Genel Özellikleri

Sahra Altı Afrika, ekonomik anlamda çeşitli bir yapı arz etmektedir. Ülkelerin gelir durumları, ekonomilerinin dayandığı ana sektörler, piyasalarının büyüklüğü ve dışa açıklık durumları birbirinden oldukça farklıdır. Bu farklılıkların yanında Sahra Altı

Afrika ülkelerinin önemli bir bölümünün ekonomileri hammadde üretimine bağlıdır. Bu bakımdan çoğu ülke için ekonominin dayandığı sektörler madencilik, tarım ve hayvancılık olarak sınıflandırılmaktadır.

Sahra Altı Afrika ülkeleri bağımsız oldukları dönemde sadece hammadde üretebilen bir ekonomik sisteme sahip, yeterli altyapıdan mahrum ve yetişmiş insan gücü bulunmayan bir yapı devralmışlardır. Bu olumsuzluklara rağmen bölgedeki ülkeler, 1960'larda ve 1970'lerin başında geçmişe göre oldukça iyi bir ekonomik performans göstererek hem kalkınmada önemli adımlar atmaya başlamışlar hem de küresel ekonomik yapıdan görece önemli pay almışlardır.

Sahra Altı Afrika ülkelerinde, 1970 ve 1980'lerde kişi başına düşen milli gelir gelişmiş ülkelerin ortalamasının çok gerisinde kalmış ancak, bu alanlarda gelişmekte olan ülkelerle yakın seviyelerde bulunmuştur. Bununla birlikte, Sahra Altı Afrika özellikle 1980'ler ve 1990'larda diğer bölgelerin ekonomik ve toplumsal alanlarda gösterdiği başarıyı yakalayamamış ve diğer gelişmekte olan ülkelerin gerisinde kalmış; 2000'li yıllardan sonra da gelişmekte olan ülkelerin hızını yakalayamasa da kişi başına düşen milli gelirden % 100'e yakın bir artış görülmüştür. Milli gelir büyüme hızı 2000'li yıllara kadar gelişmekte olan ülkelerin gerisinde kalmış ve genel olarak da sürekli düşüş göstermiştir. Tablo 1'de dikkat çeken önemli bir hususun açıklanması da önem arz etmektedir. Afrika ihracatının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)'ye oranı her dönem dünya ortalamasının üzerinde olmuştur. Bunun en temel nedeni, Afrika'nın GSYİH oranının küresel ortalamasının çok altında olmasıdır. Diğer bir neden de, ihracat gelirleri GSYİH içinde çok önemli bir yer tutmaktadır. Daha sonra açıklanacağı üzere, ihracat gelirlerinin yaklaşık % 66'sını petrol ve diğer doğal kaynaklar oluşturmaktadır. Bunların dışında ekonomik değer yaratan başka kaynakların olmaması da çok önemlidir.

Sahra Altı Afrika'nın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere geri kalmasında ve küresel ekonomide marjinal bir hale gelmesinde, bölge ülkelerinin yaşadığı siyasi istikrarsızlıklar, makro ekonomik politikadaki eksiklikler ile küresel ekonomik sistem ve ticari yapıyla bütünleşememe oldukça önemli unsurlar olmuştur.

Tablo 1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Durum

	Yıllar	Sahra Altı Afrika	Gelişmekte Olan Ülkeler	Gelişmiş Ülkeler	Dünya
Kişi Başı Gelir (GSYİH-ABD Doları)	1970	757	884	11.001	
	1980	675	936	16.323	
	2000	493	1.162	26.843	
	2007	952	2.180		
Milli Gelir Büyüme Hızı (% yıllık ortalama)	1950-1973	3	3,2	3,6	
	1974-1989	1,5	1,5	2,1	
	1990-1999	2	4,8	2,7	3,6
	2000-2004	6,1	3,5	1,4	3,2
İhracatın GSYİH'e Oranı (%)	1965	24,1	-	10,0	12,1
	1970	21,8	7,7	9,8	13,5
	1980	31,9	16,9	13,0	18,9
	1990	26,5	24,4	16,9	19,0
	2000	32,5	36,1	20,5	24,5
	2007	33,2	47,2	25,8	27

Kaynak: Yeldan, 2012: 34-36

Sahra Altı Afrika ülkelerinin büyük çoğunluğu, halen sömürgecilik döneminde Avrupalılar tarafından belirlenen sınırlara sahiptir. Afrika ülkelerinin sınırları dil, din ve etnik yapı birleşmesinden oluşmuştur. Bu durum, ülkeler içinde bu farklılıklara dayalı siyasi ve askeri mücadeleler yaşanmasına yol açmaktadır. Sahra Altı Afrika'daki silahlı çatışmalar, zaten oldukça zayıf olan ekonomik altyapıyı tahrip etmekte ve insanları yoksullaştırmaktadır. Artan ekonomik ve sosyal sorunlar silahlı çatışmaları körüklemektedir. Böylece sürekli olarak kendi kendini besleyen bir savaş ve yoksulluk kısır döngüsü ortaya çıkmaktadır.

Sahra Altı Afrika ülkeleri bağımsızlıklarına kavuştuktan sonra genel olarak serbest piyasa ekonomisinden uzak durmuşlar, merkezi planlamaya dayanan bir düzen oluşturup, ithal ikamesine dayalı dışa kapalı politikalar izlemişlerdir (World Bank, 2000: 25-26). Bu ülkeler 1970'lerdeki petrol krizi ve ardından yaşadıkları ekonomik bozulma karşısında kamu maliyesinde kısıtlayıcı tedbirler almak yerine dış borçlanmaya gitmişler, dış borcun giderek artması nedeniyle de 1980'lerde borç kriziyle karşı karşıya kalmışlardır. Her ne kadar 1980 sonrasında yapısal değişim politikaları sonucunda ticari, mali ve üretim alanlarında ekonomik serbestleşmeye geçmiş olsalar da, Sahra Altı Afrika ülkeleri dışa kapalı ekonomi döneminde aşırı devlet müdahaleleri nedeniyle piyasa şartlarında rekabet edebilecek sanayi işletmelerini kuramadıklarından, küreselleşmenin getirdiği ekonomik büyümenin nimetlerinden yararlanamamışlardır.

Sahra Altı Afrika'nın kalkınabilmek için küresel ekonomiye entegre olması ve küresel ticarete ağırlığını artırması da gerekmektedir. Sahra Altı Afrika ülkelerinin küresel ekonomik ve ticari yapıda marjinal hale gelmesindeki temel etken fiziki altyapının yetersizliğidir. Fiziki altyapının yetersiz olması, dolaylı maliyetleri yükselterek bölgeye yatırım yapma eğiliminde olan firmaların isteklerinde azalmaya neden olmakta ve tüm bunların sonucunda da uluslararası ticarete rekabet gücü azalan bölgenin dünyanın geri kalan kısmıyla entegre olması daha da güç hale gelmektedir. Sahra Altı Afrika bölgesinin nüfusunun yalnız % 20'sine düzenli olarak elektrik verilebilmektedir. Fiziki altyapının ana unsurları olan ulaşım ve enerji altyapısının zayıf olması, gerek taşıma maliyetini gerekse üretim maliyetini yükseltmektedir (Birleşmiş Milletler Afrika Ekonomi Komisyonu (UNECA), 2005: 158).

Bölgenin küresel ticaretteki konumunun gerilemesinde gelişmiş ülkelerin tarım sektöründe izledikleri korumacı politikaların da etkisi bulunmaktadır. Tarım ürünleri, Afrika ülkelerinin önemli ihraç kalemlerinden biri olmakla birlikte bu ürünler üzerinde gelişmiş ülkelerce korumacı önlemlerin uygulanması, bölge ülkelerinin ihracat hacmini önemli ölçüde azaltmaktadır (World Bank, 2000: 21).

Afrika ülkelerinin özellikle 1980'lerden sonra küresel ekonomik sistemin gerisinde kalmasının nedenleri; siyasi istikrarsızlık, makro ekonomik politikalardaki eksiklikler ve küresel ekonomik sisteme entegre olamaması şeklinde açıklandıktan sonra, aşağıdaki bölümde kıtanın ekonomisinin temel göstergeleri olan milli gelir, büyüme, dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlara değinilecektir.

1.2.2.Afrika Ekonomisinin Temel Göstergeleri

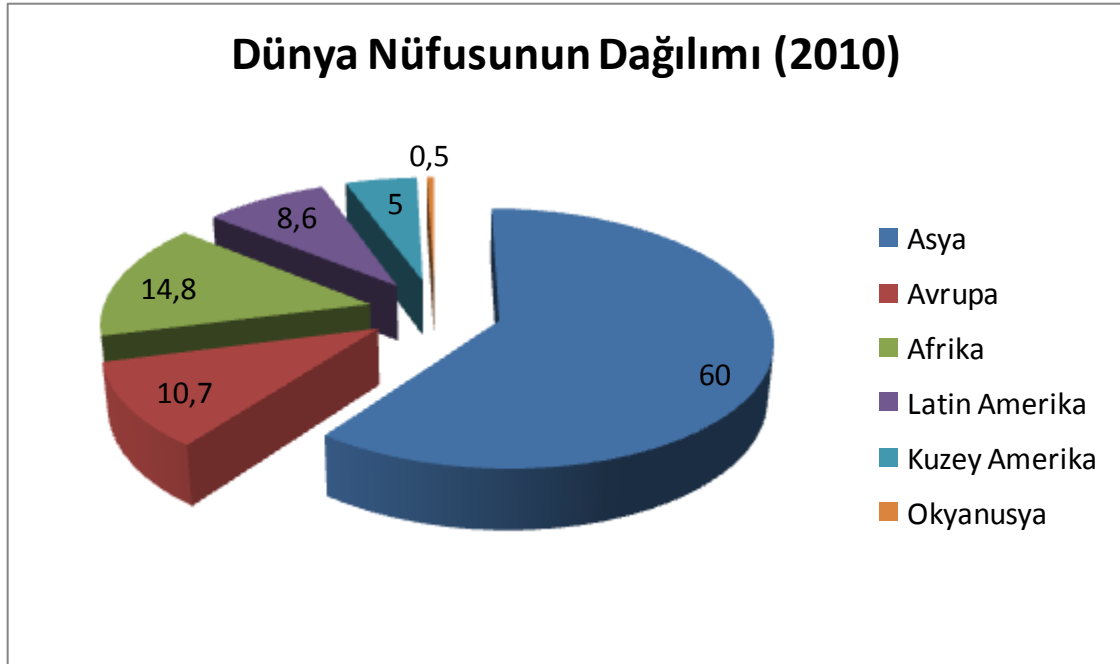
Çalışmanın daha önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere küreselleşme sürecinin ülkeler ve toplumlar üzerindeki etkilerini açıklayan en temel göstergelerden birisi, ülkelerin ekonomilerinde yaşanan gelişmelerdir. Küreselleşmenin ekonomik boyutu olarak adlandırılan bu süreçte yerel ekonomiler artık ulus aşırı hale gelmeye başladığı için üretim, ticaret, işgücü hareketleri ve sermayenin önündeki engeller kalkmaya başlamış, ulusal ekonomilerin bütünleşmeye doğru gittiği bir döneme girilmiştir. Söz konusu bu dönemde dünya üzerindeki her nokta değerli hale gelmiş, özellikle bütün dünyanın en çok ihtiyaç duyduğu petrol gibi kaynaklara sahip olan Afrika kıtası gibi

bölgeler önem arz etmeye başlamıştır. Bu başlık altında ele alınan Afrika ekonomisinin temel göstergeleri, sözü edilen bu süreç dikkate alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Konuya ilişkin temel ekonomik göstergelere yer vermeden önce kıta nüfusunun toplam dünya nüfusu içerisindeki payına yer vermenin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Afrika kıtası dünya nüfusunun yaklaşık % 14'ünü barındırmaktadır. Bu oran dünya nüfus dağılımında Afrika'nın ikinci sırada olduğu anlamına gelmektedir. Asya yaklaşık % 60'lık bir oranla dünya nüfusunun en kalabalık olduğu kıtadır. Afrika'nın ardından %11'lik bir oranla Avrupa gelmektedir.

Şekil.1 Dünya Nüfusunun Dağılımı

Kaynak: Birleşmiş Milletler, Department of Economic and Social Affairs, Erişim http://esa.un.org/wpp/Analytical-Figures/htm/fig_5.htm, 15 Mayıs 2013.

Afrika kıtasında 1990'ların ortalarından beri ekonomik faaliyetlerde artış görülmektedir. Sahra Altı Afrika ülkeleri, 1970'lerden bu yana ilk kez uzun süre devam eden bir ekonomik gelişme süreci yakalamışlardır. Bu ülkeler Tablo 2'de gösterildiği 2005-2011 döneminde yıllık ortalama % 5'lik bir milli gelir büyüme hızı ve Tablo 3'te belirtildiği üzere yıllık % 3'lük kişi başına düşen milli gelir büyüme hızı elde etmişlerdir (ADB, Erişim <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx>, 15 Mart 2013). 2008 yılında

dünyada yaşanan ekonomik krizin Afrika'daki etkilerini, milli gelirin 2008 yılından 2009 yılına geçişte yaşanan azalmayla görmek mümkündür. Tablo 2'de yer verilen, 2011 yılındaki oranlara bakıldığında, Kuzey Afrika'da yaşanan Arap Baharı'nın milli gelirden ciddi bir düşüşe neden olduğu görülürken, Sahra Altı Afrika'nın milli gelirindeki % değişimin 2009 yılı sonrasında tekrar büyümeye geçtiği görülmektedir.

Tablo 2. Afrika Kıtası Milli Gelirdeki % Değişim

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Afrika	5.7	5.2	6.1	5.8	6.2	6.5	5.6	3.1	5.0	3.4
Sahra altı Afrika	7.4	4.9	7.1	6.4	6.3	7.0	5.7	2.8	5.5	5.1
Kuzey Afrika	3,1	5,6	4,7	4,9	5,6	5,3	5,4	3,6	4,1	0,5

Kaynak: African Development Bank Group (ADBG), Erişim <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx> 15 Mart 2013

Afrika kıtasında kişi başına düşen gelirdeki yükseliş ve düşüş trendleri milli gelirdeki yükseliş ve düşüş dönemlerine benzerlik göstermektedir. Bu çerçevede, kişi başına düşen gelirdeki yüzde değişim, Kuzey Afrika'da 2011 yılında eksilere düşerken, Sahra Altı Afrika'da 2008 yılından 2009 yılına geçişte düşüşe geçmiş, ardından 2009 yılı sonrası tekrar artışa geçmiştir.

Tablo 3. Afrika Kıtası Kişi Başına Düşen Gelirdeki % Değişim

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Afrika	3,3	2,8	3,7	3,4	3,8	4,1	3,3	0,8	2,6	1,1
Sahra Altı Afrika	4,8	2,3	4,5	3,8	3,7	4,5	3,2	0,3	2,9	2,6
Kuzey Afrika	1,5	3,9	3,0	3,2	4,0	3,7	3,8	2,1	2,6	-0,9

Kaynak: ADBG, Erişim <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx> 15 Mart 2013

Sahra Altı Afrika'nın gösterdiği ekonomik iyileşmede özellikle makro ekonomik temellerdeki görece sağlamlaşma ve kamu maliyesinde yaşanan olumlu gelişmeler sebebiyle düşen enflasyon ile artan büyüme hızının etkisi bulunmaktadır. Bunların yanı sıra uluslararası ticarete daha fazla açılma ve küresel ekonomik sisteme entegre olmaya yönelik çalışmalar da ekonomik iyileşmede önemli yer tutmuştur. Ayrıca, olumlu ekonomik performansta bu dönemde kıtadaki savaş ve çatışmaların azalmasının da payı bulunmaktadır (UNECA, 2008: 32-33).

Tablo 4'te gösterilen Afrika Kalkınma Bankasının verilerine göre; Afrika'nın toplam GSYİH'sı 2011 yılı itibarıyla 1,87 trilyon ABD Doları düzeyindedir. Kuzey Afrika ülkelerinin GSYİH'sı 615 milyar ABD Doları tutarındayken, Sahra Altı Afrika ülkelerinin ise 1.19 trilyon ABD Doları seviyesindedir. Tablo 5'te de belirtildiği üzere kıtanın GSYİH itibarıyla en büyük ekonomisi Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. Ardından Nijerya, Mısır ve Cezayir gelmektedir. Bu ülkelerin GSYİH'leri 100 milyar ABD Doları'nın üzerindeyken, geri kalan ülkelerin GSYİH'leri bu tutarın altında seyretmektedir (ADBG, Erişim <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx> 15 Mart 2013).

Tablo 4. Afrika Kıtası Gayrisafi Milli Hasıla Büyüklüğü (Milyon Dolar)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Afrika	1.143.606	1.330.743	1.569.682	1.466.356.	1.703.703	1.871.043
Kuzey Afrika	382.715	453.157	569.093	522.412	585.618	615.622
Sahra Altı Afrika	725.144	831.873	944.899	891.290	1.052.696	1.192.091

Kaynak: ADBG, Erişim <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx> 15 Mart 2013

Güney Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya dışarıda bırakılacak olursa, geri kalan Sahra Altı Afrika ülkelerinin toplam GSYİH'leri yaklaşık 560 milyar ABD Doları olmaktadır. Bu tutar hem Kuzey Afrika ülkelerinin GSYİH'leri toplamından hem de Güney Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya'nın GSYİH'lerin toplamından daha düşüktür. Öte yandan, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin kıtanın toplam üretimindeki ağırlığı giderek azalmaktadır. Bu durumun diğer Sahra Altı Afrika ülkelerinin gösterdiği gelişme ile açıklanabileceği düşünülmektedir.

Tablo 5. Afrika Ülkeleri Gayrisafi Milli Hasıla Büyüklükleri (Milyon Dolar)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Güney Afrika Cumhuriyeti	261.007	286.172	273.870	283.011	363.524	378.134
Nijerya	145.429	165.920	207.116	168.586	202.522	241.517
Cezayir	117.208	135.174	171.718	138.118	161.976	187.411
Mısır	107.741	132.171	164.841	187.966	214.624	228.958

Kaynak: ADBG, Erişim <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx> 15 Mart 2013

Tablo 1'de gösterildiği üzere, Afrika 1990'lardan bu yana dalgalı bir büyüme göstermektedir. Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) büyüme hızı 1990-1999 yılları

arasında kıta genelinde % 2'lik bir ortalama yakalamıştır. 2000 yılından itibaren Afrika ülkelerinin büyümesi hız kazanmış, Tablo 2'de de gösterildiği üzere, 2007 yılında % 6,5'lik büyümeyle zirveye ulaşmıştır.

Afrika kıtası, genel olarak 2000 yılından bu yana sürekli büyüme göstermekle birlikte tek tek ülkelerin büyüme performanslarında ciddi farklılıklar görülmektedir. Tablo 6'da Afrika kıtasının, Sahra Altı Afrika bölgesinin, Kuzey Afrika'nın ve seçilmiş bazı Afrika ülkelerinin GSMH yüzde değişimlerine yer verilmiştir. Yeni petrol sahaları faaliyete geçen Ekvator Ginesi 2007 yılında yıllık % 20'nin üzerinde büyüme kaydederken, 2008 ve sonrasında Ekvator Ginesi ve Angola düşüşe geçmiştir. 2009 yılından itibaren daha önceki tarihlerde iç karışıklıklar ile karşı karşıya bulunan Zimbabwe reel anlamda ciddi büyüme göstermiştir. 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin etkisi, Zimbabwe dışında Tabloda 6'da yer alan ülkeler ve Afrika genelinde hemen göze çarpmaktadır (ADBG, Erişim <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx> 16 Mart 2013).

Tablo 6. Afrika Ülkeleri Gayrisafi Milli Hasıla Yüzde Değişimleri

	Afrika	Sahra Altı Afrika	Kuzey Afrika	Zimbabwe	Ekvator Ginesi	Angola
2000	4,44	4,65	3,85	-34,86	8,18	11,98
2001	4,35	5,02	3,19	-2,67	67,79	3,14
2002	5,7	7,4	3,1	-5,93	20,43	14,53
2003	5,2	4,9	5,6	-17,16	14,36	3,31
2004	6,1	7,1	4,7	-6,88	32,73	11,18
2005	5,8	6,4	4,9	-2,25	8,81	20,61
2006	6,2	6,3	5,6	-3,46	1,30	18,56
2007	6,5	7,0	5,3	-3,65	21,43	22,60
2008	5,6	5,7	5,4	-17,67	10,69	13,80
2009	3,1	2,8	3,6	5,98	5,70	2,40
2010	5,0	5,5	4,1	9,01	-0,75	3,40
2011	3,4	5,1	0,5	6,81	6,96	3,52

Kaynak: ADBG, Erişim <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx> 15 Mart 2013

Afrika ülkelerinin Gayrisafi Milli Hasıla yüzde değişimlerin açıklanmasının ardından şunu ifade etmek gerekir ki, Tablo 1'de de gösterildiği üzere Afrika kıtası 2001 yılından itibaren küresel büyüme ortalamasının üzerinde bir performans göstermiştir.

Sahra Altı Afrika ülkelerinin 1990'ların ortalarından beri gösterdikleri olumlu büyüme performansında, kıtanın sahip olduğu doğal kaynaklara olan talebin artması sonucu meta fiyatlarının yükselmesinin önemli payı bulunmaktadır. Ancak, büyümeyi sadece meta fiyatlarının yükselmesiyle açıklamak doğru olmayacaktır. Afrika kıtasında doğal

kaynaklara sahip olan ülkeler kadar bunlara sahip olmayan ülkeler de mevcuttur. Bu ülkelerde de büyüme son dönemde güçlü olmuştur. Bu kapsamda meta fiyatlarının artmasının yanı sıra, siyasi sorunların azalması ve makro ekonomik temellerin sağlamlaşmasının da Afrika ekonomisinin büyümesinde olumlu etkileri bulunmaktadır (IMF, 2008: 5)

Tablo 7 ve Tablo 8'deki veriler göz önünde bulundurulduğunda 2010 yılı itibariyle; Afrika dünya dış ticaret akımlarından ihracatta % 3,25, ithalat içinde ise yaklaşık % 3,18 civarında bir pay almakta ve bölgesel olarak son sırada yer almaktadır. Ayrıca, Afrika'nın dünya ticaretindeki payı 1980'lerden bu yana düşüş göstermektedir. Bu durum 2000'li yılların başında değişmeye başlamışsa da kıtanın dünya ihracat ve ithalatındaki payı hala 1980'lerin başındaki düzeyini yakalayamamıştır. 1980'lerin ortalarından sonra ve 1990'larda gözlemlenen düşüşün ana nedenleri, bu ülkelerin ekonomik faaliyetlerinde gerek silahlı çatışmalar, gerekse makro ekonomik istikrarsızlıklar dolayısıyla görülen gerileme olmuştur. 2000'li yıllar ile başlayan yükselişin nedenleri arasında da bu faktörlerin tersi şekilde işlemesi gösterilmektedir.

Tablo 7. Dünya İhracatının % Dağılımı

	1980	1990	2000	2005	2007	2008	2009	2010
Dünya	100000	100000	100000	100000	100000	100000	100000	100000
Gelişmekte Olan Ülkeler	29.464	24.200	31.884	36.181	37.681	39.015	39.782	41.777
Geçiş Ekonomileri	4.197	3.411	2.396	3.459	3.934	4.587	3.827	4.070
Gelişmiş Ülkeler	66.339	72.389	65.720	58.816	58.385	56.398	56.391	54.154
Afrika	5.987	3.020	2.317	3.029	3.104	3.534	3.144	3.250

Kaynak: UNCTAD Handbook of Statistics 2012, S.10

Kıtadaki ülkelerin siyasi ve ekonomik sorunlarının bir bölümü çözülmüş ve böylece makro ekonomik istikrara kavuşmuşlardır. Bunların yanı sıra, küresel ekonomik aktivitelerdeki hızlanma neticesinde hammadde fiyatları da yükselmiş ve bu ülkelerin ticaret hacminde artış kaydedilmiştir (UNCTAD, 2011: 10).

Tablo 8. Dünya İthalatının % Dağılımı

	1980	1990	2000	2005	2007	2008	2009	2010
Dünya	100000	100000	100000	100000	100000	100000	100000	100000
Gelişmekte Olan Ülkeler	23.910	22.213	28.813	31.708	33.185	34.919	36.847	39.089
Geçiş Ekonomileri	4.023	3.900	1.571	2.518	3.285	3.711	3.235	3.197
Gelişmiş Ülkeler	72.067	73.887	69.615	65.774	63.530	61.371	59.918	57.714
Afrika	4.661	2.630	1.954	2.428	2.638	2.919	3.333	3.179

Kaynak: UNCTAD Handbook of Statistics 2012, S.11

Tablo 9’da Afrika kıtasının ihracat rakamlarında önde gelen ülkelerinin 2004-2011 yılları arasındaki ihracat miktarları, kıtadaki ihracat payları ve küresel ekonomideki payları yer almaktadır. Söz konusu tabloda da görüldüğü üzere, Afrika’nın en büyük ihracatçıları, Nijerya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Cezayir, Angola, Mısır ve Libya olmuştur. Bölge üzerindeki ihracat paylarına bakıldığında en büyük orana % 19,5 ile Nijerya sahiptir. Nijerya’nın ardından % 16,3 ile Güney Afrika Cumhuriyeti, onun ardından da % 12, 4 ile Cezayir gelmektedir. Afrika kıtası ülkelerinin hepsi ihracat rakamlarında dünya ortalamasında % 1’in altında paya sahiptir. Dünya pay kategorisinde de Nijerya % 0,6 ile ilk sırada yer almakta, ardından da % 0,5 ile Güney Afrika Cumhuriyeti gelmektedir. 2011 yılı öncesine kadar genelde Nijerya’dan daha fazla ihracat miktarı olan Güney Afrika Cumhuriyeti 2011 yılında Nijerya’dan yaklaşık 20 milyon ABD Doları daha az ihracata sahip olmuştur. Bunun temel sebebi olarak Nijerya’nın küresel ekonomik güçlerin ilgi alanına girmesi ve cazibe merkezi haline gelmiş olması düşünülmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti de hala ihracatta kıtanın önde gelen ülkelerindedir ve ülkenin ana ihraç kalemleri arasında taş kömürü, değerli madenler ve metaller yer almaktayken, diğer ülkeler ağırlıklı olarak petrol ve doğal gaz ihracat etmektedirler.

Tablo 9. Afrika Ülkelerinin İhracat Miktarları, Bölge İçi ve Dünya Payları (Milyon Dolar)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Kıta içi % Pay	Dünya Payı
Angola	13.475	24.109	31.862	44.396	63.914	40.828	50.595	65.500	11,0	0,4
Cezayir	31.304	46.002	54.613	60.163	79.298	45.174	57.053	73.489	12,4	0,4
Fildişi Sahilleri	6.919	7.697	8.477	8.669	10.390	11.327	10.323	11.130	1,9	0,1
Gabon	3.728	5.065	5.450	6.309	9.566	5.356	8.686	12.000	2,0	0,1
Gana	2.450	2.802	3.727	4.195	5.270	5.840	7.960	12.785	2,2	0,1
Güney Afrika	46.146	51.626	58.175	69.784	80.782	61.677	80.892	96.848	16,3	0,5
Libya	20.410	31.358	40.260	46.970	62.100	37.100	48.900	17.500	2,9	0,1
Mısır	9.661	12.912	16.728	19.224	26.224	23.062	26.438	30.528	5,1	0,2
Moritanya	440	625	1.367	1.454	1.788	1.364	2.074	2.769	0,5	0,0
Nijerya	38.631	50.467	58.726	66.606	86.274	56.742	84.000	116.000	19,5	0,6
Senegal	1.509	1.578	1.594	1.674	2.170	2.017	2.161	2.542	0,4	0,0
Sudan	3.778	4.824	5.657	8.879	11.671	8.257	11.404	9.694	1,6	0,1
Tunus	9.685	10.494	11.694	15.165	19.320	14.445	16.427	17.847	3,0	0,1
Uganda	654	813	962	1.337	1.724	1.568	1.619	2.200	0,4	0,0
Zambia	1.576	1.810	3.770	4.617	5.099	4.312	7.200	9.015	1,5	0,0

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Erişim <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=727D894A-D8D3-8566-45203C65F7D00E2C> 21 Mayıs 2013

Tablo 10’da Afrika kıtasının ithalat rakamlarında önde gelen ülkelerinin 2004-2011 yılları arasındaki ithalat miktarları, kıtadaki ithalat payları ve küresel ekonomideki payları yer almaktadır. Söz konusu tablodan da görüldüğü üzere, 2011 yılı itibariyle; Afrika’nın en çok ithalat yapan ülkeleri Güney Afrika Cumhuriyeti, Mısır, Nijerya, Cezayir ve Fas olmuştur. Bu tablodan da görüldüğü üzere Afrika ülkeleri ithalat miktarlarında da dünya toplam ithalatının % 1’inin altında pay almıştır. Güney Afrika Cumhuriyeti ithalat miktarında Nijerya’dan % 100’ün üzerinde fazlalıkta ithalat yapmaktadır ve Güney Afrika’nın ardından Mısır gelmektedir. Afrika kıtasının ithalat dağılımının piyasa büyüklükleri ile paralel olduğu da gözlemlenmektedir. Buna göre en fazla ithalat yapan ülkeler aynı zamanda kıtanın en büyük ekonomilerine sahip ülkeleridir.

2004-2011 yılları arasındaki seçilmiş Afrika ülkelerinin ithalat ve ihracat rakamlarının yer aldığı Tablo 9 ve 10 birlikte değerlendirildiğinde, 2004 ve 2008 yılları arasında hem ihracat hem de ithalat rakamlarında bir artış yaşandığı, küresel ekonomik kriz nedeniyle bu artış eğiliminin 2009 yılında tersine döndüğü ancak krizin etkilerinin azalmasıyla birlikte ticaret hacimlerinde yeniden bir yükselmenin gerçekleştiği görülmektedir.

Afrika’nın ihracatı 2000 yılından 2009 yılına kadar sürekli artış göstermektedir. 2008 yılında ihracat rakamı en yüksek noktaya ulaşmış, 2009 yılındaki düşüşün ardından 2010 yılında tekrar yükselmiş ancak 2008 yılındaki oranı yakalayamamıştır. (UNCTAD, 2011). İhracat rakamlarındaki artışın, Afrika’nın giderek küresel ticaretin daha önemli bir parçası haline gelmesinin göstergesi olduğu söylenebilir. Afrika’daki olumlu gelişmelerin yanı sıra, kıtadaki ülkelerin temel ihraç ürünleri olan petrol, madenler ve tarım ürünlerinde görülen fiyat artışlarının da bu gelişmelerde etkisi bulunmaktadır.

Tablo 10. Afrika Ülkelerinin İthalat Miktarları, Bölge İçi ve Dünya Payları (Milyon Dolar)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	Kıtaıçi % Pay	Dünya Payı
Angola	5.832	8.353	8.778	13.661	20.982	22.660	16.667	22.000	3,9	0,1
Cezayir	18.169	20.357	21.456	27.631	39.479	39.294	40.473	47.247	8,4	0,3
Fas	17.822	20.790	23.980	32.010	42.366	32.881	35.382	44.295	7,9	0,2
Fildişi Sahilleri	4.715	5.865	5.820	6.683	7.884	6.960	7.849	6.720	1,2	0,0
Gabon	1.347	1.471	1.725	2.157	2.563	2.501	2.983	3.800	0,7	0,0
Gana	4.074	5.347	6.754	8.061	10.269	8.046	10.922	15.968	2,9	0,1
Güney Afrika	53.466	62.304	78.715	88.450	101.640	74.054	94.226	121.606	21,7	0,7
Kenya	4.553	5.846	7.233	8.989	11.128	10.202	12.093	14.782	2,6	0,1
Libya	6.326	6.079	6.041	6.733	9.150	10.000	10.500	5.000	0,9	0,0
Mısır	15.950	22.449	27.300	37.100	48.382	44.946	52.923	58.903	10,5	0,3
Nijer	750	943	949	1.149	1.696	2.200	2.300	2.400	0,4	0,0
Nijerya	14.164	20.754	26.523	34.830	49.951	33.906	44.235	55.000	9,8	0,3
Togo	880	1.060	1.085	1.237	1.509	1.509	1.500	1.700	0,3	0,0
Tunus	12.818	13.177	15.007	19.099	24.638	19.096	22.215	23.958	4,3	0,1
Uganda	1.726	2.054	2.557	3.493	4.526	4.247	4.664	5.360	1,0	0,0
Zambia	2.152	2.558	3.074	4.007	5.060	3.832	5.321	7.178	1,3	0,0
Zimbabve	2.204	2.350	2.300	2.550	2.950	2.900	3.800	4.400	0,8	0,0

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Erişim <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=727D894A-D8D3-8566-45203C65F7D00E2C> 21 Mayıs 2013

Tablo 11’de gösterildiği üzere, Afrika kıtasının ana ihraç ürünlerini % 54,6 ile petrol, % 18,6 ile mamul mallar ve % 10 ile de tarımsal ürünler oluşturmaktadır. Kıtanın ithalatında ise % 61,7 ile mamul mallar ilk sırada yer almaktadır. Bu ürünleri % 16,7 ile tarımsal ürünler, % 15,6 ile petrol ve maden ürünleri takip etmektedir (WTO, 2012: 63-65). Afrika’nın ana ticaret ortakları arasında da ABD, Çin, AB ülkeleri ve Japonya bulunmaktadır.

Tablo 11. Afrika İhracat ve İthalatının Ürünler Bazında % Dağılımı

	İHRACAAT	İTHALAT
Tarımsal ürünler	10	16,7
Petrol	54,6	15,6
Mamul mallar	18,6	61,7
Demir ve Çelik	1,7	3,8

Kaynak: WTO, 2012: 63-65

Afrika kıtasına yapılan doğrudan yatırımlar konusunda hangi ülkelerin doğrudan resmi yardım yaptığı hususu önem arz etmektedir. Hazar tarafından ifade edildiği üzere; başta ABD olmak üzere, sırasıyla Fransa, Almanya, İngiltere “*Birleşik Krallık*” ve Japonya, Afrika kıtasına en çok doğrudan resmi yardım yapan ülkelerdir. Afrika kıtası ticaret ile ilişkili teknik yardım ve kapasite yardımlarının en büyük alıcısı konumundadır. Bu yardımlar, yapılan toplam yardımların üçte biri oranındadır. Ayrıca Afrika, altyapı finansmanı için kullanılmak üzere Asya’dan sonra en çok ikinci yardımı almaktadır. Bu veriler ışığında Sahra Altı Afrika da dahil olmak üzere Afrika kıtasının tümüne yapılan yardımların önemli bir boyutta olduğu görülmektedir. Nitekim Afrika kıtası tüm küresel yardımların % 36’sını almaktadır. Bu oran dünyanın herhangi bir yerinden daha fazladır (Hazar, 2011: 80).

Afrika ülkelerine yapılan resmi yardımlar konusunda değinilmesi gereken önemli bir husus da Afrika’ya yardım yapan ülkelerle Afrika kıtasının ticaret yaptığı ülkelerin aynı oluşudur. Doğrudan resmi yardım yapan söz konusu küresel güçler, bir yandan Afrika ülkelerine yardım yapmakta, diğer yandan da dış ticaret aracılığıyla mal satarak veya alarak bu ülkelerin ihracat ve ithalatında önemli konumlarını korumakta ve ham madde gereksinmelerini karşılamaktadırlar (Hazar, 2011: 85).

Afrika kıtasına yapılan doğrudan yabancı yatırımlar da, kıtanın ekonomik durumunu açıklamak açısından önem taşımaktadır. Afrika, doğrudan yabancı yatırımlardan

oldukça düşük bir pay almakla birlikte, 2000-2008 yılları arasında kıtaya giren doğrudan yabancı yatırım miktarında dikkat çekici bir artış görülmüştür. Bu artışta, kıtadaki ülkelerin siyasi ve ekonomik olarak geçmişe nazaran daha istikrarlı bir yapıya kavuşmaları ile doğrudan yabancı yatırım çekebilmek için yasal ve kurumsal düzenlemelerinde iyileştirmeler yapmaları etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, ülkelerin ana üretim kalemlerini oluşturan petrol, madenler ve diğer hammadde fiyatlarında görülen artış da kıtaya yönelen doğrudan yabancı yatırım akımlarında artış meydana getirmiştir (UNECA, 2008). Ancak 2008 sonrasında dünyada yaşanan ekonomik kriz nedeniyle söz konusu yatırımlarda % 20'ye yakın bir düşüş görülmüş, bu düşüş 2009 yılında da devam etmiştir.

Tablo 12'den de anlaşıldığı üzere; Afrika kıtası 2010 yılında 55 milyar ABD Doları tutarında doğrudan yabancı yatırım almıştır.

Tablo 12. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Girişi (Milyon Dolar)

	1980	1990	2000	2005	2007	2008	2009	2010
Dünya	54 078	207 455	1.400.541	1.980.727	1.975.537	1.790.706	1.197.824	1309001
Gelişmekte Olan Ülkeler	7 479	34 853	257 625	429 459	573 032	658 002	510 578	616.661
Geçiş Ekonomileri	24	75	7 023	54 516	91 090	120 986	71 618	68 197
Gelişmiş Ülkeler	46 576	172 526	1 138 032	977 888	1 306 818	965 113	602 835	601 906
Afrika	400	2 845	10 967	46 259	63 132	73 413	60 167	55 040

Kaynak: UNCTAD, Erişim

<http://unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88>, 12 Nisan 2013

Tablo 13 ise bölgesel ve ülke bazında kıtaya giren DYY'lerin miktarını göstermektedir. Bu kapsamda kıtaya 2010 yılında giren doğrudan yabancı yatırımlar, Nijerya, Mısır, Libya, Sudan, Ekvator Ginesi ve Cezayir ile kıtanın en büyük ekonomisi olan Güney Afrika Cumhuriyeti'ne yoğunlaşmıştır. Kuzey Afrika ülkelerinin doğrudan yabancı yatırımlardaki payı giderek azalmakla birlikte bu oran 2010 yılında yaklaşık % 30 seviyelerinde seyretmektedir.

Tablo 13. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Girişi (Milyon Dolar)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Afrika	10.970	20.893	16.092	20.417	21.734	38.155	46.258	63.131	73.412	60.166	55.040
Ekvator Ginesi	154.49	940	323	689	340	769	469	1.242	-793	1.636	695
Güney Afrika Cumhuriyeti	887	6.783	1.569	733	798	6.646	-526	5.694	9.006	5.365	1.553
Sudan	392	574	713	1.349	1.511	2.304	3.534	2.425	2.600	2.682	1.600
Kuzey Afrika	2.898	4.875	3.226	4.014	5.321	10.745	19.714	22.487	21.783	15.747	15.340
Cezayir	280	1.107	1.065	633	881	1.081	1.795	1.661	2.593	2.760	2.291
Mısır	1.235	509	646	237	2.157	5.375	10.042	11.578	9.494	6.711	6.385
Libya	141	-113	145	143	357	1.038	2.013	4.689	4.111	2.674	3.833
Nijerya	1.309	1.277	2.040	2.171	2.127	4.978	4.897	6.086	8.248	8.649	6.098
Sahra Altı Afrika	7.680	15.444	12.152	15.054	14.901	25.104	23.010	38.217	49.029	41.736	38.100

Kaynak: ADBG, Erişim <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx> 21 Mayıs 2013

2000 yılında 10.970 milyon \$ DYY alan Afrika'ya 2008 yılına kadar geçen sürede yapılan söz konusu yatırımlar sürekli artmış ve anılan yılda 73.412 milyon \$'a ulaşarak zirve yapmıştır. Ancak küresel kriz nedeniyle 2009 ve 2010 yıllarında DYY'lerde bir azalış yaşansa da krizin etkilerinin hafiflemesiyle birlikte artış trendinin yeniden yaşanacağı düşünülmektedir. Afrika kıtasının doğrudan yabancı yatırım girişinin yaklaşık % 10'u Nijerya'da bulunmaktadır (ADBG, Erişim <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx> 21 Mayıs 2013). Nijerya'nın doğrudan yabancı yatırım stokunun bu denli yüksek olmasında petrol arama ve çıkarma faaliyetlerinin büyük rolü olduğu düşünülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımların dağılımında ülkelerin piyasa büyüklüklerinin de rolü bulunmaktadır. Özellikle hizmet sektörüne yönelik yabancı yatırımlarda bu piyasaları görece büyük olan Cezayir, Mısır, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya'nın yabancı yatırım almasında bu hususun da etkisi bulunmaktadır.

2007 yılında kıtaya giren doğrudan yabancı yatırımların önemli bir bölümü birincil sektörler olarak tanımlanan petrol ve diğer madenlerin çıkarılmasına giderken, ikinci sırada imalat sektörü, üçüncü sırada ise hizmet sektörü yer almıştır (UNCTAD, 2008: 43).

Afrika kıtasına giren doğrudan yabancı yatırımların kaynakları giderek çeşitlilik göstermektedir. Geleneksel olarak Afrika'da yatırımları bulunan gelişmiş ülkelerin yanı sıra, son dönemlerde Doğu Asya ve Orta Doğu'dan, Afrika kıtasına önemli miktarda doğrudan yabancı yatırım yapılmaktadır. Bu yatırımlarda Çin ve Hindistan gibi gelişmekte olan ülkelerin yanında Birleşik Arap Emirlikleri gibi petrol ihracatçısı ülkelerin de payı bulunmaktadır (UNCTAD, 2008: 39).

Doğrudan yabancı yatırımlar, Afrika ülkeleri açısından hem teknoloji transferi yoluyla değer zincirinde üst basamaklara çıkma imkanı sağladığı, hem üretim ve istihdamı artırarak ülkenin kalkınmasına katkıda bulunduğu hem de doğal kaynakların çıkarılması yoluyla kamu gelirlerini artırdığı için önemli olarak değerlendirilmektedir (UNCTAD, 1999). Bu bakımdan kıtadaki ülkelerin ilave istihdam yaratan imalat ve hizmet sektörlerine yönelik yabancı yatırımları özendirici tedbirler almaları önem arz etmektedir.

Afrika ekonomisinin genel özellikleri ve ekonomik göstergelerine değindikten sonra, kıtanın ekonomisine yön veren ve uluslararası arenada kendilerine yer bulan uluslararası Afrika kuruluşlarından Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Birliği Örgütünden söz etmenin yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

1.2.3.Uluslararası Afrika Kuruluşları

Afrika kıtasında tüm kıtayı kapsayan kuruluşlar da mevcuttur. Bunlardan en önemlileri Afrika Birliği Örgütü (ABÖ) ve Afrika Kalkınma Bankası'dır. ABÖ tüm Afrika ülkelerini kapsayan bir siyasal kuruluştur. Üye ülkeler arasındaki uyuşmazlıklar, sığınmacılarla ilgili konular, BM'ye ilişkin sorunlar, güvenlik, sosyal ve ekonomik sorunlar ile dış borç yükü kuruluşun ilgi alanları içerisinde bulunmaktadır. Örgütün kurucu anlaşmasında, Afrika halkları ve devletleri arasında dayanışma, işbirliği, birlik ve ahengin ileriye götürülmesi örgütün amacı olarak belirtilmiş, siyasal ve ekonomik kurtuluş için verilen mücadeleler anımsatılmış, dünyada ekonomik ve siyasal planda meydana gelen meydan okumalara Afrika kıtasının da karşı koyması hedeflenmiş ve küreselleşmeye etkin şekilde cevap verebilmek amacıyla sosyo-ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek için Afrika Ekonomik Topluluğu kurulmasına dair anlaşmayı uygulama sürecini hızlandırma ihtiyacı vurgulanmıştır. Afrika'daki çatışmaların ekonomik ve sosyal kalkınma önünde büyük bir engel oluşturduğuna atıfta bulunulmuştur. Öte yandan, Afrika'nın ekonomik ve sosyal sorunlarına kökten çözüm bulmak amacıyla, Birlik bünyesinde 2001 yılında bir girişim başlatılmış ve bu girişime Afrika'nın Gelişmesi için Yeni Ortaklık adı verilmiştir. Bu girişim kapsamında, sosyo-ekonomik kalkınmanın temelinde yatan barış, güvenlik ve istikrarın sağlanması için kalkınma hızlandırılacak, iç kaynakları artırmak amacıyla mevcut kaynakları seferber ederek dış borçlar azaltılacak ve dış yardımların akışına ve özel sermayeye anlamlı bir içerik kazandırılacaktır. Bu sayede de Afrika'nın kendi sorunlarına kendisinin çözüm bulması hedeflenmektedir. Uluslararası toplumların da örgütün bu kararlılığına yardımcı olması istenmiş, Birleşmiş Milletler de bu çerçevede çeşitli katkılarda bulunmuştur (Hazar, 2011: 69-71).

Afrika genelinde faaliyet gösteren bir diğer kuruluş da Afrika Kalkınma Bankası'dır. Banka, üye ülkelerin kalkınmasına yardımcı olmak ve altyapıya ilişkin projeleri finanse etmek amacıyla kurulmuştur. Afrika Kalkınma Bankası özellikle 1990'lı yıllarda Afrika

ülkelerin sömürgeci kurtulma süreçlerini tamamlamalarına, siyasi ve ekonomik liberalleşmelerine, bu ülkeler de ekonomik yapıların ve finansal kuruluşların tesisine katkılar sağlamıştır. Afrika Kalkınma Bankası'nın Kurucu Anlaşmasında yapılan değişiklikle, Afrikalı olmayan ülkelerin de bankaya üye olabilmeleri kabul edilmiştir. Banka üyelikleri dolayısıyla, donör üye olan bölge dışı ülkeler, Afrika ülkelerinde finanse ettikleri projelerin müteahhitlik hizmetlerini üstlenmek ve bu projelerle bağlantılı olan mal ve hizmet alımları nedeniyle Afrika ülkeleriyle olan ticaret ve ekonomik işbirliğini artırmak avantajına sahip olmaktadır. Ancak bankanın kötü yönetimi ve verilen kredilerin zamanında alınamaması nedenleriyle banka çok etkin olamamıştır (Hazar, 2011: 73).

1.2.4. Afrika Kıtasının Dünya Ekonomisindeki Artan Öneminin Nedenleri

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde Afrika kıtasının genel ekonomik özellikleri, bilhassa 1980'lerden sonra Afrika ekonomisinin geri kalma nedenleri ile ekonomik verileri ve 1990'ların sonlarından itibaren ekonomik verilerdeki değişim değerlendirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ise kıtanın küresel ekonomi içindeki yeri ve giderek artan öneminin nedenleri üzerinde durulacaktır.

Afrika kıtası, orta vadede ekonomik anlamda önemli gelişme kaydetmesi beklenen bir bölgedir. Bazı araştırmalarda, Afrika'nın mevcut durumunun 1960'lardan bu yana ekonomik açıdan büyük gelişme gösteren Güney Kore, Malezya ve Tayland gibi ülkelerin 1960'lardaki durumu ile büyük benzerlikler taşıdığı vurgulanmaktadır (World Bank, 2000: 19). Doğu ve Güney Asya'nın son dönemde ekonomik alanda kaydettiği gelişme Afrika kıtasının da sorunlarının çözülebileceğine ve bölgenin küresel ekonominin önemli bir parçası olabileceğine işaret etmektedir. Bununla birlikte, Afrika'nın gelişmesi ve söz konusu ülkelerin potansiyelini yakalayabilmesi için doğru politikalar uygulanması gerekmektedir.

Afrika kıtasının, genç bir nüfusu ve olgunlaşma aşamasında olan piyasaları bulunmaktadır. Kıta, madenlerden tarım ürünlerine kadar uzanan oldukça fazla doğal kaynaklara sahiptir. Kıtanın 1970'lerin sonunda ve 1980'lerde küresel ekonomide marjinalleşmesine yol açan unsurlar da kıtadaki ülkelerin son dönemde gösterdikleri başarılı makro ekonomik performans ile giderek ortadan kalkmaktadır.

Afrika kıtasının toplam nüfusu 1.044 milyon olup kıtanın aktif nüfus toplamı ise 392 milyondur (ADBG, Erişim <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx> 21 Mayıs 2013). Afrika kıtasının genç nüfusunun temel sorunu işsizliktir. Dünya Çalışma Örgütü, 15-64 yaş arasındaki nüfusu çalışabilir nüfus olarak tanımlamaktadır. Afrika nüfusunun geniş bir bölümü işgücünün parçası olmakla birlikte, kıtada işsizlik ve eksik istihdam oldukça yaygındır (ILO, 2007).

Afrika ülkelerinin gerek doğal kaynaklardan, gerekse uluslararası yardımlardan elde ettikleri finansal imkanlar ve eğitim alanında yaptıkları yatırımlar ile Afrika'daki eğitim seviyesi yükselmekte ve bu suretle, ekonomik gelişme için gerekli olan nitelikli işgücünü elde etme imkanı fazlalaşmaktadır.

Afrika'nın genç ve dinamik nüfusu kıtadaki ekonomik kalkınmanın temel itici güçlerinden biri olabilecektir. Afrika nüfusunun, eğitim ve beceri düzeyi arttıkça kıtadaki istihdam piyasası esnekleşmekte, işgücü maliyetleri düşmektedir. Genç nüfus, üretilen mal ve hizmetler açısından önemli bir pazar potansiyeli taşımaktadır. Kıtadaki gelir seviyesinin artmasına paralel olarak, başta hizmet sektörü olmak üzere pek çok sektöre olan talep artacaktır. Öte yandan, kıtadaki işgücünün nitelikleri gerekli düzeye geldiğinde emek-yoğun sanayi sektörlerinde üretim yapmanın avantajı olacaktır.

Genç nüfus, yoksullukla mücadele alanında da önemli bir kaynak teşkil edebilecektir. Kıtanın yaşamakta olduğu demografik dönüşüm, bir fırsat penceresi oluşturmaktadır. Doğu Asya ülkelerinin, doğru politikalar uygulayarak bu fırsat penceresini olumlu yönde kullanmaları Asya mucizesinin gerçekleşmesinde önemli bir faktör olmuştur. Afrika ülkeleri de benzer bir şekilde bu süreci yakalayabilmeleri için genç nüfus kaynağını doğru biçimde kullanarak gençlere istihdam sağlama yollarını aramalıdır (World Bank, 2009).

Nüfus zenginliği dışında, Afrika kıtası, doğal kaynaklar açısından da zengin bir bölgedir. Doğal kaynaklara sahip ülkelerin, refah seviyelerini artırmalarındaki temel aracın, bu kaynakların adil bir biçimde işletilmesi olduğu genel kabul görmektedir. Bu açıdan, Afrika kıtasının kalkınmasında bu kaynakların önemli rolü olması beklenmektedir.

Bunların yanı sıra Sahra Altı Afrika küresel ekonomi açısından oldukça önem taşıyan enerji kaynaklarına da sahiptir. Afrika'da önemli petrol ve doğal gaz ihracatçısı ve üreticisi olan ülkeler yer almaktadır.

Kıta, dünya ham petrol üretiminin yaklaşık % 10,4'ünü, ihracatının ise yaklaşık % 12'sini gerçekleştirmektedir. Bunun yanında, Afrika kıtası petrol konusunda en az araştırılmış bölgelerin başında gelmektedir. Kıtada son zamanlarda yapılan araştırmalar, başta Gine Körfezi olmak üzere, Cezayir, Angola, Çad, Nijerya ve Libya'da önemli petrol rezervleri bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Afrika dünya kanıtlanmış doğal gaz rezervlerinin % 7'sine sahiptir. Nijerya, Cezayir, Mısır ve Libya; Afrika'nın toplam doğal gaz rezervlerinin % 85'ini barındırmaktadır. Bunun yanı sıra Afrika kıtası dünya doğal gaz üretiminin % 6,2'sini gerçekleştirmektedir (British Petrol, 2012).

Afrika topraklarında petrol ve doğal gaz dışında çeşitli sayıda madenler bulunmaktadır. Altın, elmas ve gümüş gibi çok değerli madenler, alüminyum, bakır, demir, kobalt gibi metaller ve taş kömürü gibi değerli enerji kaynakları da kıtada mevcuttur. Afrika kıtası bir bütün olarak ele alındığında, dünya altın rezervlerinin yaklaşık % 21'i, elmas rezervlerinin yaklaşık % 53'ü, fosfat rezervlerinin yaklaşık % 31'i, kobalt rezervlerinin yaklaşık % 57'si ve manganez rezervlerinin yaklaşık % 39'u bu bölgede yer almaktadır (Custers, 2009: 21).

Bir Sahra Altı Afrika ülkesi olan Angola ekonomisinde petrol ihracatı, ülkenin toplam ihracatının % 95'ini, Nijerya'nın toplam ihracatının % 97'sini, Gabon'un toplam ihracatının ise % 80'ini oluşturmaktadır. Elmas ihracatı Botswana'nın toplam ihracatının % 70'ini, altın ihracatı da Güney Afrika Cumhuriyeti'nin toplam ihracatının % 21'ini oluşturmaktadır. Bu örnekler kapsamında adı geçen değerli madenlerin ve petrolün, Afrika ülkelerinin ekonomilerinde ne derece önemli olduğunu anlamak hiç de zor olmamaktadır (Hazar, 2011: 84).

Afrika'nın madenler dışında önemli bir tarım potansiyeli de bulunmaktadır. Kıta, kakao ve kahve üretiminde dünya sıralamasında önlerde yer almaktadır. Ancak, Afrika ülkeleri bu ürünlerin çoğunu işlenmemiş olarak ihraç etmektedirler. Afrika ülkelerinin büyük bölümü, doğal kaynakları işlemek için yeterli düzeyde teknik alt yapı ve bilgiden

yoksun bulunmaktadırlar. Bu nedenle, bu alanlara yönelik doğrudan yabancı yatırımları destekleyerek gerekli bilgi birikiminin oluşturulmasını sağlamaya çalışmaktadırlar (IBM, 2008: 14)

Afrika'nın öneminin artmasındaki en önemli sebeplerden biri de, bölgenin 1970'lerin sonundan 1990'ların ortalarına kadar gösterdiği kötü siyasi ve ekonomik görünümünün değişmeye başlamasıdır. Afrika kıtasında siyasi alanda demokrasi giderek güçlenmekte, buna paralel olarak kıtada büyük yıkıma ve çöküşlere sebep olan savaşlar azalmakta, diğer taraftan ekonomik yapı ve ülkelerin yönetim yapıları yavaş da olsa değişim göstermektedir. Bu faktörlerin olumlu etkilerine ve küresel ekonomide görülen olumlu gelişmelere paralel olarak, son 50 yıldır yerinde sayan Afrika'nın ekonomik performansı özellikle son yıllarda dikkat çekici bir biçimde iyileşme göstermektedir.

Sahra Altı Afrika'nın 2000 yılından bu yana gösterdiği gelişmenin altında yatan nedenler;

- (i) demokrasinin yaygınlaşması ve şiddetin azalması,
- (ii) yönetim yapısının iyileşmesi,
- (iii) makro ekonomik politika ve uygulamalardaki iyileşmeler ile,
- (iv) Çin ve Hindistan'ın yükselişi olarak ifade edilebilir.

Özellikle ilk üç unsur, Afrika'da yaşanan değişimin yapısal kökenleri ve içsel faktörleri olduğuna ve bu açıdan sadece konjonktürel gelişmelere bağlanamayacağına işaret etmektedir (Sirleaf, 2008: 3-5).

1.2.4.1. Demokrasinin Yaygınlaşması ve Şiddetin Azalması

Demokrasinin güçlenmesi ile ekonomik gelişme ve kalkınma arasında net bir ilişki ortaya koymak güçtür. Bununla birlikte, Sahra Altı Afrika'da, demokrasinin yaygınlaşmasının kıtadaki ekonomik gelişmelere temel etkisinin, toplumsal barışın sağlanmasına katkı yapmak aracılığıyla olduğu gözlenmektedir. Sahra Altı Afrika'da demokratik yönetimler yaygınlaştıkça ve güçlendikçe siyasi elitlerin keyfi idaresinden ve kabileler arasındaki rekabetten kaynaklanan iç çatışmaların önüne geçilebilmesi

ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bu gelişmeler neticesinde bölgede geçmişe nazaran daha iyi bir istikrar ortamı sağlanmış ve bu istikrar ortamı ekonomik alanda başarıya ulaşmanın anahtarı olmuştur.

Sahra Altı Afrika'da demokratik özgürlüklerin de olumlu yönde geliştiği gözlenmektedir. Siyasi özgürlüklere yönelik kısıtlamaları takip eden bir sivil toplum kuruluşu olan *Freedom House* verilerine göre, 1970'lerde ve 1980'lerde Afrika ülkelerinin Özgürlük Endeksi'ndeki sonuçları ortalama 6 düzeyinde seyrederken, 2007 yılında bu ortalama 4'e yükselmiştir.¹

Demokratik yapının gelişmesine paralel olarak, Afrika kıtasında 1990'ların ortasından bu yana siyasi alanda yaşanan sorunlar gerek sayısal, gerekse yaşanan coğrafi kapsam olarak azalmaktadır. Özellikle kıtada yaşanan silahlı çatışmaların sayısında 2000 yılından bu yana önemli bir düşüş görülmektedir (Ndullu, 2007: 135).

1.2.4.2.Yönetim Yapısının İyileşmesi

Güçlü bir yönetim yapısı, katılımcı, şeffaf, hesap verebilir, etkili ve hukukun üstünlüğüne imkan tanıyan siyasi ve ekonomik kurumlardan oluşmaktadır. Zayıf yönetim yapısı, ciddi krizlerin ve büyümedeki önemli kayıpların ortaya çıkmasındaki ana unsurdur.

Afrika ülkelerinin yönetim yapısında son dönemde ciddi iyileşmeler meydana gelmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle bilgi ve teknoloji alanındaki gelişmeler, internet kullanımının yaygınlaşması ve bunun sonucunda da insanların bilgiye ulaşmalarının kolaylaşmasıyla, demokrasi ve insan haklarını baz alan yönetim sistemlerinin Afrika vatandaşları tarafından da öğrenilmesi söz konusu olmuştur. Her ne kadar söz konusu etki Arap Baharı sırasında Tunus, Libya, Mısır örneklerinde hissedildiği kadar güçlü olmasa da iletişimin ve teknolojinin gelişmesi Afrika kıtasında da kendini hissedilir biçimde göstermiştir.

---

¹ Freedom House, Özgürlük Endeksi'nde ülkelerin siyasi özgürlükler açısından durumunu incelemektedir. Bu endekste, 1 ile 7 arasında değerlendirme yapılmakta olup, 1 en iyiyi, 7 ise en kötüyi temsil etmektedir.

Nitekim bunun sonucu olarak Dünya Bankası tarafından kullanılan bir ölçüt olan Ülke Performans ve Kurumsal Değerlendirmesi (Country Performance and Institutional Assessment-CPIA),² Afrika ülkelerinin kurumsal yapılarının iyileştiğini göstermektedir. Söz konusu sonuçlara göre, 1995 yılında Afrika ülkelerinin ortalama CPIA sonuçları 2,8 olarak gerçekleşirken, 2006 yılında ise 3,2'ye yükselmiştir.

Yönetim yapısında görülecek gelişmelerin, uluslararası yatırımcıların Afrika kıtasına daha fazla yatırım yapmalarına imkan sağlaması, işsizliğin azalması, milli gelirin artması, ekonomik yapının daha da sağlamlaşması ve böylece ekonomik ve finansal krizlerin meydana gelme olasılığının azalması beklenmektedir.

1.2.4.3.Makro Ekonomik Politika ve Uygulamalardaki İyileşmeler

Sahra Altı Afrika Bölgesinde, 1990'ların ortasından bu yana makro ekonomik politikalarda önemli ve kalıcı iyileşmeler kaydedilmiştir. Bu süreç içerisinde bölge ülkelerinin önemli bir bölümünde makro ekonomik istikrar sağlanmış, dışa açık piyasalar oluşturulmuş, özel sektörün daha etkili olabilmesine olanak sağlayacak şartlar için adımlar atılmıştır.

1995 sonrası dönemde de bölge ülkelerinde makro ekonomik istikrarın sağlanması için önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu gelişmelerin daha iyi anlaşılabilmesi için temel ekonomik verilerden, enflasyon ortalaması, kişi başına düşen milli gelir, GSMH büyüklükleri açısından bir değerlendirme yapılmıştır. Buna göre; 2003 yılında Sahra Altı Afrika bölgesinde enflasyon ortalaması % 10,9 seviyesinde seyrederken, 2006 yılında bu oran % 7,16 seviyelerine kadar düşmüştür. 2011 yılında ise enflasyon oranı % 8,8 şeklinde gerçekleşmiştir (ADBG, Erişim <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx> 18 Mart 2013).

Sahra Altı Afrika bölgesinde, iç çatışmalar ekonomik gelişmenin önündeki önemli engeller arasında yer almaktadır. İç savaşların sona ermesi ile birçok Afrika ülkesi-ekonomik büyüme oranlarında önemli bir yükseliş yakalamıştır.

² CPIA, ülkelerin yönetim performanslarını dört ana bölümde ve 16 farklı kategoride incelemektedir. Bu dört ana bölüm, ekonomik bölüm, yönetim, yapısal politikalar, sosyal politikalar ile kamu sektörü yönetimi ve kamu kuruluşlarıdır. CPIA, sonuçları, 1 ile 6 arasında değerlendirmektedir. 1 en kötüyü, 6 ise en iyiyi temsil etmekte ve 3,5 iyi performans eşiği olarak kabul edilmektedir. Dünya Bankası, CPIA sonuçlarını 2005 yılından bu yana kamuya açıklamaktadır (World Bank, Erişim web.worldbank.org/WEBSITE/EXTERNAL/TOPICS 03 Mart 2013).

Örneğin Afrika'nın son dönemlerde gösterdiği ekonomik gelişmeden oldukça yüksek düzeyde pay alan Angola, Mali, Mozambik ve Ruanda'da kişi başına düşen milli gelir 1995 yılından 2008'e kadar geçen sürede % 2,5 artış göstermiştir. 2008 yılında toplam Gayri Safi Milli Hasılası 84,178 milyon ABD Doları olan Angola'nın 2011 yılında Gayri Safi Milli Hasılası 103,930 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır. Benzer şekilde 2008 yılında Gayri Safi Milli Hasılası 9,891 milyon ABD Doları olan Mozambik'in 2011 yılında Gayri Safi Milli Hasılası 14,314 milyon ABD Doları olmuştur. Ruanda'da da 2008 yılında 4,706 milyon ABD Doları olan Gayri Safi Milli Hasıla, 2011 yılında 6,121 milyon ABD Doları olmuştur. Bu veriler doğrultusunda, Sahra Altı Afrika bölgesinin ekonomik açıdan son yıllarda bir canlanma yaşadığı somut olarak görülmektedir (ADBG, Erişim <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx> 18 Şubat 2013).

Sahra Altı Afrika'nın son dönemlerde gösterdiği gelişmenin bir sonucu olarak bölge, küresel ekonomik yapıya giderek yaklaşmıştır. Botsvana, Gana, Kenya, Mozambik, Nijerya, Tanzanya, Uganda ve Zambiya ASEAN³ ülkelerinin 1980'lerin başında gösterdiği ekonomik özellikleri göstermekte olup, Dünya Bankası tarafından sınır piyasalar olarak tanımlanmaktadır. Sınır piyasalar, yükselen piyasa olma adayı olan ülkeleri ifade etmektedir. Adı geçen ülkelerin Güney Afrika Cumhuriyetinin ardından Sahra Altı Afrika'da yükselen piyasa ekonomileri olmaları beklenmektedir. Söz konusu ülkeler küresel yatırım akımlarından giderek daha fazla pay almaktadırlar. Ayrıca bu ülkeler ASEAN ülkelerinin 1980'lerdeki durumundan daha iyi görünüm sergilemektedirler.

1.2.4.4.Çin ve Hindistan'ın Yükselişi

Çin ve Hindistan'ın küresel ekonomiye entegre olup hızla yükselmeleri ve dünya ticaretinden önemli pay almaları, Afrika kıtası için iki yönlü sonuç doğurmuştur.

---

³ ASEAN ülkeleri, Endonezya, Filipinler, Malezya, Singapur ve Tayland'dır.

Bu ülkelerin yükselişlerinin olumlu etkilerini ya da iyimser tarafını, meta fiyatlarında görülen artışlar, bu ülkelerin Afrika ürünleri için yeni ihracat pazarları oluşturması ve Asya ülkeleri ile Afrika ülkeleri arasında artan yatırım ilişkileri oluşturmaktadır. (UNCTAD, 2007). Söz konusu iki ülkenin küresel ekonomiye entegre olmasının temel olumsuz etkisi ise, gerek ülke içi, gerekse uluslararası pazarlarda rekabetin artmasıdır.

Sahra Altı Afrika ülkelerinin küresel ekonomiye katılım biçimi ağırlıklı olarak hammadde ve meta üretimi ve bu ürünlerin ihracatı ile olmaktadır. Çin ve Hindistan'ın dünya ekonomisi içinde giderek artan bir biçimde yer almaları, bu ülkelerin artan taleplerine paralel olarak meta fiyatlarını artırmakta ve Sahra Altı Afrika ülkeleri ile bu ülkeler arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmektedir (OECD, 2006: 23-26).

Çin ve Hindistan tarafından üretilen ucuz tüketim ve sermaye mallarının Afrika'ya ihraç edilmesi ile bölgedeki tüketiciler ve yatırımcılar da bu ülkelerin yükselişlerinden yararlanmaktadır (OECD, 2006: 36). Bunların yanı sıra Asya ülkelerinin gelişmesiyle birlikte, Afrika ülkeleri, bu ülkelere doğrudan yabancı yatırımlar ve turizm alanlarında da destek almaktadır. Bu ülkelerde kaydedilen ekonomik büyümeye paralel olarak, alım gücü artan ve güçlenen orta sınıfın turizm ve tüketim malları gibi, Afrika'nın geleneksel dış gelir kalemleri içinde yer almayan mal ve hizmetlere yönelik talebi de artmaktadır. Bu talep artışının bir bölümü Afrika ülkeleri tarafından karşılanmaktadır.

Bu etkilerinin yanı sıra Asya ülkelerinin yükselişi özellikle emek yoğun ürünlerde rekabeti artırmıştır. Afrika'da emek-yoğun mamul üreticileri Asya'dan gelen ithal mallar ile rekabet edememektedirler. Afrikalı üreticiler, bir taraftan yurtiçi piyasadaki paylarını kaybetmekte diğer taraftan ise, ihracat yaptıkları piyasalarda daha fazla rekabetle karşı karşıya kalmaktadırlar (OECD, 2006: 74). Bu gelişme ise Çin ve Hindistan ekonomisinin yükselişinin Afrika kıtasındaki olumsuz etkisini oluşturmaktadır.

Afrika ekonomisinin, son yıllarda sahip olduğu ekonomik özellikleri, ticari yapısı, doğrudan yapılan yatırımları ve özellikle 1990'ların sonlarından sonra gösterdiği gelişmenin nedenleri açıklandıktan sonra, bu kriterler çerçevesinde, küresel sistem

içerisinde önemli yer tutan aktörlerin Afrika kıtası ile olan ekonomik ilişkilerinin ve bu ilişki çerçevesindeki amaçlarının ele alınmasının önem taşıdığı düşünülmektedir.

1.2.5.Seçilmiş Ülkelerin Afrika Politikaları

Afrika kıtasının küresel ekonomik yapı içerisinde yükselmeye başlaması ve sahip olduğu potansiyel dolayısıyla pek çok ülke, Afrika ülkeleri ile daha yakın ticari ve ekonomik ilişkiler kurmak yönünde geniş kapsamlı çalışmalar sürdürmektedir. Bu başlık altında, küresel sistemdeki büyük aktörlerin Afrika kıtası ile ilişkilerini geliştirmedeki amaçları ve Afrika ülkeleri ile ticari ve ekonomik ilişkilerinin seyri ele alınacaktır. Bu kapsamda, Afrika kıtasıyla olan ilişkilerinin yoğunluğu ve küresel ekonomik sistem içinde edindikleri büyük yer itibariyle Kuzey ülkelerini temsil etmeleri nedeniyle gelişmiş ülkelerden ABD, Avrupa Birliği ve Japonya; yine küresel sistemde son yılların en büyük ekonomik hareketlenmelerinden birini sergileyen ve Güney ülkelerini temsil eden gelişmekte olan ülkelerden de Çin ve Hindistan tarafından uygulanan politikalar incelenecektir.

Tablo 14'te, Afrika'nın küresel ekonomide önemli yer tutan ülkelerle ve küresel ekonomide hızla gelişen ülkeler ile olan ticaret yüzdelerine yer verilmiştir. Söz konusu tabloda yer alan rakamların detayları ülke başlıkları altında değerlendirilecektir. Ancak burada şunu ifade etmek gerekir ki; gelişmiş ülkeler, Afrika kıtasının ticari ve ekonomik ilişkilerindeki başlıca ortağı durumundadır. Ancak gelişmekte olan ülkelerin de hızla küresel ekonomiye entegre olmaya başlaması neticesinde Afrika ile olan ilişkilerinde de gözle görülür bir artış başlamıştır. Bu da gelişmiş ülkelerin Afrika'nın ticari ilişkilerindeki payını azaltırken gelişmekte olan ülkelerin paylarının artmasına neden olmuştur. Nitekim 1990'ların başında Afrika ticaretinden en çok pay alan Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere'nin payları 2009 yılına geldiğinde önemli ölçüde azalmış ve bu ülkelerin yerini Çin, Hindistan ve Brezilya almıştır. Gelişmekte olan ülkelerin küresel sisteme entegrasyonu yanında, sanayi yapısındaki değişim ve bunun neticesinde ihtiyaç duyulan hammaddenin farklılaşması da gelişmiş ülkelerin, Afrika'nın ticari ilişkilerindeki payını azaltırken gelişmekte olan ülkelerin paylarının artmasında bir etken olarak gösterilebilir. Bunun neticesinde de daha sonra da değinileceği üzere, Afrika'nın özellikle AB ülkeleri ile olan ithalat oranları gözle görülür seviyede azalmıştır.

Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerin küresel ekonomide hızla artan ağırlıklarına paralel olarak Güney-Güney işbirliğinin mevcut ekonomik yapıdaki yeri giderek önem kazanmaya başlamıştır. Küresel ekonomik yapı uzun bir dönem gelişmiş kuzey ülkeleri ve bu kuzey ülkeler ile güneyde yer alan gelişmekte olan ülkeler arasındaki akımlarla tanımlanırken, yükselen ekonomilerin küresel yapıya daha güçlü bir biçimde entegre olup, ekonomik ve finansal mimarideki ağırlıklarını artırmaları neticesinde mevcut iki eksenli “Kuzey-Kuzey” ve “Kuzey-Güney” ilişkisine “Güney-Güney” eksenini de eklenmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda söz konusu gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin sırasıyla Afrika politikalarına değinilmesi faydalı olacaktır.

Tablo 14. Afrika Ticaretinin Büyük Ticaret Ortaklarına Yüzde Olarak Dağılımı

	İthalat				İhracat				Toplam Ticaret			
	1992	2000	2005	2009	1992	2000	2005	2009	1992	2000	2005	2009
Fransa	16	14.3	10.8	9.5	11.7	8	7.2	7.8	13.8	10.7	8.8	8.6
Almanya	11.4	8.8	8	7.1	11.1	7.1	5.5	5.5	11.3	7.6	6.6	6.3
İtalya	8.3	7.1	6.1	6.6	13.8	9.4	7.8	9.6	11.2	8.4	7.1	8.1
İngiltere	7.2	5.8	4.5	3.6	5	5.5	5	3.9	6.1	5.6	4.8	3.7
Kanada	0.9	0.9	0.7	0.8	1	1.2	1.9	1.9	1	1.1	1.4	1.4
Japonya	7.4	4.2	3.5	2.8	3.7	3.2	3.2	2.6	5.4	3.6	3.3	2.7
Kore	3	2.8	3.5	3.8	1.1	2	1.1	1.3	2	2.4	2.1	2.5
Amerika	11.2	9	6.5	6.9	16	18.6	21.1	18.2	13.7	14.5	14.8	12.7
Brezilya	1.3	1.1	2.6	2.6	0.6	1.9	2.2	2.4	1	1.6	2.3	2.5
Çin	1.8	4.3	8.1	14	1.7	4.2	7.2	12.9	1.7	4.2	7.6	13.5
Hindistan	0.9	1.8	2.8	3.9	1.6	2.2	1.6	5.9	1.3	2.1	2.1	4.9
Rusya		0.9	1.1	1.6		0.2	0.3	0.5		0.5	0.7	1
Türkiye	0.9	1.2	1.6	3	0.9	1.7	2	1.6	0.9	1.5	1.8	2.3

Kaynak: OECD Factbook, 2011: 99.

1.2.5.1. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)

Amerika Birleşik Devletleri'nin Afrika'ya yönelik izlediği politikalarında; başta petrol ve doğalgaz olmak üzere kıtanın sahip olduğu enerji kaynakları ile diğer madenlere erişebilmek, bu ülkelerde refah artışına bağlı olarak ortaya çıkması beklenen tüketim artışından pay almak ve bölgede artan Çin etkisini dengelemek temel amaçlar olarak sıralanabilir.

Sahra Altı Afrika'nın küresel ekonomiye entegre olarak kalkınması için ABD tarafından sağlanan yardımlara, teknik ve teknolojik bilgiye ve tabii ki ABD'nin siyasi desteğine ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca ABD'nin dünyanın en büyük petrol ve doğal kaynak tüketicisi olduğu, petrol ve doğal kaynakların Afrika'nın temel ihraç ürünlerini oluşturduğu da unutulmamalıdır.

ABD'nin Afrika ile ticari ve ekonomik ilişkileri bu ülkenin küresel ölçekteki ekonomik ilişkileri içinde oldukça düşük bir paya sahiptir. ABD'nin Sahra Altı Afrika'ya yaptığı ihracat, 2008 yılı sonu itibariyle ABD'nin toplam ihracatının ancak % 1'ini oluşturmakta, toplam ithalatının da % 3'ünden biraz fazlası Sahra Altı Afrika ülkelerinden karşılanmaktadır (Hazar, 2011: 86).

ABD'nin Afrika ile ticaretindeki başlıca ortakları Nijerya, Angola ve Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. ABD'nin Afrika'ya ihracatında temel ürünler arasında, otomotiv, petrol kullanılmasında kullanılan araçlar başta olmak üzere makine ve teçhizat ile ilaç ve diğer tıbbi malzemeler yer almaktadır. ABD'nin Afrika'dan temel ithalatında ana unsuru doğal kaynaklar oluşturmaktadır. Sahra Altı Afrika, ABD açısından başta petrol olmak üzere doğal kaynaklar temin etmekte önem arz etmektedir.

Tablo 14'te belirtildiği üzere, 1992 yılında Afrika ticaretinin % 13,7'lik kısmının Amerika ile olan ticaret oluşturmaktadır. Söz konusu oran 2000 yılında % 14,5, 2005 yılında % 14,8 ve 2009 yılında % 12,7 olarak gerçekleşmiştir. Ticari ilişkilerin seyrine bakıldığında durağan bir görüntü göze çarpsa da 2009'da bir azalma eğiliminin ortaya çıktığı görülmektedir.

ABD'nin kıtaya yaptığı doğrudan yabancı yatırımlar da Amerika'nın yurt dışındaki yatırımlarına göre düşük oranda kalmaktadır. 2008 yılı itibariyle, ABD'nin Sahra Altı Afrika'daki doğrudan yabancı yatırım miktarı 7,2 milyar ABD Doları tutarındadır. Bu oran, Afrika ülkelerine yapılan resmi doğrudan yardımların % 16'sını oluşturmaktadır. Bu yatırımların yoğunlaştığı ülkeler de Güney Afrika Cumhuriyeti, Angola, Ekvator Ginesi ve Nijerya'dır. Ekvator Ginesi, Angola ve Nijerya petrol sektörünün önemli yer tuttuğu, diğer sektörlerin çok fazla gelişmediği ülkeler durumundadır. Bu bakımdan Amerika'nın yatırımlarının çoğunluğunun kıtaya yapılan doğrudan yabancı yatırım eğilimlerine uygun olarak doğal kaynakların çıkarılmasına gittiği sonucu doğmaktadır.

1.2.5.2. Avrupa Birliği (AB)

Avrupa Birliği'nin Afrika politikaları, AB'nin önemli ülkeleri olan Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere'nin Afrika politikaları çerçevesinde şekillenmektedir. Bu ülkelerden özellikle Fransa ve İngiltere, Afrika ile siyasi ve ekonomik ilişkilerinde tarihten kaynaklanan önemli bir nüfuza sahiptirler. Bu nüfuzda, siyasi elitlerin önemli bir bölümünün bu ülkelerde veya bu kültürlerin etkisinde yetişmesinin yanı sıra Afrika kıtasında yaşayan önemli sayıdaki İngiliz veya Fransız kökenli nüfusun rolü de bulunmaktadır (Hazar, 2011: 53).

AB, Afrika ile ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesi için üst düzeyli siyasi işbirliği mekanizmalarından, tek taraflı tercihli ticaret imkanlarından ve kalkınma yardımlarından yararlanmaktadır.

AB ülkeleri, bağımsızlıklarını kazanmalarından bu yana Afrika ülkelerinin en büyük ticaret ortaklarından olagelmıştır. AB üyesi ülkeler arasında değerlendirildiğinde ticaret hacmi bakımından sırayla Fransa, Almanya, İtalya ve İngiltere gelmektedir. Bu ülkeler Afrika'nın Çin ve ABD'den sonra en büyük ticaret ortaklarıdır. Ancak Tablo 14'ten de görüldüğü üzere Afrika ile ticarete Çin'in, Türkiye'nin ve diğer gelişmekte olan ülkelerin ticaret payları artarken, AB ülkelerinin payı düşmektedir. 1992 yılında Afrika ticaretinin % 13,8'lik kısmını Fransa, % 11,3'lük kısmını Almanya, % 11,2'lik kısmını İtalya, % 6,1'lik kısmını ise İngiltere oluştururken; 2009 yılında bu oranlar Fransa için % 8,6'ya, Almanya için % 6,3'e, İtalya için % 8,1'e ve İngiltere için % 3,7'ye düşmüştür. Bununla birlikte AB bütün olarak değerlendirildiğinde hala Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olma konumunu sürdürmektedir.

AB'nin Sahra Altı Afrika'daki en büyük ticaret ortağı Güney Afrika Cumhuriyeti'dir. Bu ülkeyi Nijerya takip etmektedir. AB'nin bölgedeki ticaret ortakları diğer ülkelerin aksine çok sayıda Afrika ülkesini kapsamaktadır. Bu durumda Avrupa ülkelerinin kıtanın tarihindeki yerlerinden kaynaklanan unsurların önemli rol oynadığı düşünülmektedir. AB'nin Afrika ile ticari ilişkileri Afrika'nın toplam ticaretinde oldukça önemliyken, AB açısından, Afrika ile ticaretin önemi daha düşük seviyede kalmaktadır.

AB'nin Afrika ülkelerine ihraç ettiği ürünler arasında otomotiv, makine ve teçhizat, işlenmiş petrol ürünleri ile ilaç ve diğer tıbbi malzemeler başta gelmektedir. AB, Afrika'dan, ham petrol başta olmak üzere metaller ve madenler ile sınırlı miktarda tekstil ve hazır giyim ürünleri ithal etmektedir.

Avrupa Birliği'nin Afrika'daki doğrudan yatırımları da Afrika açısından oldukça önem taşımaktadır. Avrupa'nın Afrika'daki yatırımları genel itibariyle kıtaya giren doğrudan yatırımların önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Özellikle 2000'li yılların başından itibaren AB'nin kıtaya yönelik yatırımlarında önemli bir artış eğilimi görülmüştür. Bu yatırımların önemli bir bölümü Sahra Altı Afrika'da Güney Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya'ya, Kuzey Afrika'da ise Mısır ve Fas'a gitmiştir.

1.2.5.3.Japonya

Japonya, 1970'lerde ortaya çıkan petrol krizi neticesinde ihtiyaç duyduğu enerji kaynakları ve madenlerin düzenli akışını sağlayabilmek için doğal kaynaklara sahip olan üçüncü dünya ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmaya yönelmiştir. Bu yeni eğilimin merkezinde ise, Sahra Altı Afrika ülkeleri yer almıştır (Morikawa, 1997: 10).

Japonya'nın Afrika ile ilişkilerindeki temel aracı stratejik yardımlar olmuştur. Japonya'nın yardımlara dayalı stratejisi, bir taraftan Japonya'nın Afrika kıtasında yer alan ülkelerle iyi ilişkiler kurmasında önemli bir unsur olurken, diğer taraftan Afrika ülkelerine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur.

Japonya, 1990'larda Afrika'nın Asya'daki en önemli ticaret ortağı olmuş ancak, 2000'li yıllarda bu konumunu koruyamamıştır. Özellikle son yıllarda Çin'in Afrika'da yükselen etkisi nedeniyle Japonya'nın Afrika'daki ağırlığı olumsuz yönde etkilenmiş ve 1990'lardan sonra ticaret oranları giderek azalmaya başlamıştır. Japonya'nın Afrika'daki en büyük ticaret ortakları Güney Afrika Cumhuriyeti, Nijerya, Mısır, Fas ve Tanzanya olarak sıralanmaktadır. Afrika ticaretinin 1992 yılında % 5,4'lük kısmı Japonya ile gerçekleşirken, 2000 yılında bu oran % 3,6'ya, 2005 yılında % 3,3'e ve 2009 yılında ise % 2,7'ye düşmüştür.

Japonya'nın Afrika kıtasında doğrudan yabancı yatırımları da bulunmaktadır. 2008 yılı itibariyle Japonya, Afrika ülkelerine toplamda yaklaşık 1,5 milyar dolar resmi doğrudan

yardımda bulunmuştur. Bu oran, Afrika kıtasına yapılan doğrudan resmi yardımların % 4'ünü oluşturmaktadır. Japonya'nın bu yatırımlarından en büyük payı alan ülkeler, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Liberya'dır.

1.2.5.4.Gelişmekte Olan Ülkeler

Son yıllarda özellikle Çin'in Afrika kıtasına yönelik izlediği politikalar, Afrika'nın küresel güçler nezdindeki öneminin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Nitekim Çin, Afrika ülkeleriyle geçmiş dönemde yaşadığı Tayvan'ı tanıma sorununu da bir tarafa bırakarak, Afrika kıtası ile ilişkilerine verdiği önemi vurgulamaya devam etmektedir. Çin, Afrika ile ilişkilerinde iki temel amaca öncelik vermektedir. Bu amaçlardan birincisi Çin'in ihtiyaç duyduğu doğal kaynaklara düzenli ve kesintisiz bir biçimde ulaşabilmek, ikincisi ise ihracat pazarlarını çeşitlendirmek ve Çin'in ürünlerine yeni pazarlar bulabilmektir (Tepeciklioğlu, 2012: 61).

Çin Hükümeti, 2000 yılında, Afrika devletlerinin temsilcilerinin katılımıyla Pekin'de Çin-Afrika İşbirliği Platformu adı altında uluslararası bir toplantı düzenlemiş ve bu toplantıya Tayvan ile diplomatik ilişkisi olan ülkeleri de davet etmiştir. Bu toplantı kapsamında Çin ve Afrika ülkelerinin dünyadaki yeni ekonomik düzenin adil ve akla dayalı olarak nasıl daha ileri götürülebileceği, kalkınmakta olan ülkelerin çıkarlarının nasıl korunabileceği konuları ele alınmış, ayrıca Çin ile Afrika arasındaki ekonomik ilişkilerin ve ticari işbirliğinin geliştirilmesi hususları üzerinde durulmuştur. Toplantı sonrası yayınlanan Pekin Deklarasyonunda da, Afrika'nın ekonomik ve sosyal sorunlarına değinilmiş, uluslararası toplumun Afrika'nın borçları sorununu çözmekle yükümlü olduğu kaydedilmiş, bunların yanı sıra Kuzey-Güney ilişkilerinin eşitlik temeli üzerinde sürdürülmesi, karşılıklı yarara dayanan işbirliğinin özendirilmesi ve kalkınmakta olan ülkelere mali, teknolojik ve diğer yardımların sağlanmasında gelişmiş ülkelerin sorumluluğunun olması gerektiği gibi konular gündeme getirilmiştir. Pekin Deklarasyonu, Çin'in Afrika ile ilişkilerine verdiği önemin vurgulanmasına vesile teşkil etmiş ve ilişkiler kapsamında gerçekleştirilmesi öngörülen eylemleri bir Eylem Planı biçimine dönmüştür (Hazar, 2011: 64).

Çin özellikle 2000 yılından sonra Afrika ülkelerine yönelik yardımlarını artırmıştır. Afrika ülkeleri de Çin'den gelen finansal kaynakları gerek ülkelerinin ihtiyaç duyduğu

altyapının iyileştirilmesi, gerekse doğal kaynakların çıkarılması ve işlenmesinde önemli bir fırsat ve alternatif olarak değerlendirmektedir. Ayrıca Çin, Afrika ülkeleri ile ilişkilerinde ülkelerin iç işleri olarak değerlendirilen demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan haklarına saygı gibi unsurları dikkate almamakta ve Batılı ülkelerin aksine Afrika ülkeleri ile işbirliğinde bu konular ile ilgili koşullar getirmemektedir. Afrikalı ülkeler, bu bakımdan Çin ile ilişki kurmakta sorun yaşamamaktadır. Çin, demokrasi ve insan hakları konularında olumsuz geçmişleri olan ve bu nedenle Batı ile ilişkileri kopmuş durumda bulunan Sudan ve Zimbabve gibi ülkeler için bir alternatif oluşturmaktadır (Tepeciklioğlu, 2012: 62).

Bu değerlendirmeler ışığında, Çin'in diğer yükselen ekonomiler gibi Afrika'ya yönelik artan ilgisinin nedenlerine değinmek faydalı olacaktır. Çin'in ekonomik açıdan iyileşmesi ve nüfus ağırlığı dolayısıyla enerji tüketimi talebi geçmişe oranla çok ciddi şekilde artış göstermiştir. Çin 2005 yılında günlük 6 milyon varil petrol tüketimiyle ABD'den sonra en çok petrol tüketen ikinci ülke olmuştur. Çin, Irak Savaşı sonrası petrol kaynaklarını çeşitlendirme yoluna gitmesiyle Nijerya ve Angola gibi önemli petrol üreticisi ülkelerle ilişkilerini geliştirmiştir. Çin'in 1998 ile 2005 yılları arasında Afrika'dan yaptığı petrol ithalatı 9 kat artmıştır. Ayrıca Çin'in Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ticari ilişkilerinin artması, Çin'in petrol şirketlerinin Sahra Altı Afrika bölgesindeki yaptığı yatırımların artmasına da yol açmıştır (Hazar, 2011: 88).

Çin ve Afrika arasındaki ticari ilişkileri rakamsal açıdan değerlendirecek olursak, Tablo 14'te de görüldüğü üzere; gerek ihracat oranları gerekse de ithalat oranları 1992 yılından 2009 yılına kadar çok ciddi bir artış göstermiştir. Afrika'nın 1992 yılında ihracatının sadece % 1,8'i Çin ile gerçekleşirken bu oran 2009 yılında % 14'e yükselmiştir. Benzer şekilde Afrika'nın 1992 yılında ithalatının % 1,7'lik kısmı Çin ile gerçekleşirken bu oran 2009 yılında % 12,9'a yükselmiştir. Bu rakamlardan da anlaşıldığı üzere Çin ve Afrika arasındaki ticari ilişkiler son yıllarda çok büyük bir artış göstermiştir.

Çin, gerek ticaret, gerekse doğrudan yatırımlar açısından Afrika'nın gelişmekte olan ülkeler içindeki en büyük ortağıdır. Çin aynı zamanda Avrupa Birliği'nin ardından Afrika'nın en büyük ikinci ticaret ortağıdır. Afrika ülkelerinin Çin'e en büyük ihracat kalemini petrol ve doğal gaz oluşturmaktadır. Bunun ardından da metaller ve diğer

madenler gelmektedir. Çin'e en fazla ihracat yapan Afrika ülkeleri Güney Afrika Cumhuriyeti, Sudan ve Angola'dır. Afrika'nın Çin'den ithalatında ise tekstil, makine ve ulaşım araçları önemli yer tutmaktadır. Güney Afrika Cumhuriyeti, Sudan, Nijerya ve Angola da Çin'den en fazla ithalat yapan Afrika ülkeleridir.

Çin son yıllarda Afrika'ya yaptığı yatırım stokunu da artırmıştır. Bu kapsamda, Çin'den en fazla yatırımı alan Afrika ülkeleri Angola, Ekvator Ginesi, Güney Afrika Cumhuriyeti, Nijerya ve Sudan'dır. Ayrıca Çin'in bu kıtaya yaptığı doğrudan yatırımların büyük bir bölümünün petrol ve diğer madenlerin çıkarılmasına ilişkin olduğu gözlemlenmektedir (Hazar, 2011: 88).

Afrika'nın özellikle son yıllarda dünyanın yeni beliren ekonomileri ile de ekonomik ve ticari ilişkilerinde önemli bir yoğunlaşma olduğu dikkatleri çekmektedir. Bu kapsamda, BM Afrika Özel Danışmanı Bürosu tarafından 2010 tarihli olarak hazırlanan rapor önem arz etmektedir (Hazar, 2011: 87). Söz konusu rapora göre, Afrika'nın Brezilya, Rusya, Çin, Hindistan, Güney Kore ve Türkiye ile ilişkilerinde büyük bir artış ve canlanma gözlemlenmiştir. Brezilya'nın 1995 yılında Afrika'ya olan ihracatı 1,6 milyar ABD doları iken, bu miktar 2003 yılından itibaren artmaya başlamış ve 2007 yılında 8,3 milyar dolara ulaşmıştır. İthalatı ise 2000 yılında 3,2 milyar ABD doları iken, 2007 yılında 11,4 milyar dolar olmuştur.

Hindistan'ın Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirmekteki temel amacı, ülkenin güçlü ekonomik büyümesinin devam etmesine paralel olarak önümüzdeki dönemde yoğun bir biçimde ihtiyaç duyacağı enerji ve hammadde kaynaklarını temin etmektir. Hazar tarafından da belirtildiği üzere; BM verilerine göre Hindistan'ın da Afrika'ya yönelik ihracat rakamlarında ciddi artış görülmüştür (BM, 2010). 1995 yılında 1,4 milyar dolar olan ihracat miktarı 2007 yılında 10 milyar dolara yükselmiş, ithalatı ise aynı tarihler arasında 1,7 milyar dolardan 4,23 milyar dolara çıkmıştır. Aynı şekilde Tablo 14'te görüldüğü üzere, Hindistan'ın Afrika ticaretindeki yüzde dağılımındaki oranı da 1992 yılından 2000'lerin sonuna doğru sürekli artış eğiliminde olmuştur. 1992 yılında % 1,3 iken 2009 yılına gelindiğinde bu oran % 4,9 olmuştur (Hazar, 2011: 89).

Benzer şekilde, Malezya'nın da Afrika ile ticareti önemli ölçüde artmıştır. 1995 yılında 0,8 milyar dolar olan ihracat 2007 yılında 2,9 milyar dolara yükselmiştir. Malezya'nın

ithalat rakamları 1995 yılında 0,4 milyar dolar iken 2007 yılında 1,8 milyar dolara yükselmiştir. Rusya'nın 1995 yılında 0,67 milyar dolar olan ihracat miktarı 2007 yılında 5,27 milyar dolara çıkmış, ithalatı da 1995'de 0,18 milyar dolarken 2007 yılında 1,4 milyar dolara yükselmiştir. Güney Kore'nin Afrika'ya yönelik ihracat ve ithalat miktarlarına bakıldığında, 1995 yılında 3 milyar dolar olan ihracatı 2007 yılında 11 milyar dolara yükselmiştir. Güney Kore'nin Afrika'dan yaptığı ithalat miktarı ise 1995 yılında 1,38 milyar dolar iken 2007 yılında 6,78 milyar dolara yükselmiştir (Hazar, 2011: 90). Söz konusu ülkelerin Afrika ile ekonomik ilişkilerinde yardımlar ve doğrudan yabancı yatırımlarda da zamanla artış görülmektedir.

1.3.KÜRESELEŞME VE AFRİKA

Yukarıda açıklanmaya çalışılan veriler ışığında Afrika'nın, dünyada yer alan küresel güçlerle önemli ölçüde ticari ilişkilerinin mevcut olduğu görülmektedir. Tablo 14'ün bizlere sunduğu çok önemli hususlar söz konusudur. Bu kapsamda; üç önemli büyük güç olarak addedilen ABD, AB üyesi ülkeler ve Japonya'nın, Afrika ile 1992 yılından beri çok ciddi ekonomik ilişkileri olduğu, bu ilişkilerin 2000 yılından beri ufak iniş çıkışlar göstermiş olsa da aynı seyrinde devam ettiği, 1992 yılına kadar Afrika'yla kayda değer ticari ilişkileri bulunmayan ve küresel ekonomik sistemde varlığını son yıllarda önemli ölçüde hissettiren Brezilya, Hindistan ve Çin'in bu tarihten sonra Afrika'yla olan ticari ilişkilerinde önemli artışlar kaydedildiği, bu çerçevede Çin'in % 13,5'lik ortalama ile Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olduğu, Hindistan'ın ticaret hacminde 1992 yılından itibaren % 270'lik, aynı dönemde Brezilya'nın ticaret hacminde % 150'lik bir artış kaydedildiği görülmektedir.

2000'li yıllarla birlikte küresel ekonomik güçlerin ve küresel ekonomik sisteme dahil olmaya başlayan ülkelerin ilgi odağı haline gelen Afrika, 1990'ların ortalarına kadar gerek iç istikrarsızlıklar ve iç savaşlarla gerekse de makro ekonomik politikadaki yetersizlik ve küresel ekonomiye entegre olamaması ile, Soğuk Savaşın bitimiyle oluşan yeni dünya düzeninde kendine iyi bir konum sağlayamamıştır. Bununla birlikte küreselleşmenin getirdiği finansal ve ticari serbestleşme, dünya üzerindeki her noktayı küresel güç odakları için önemli ve faydalanılabilir kılmıştır. Bu durumda da ekonominin küreselleşmesinin, Afrika için hem olumlu hem olumsuz sonuçlar doğurabilme ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, daha önce yapılan

değerlendirmeler ve ortaya konulan veriler ışığında küreselleşmenin Afrika'ya olan etkilerini değerlendirmenin faydalı olacağı kanısındayız.

1990'lı yılların ortalarından bu yana, birçok Afrika ülkesinin ekonomisi, son on yılın rakamlarına göre, yüksek büyüme oranına sahip olmuştur. Afrika, 1990'ların ortalarından sonra demokrasinin yaygınlaşması ve şiddetin azalması, yönetim yapısının iyileşmesi ve makro ekonomik politikadaki iyileşmeler gibi gelişmeler göstermiştir. Bu gelişmeler, bölgedeki 600 milyon insanın yoksulluktan kurtulacağı yolunda iyimser bir hava yaratmıştır. Kıtadaki bir çok ülkenin iç savaştan ve uzun süren ekonomik gerilemeden yeni çıkmış olması, Afrika ülkelerinin sadece şimdiye değin verdikleri kayıpları gidermek için bir on yıla daha gereksinim duymalarına yol açmıştır. Afrika'da hala 1960'lardaki gayri safi milli hasılasını yakalayamayan ülkeler mevcuttur. Çok büyük gelişme kaydeden ve ekonomilerinde ciddi büyüme görülen Gana ve Uganda dahi 1970'lerdeki düzeylerine ulaşabilmek için çok daha fazla zamana ihtiyaç duymaktadırlar (Hazar, 2011: 94).

Dünya Bankası verilerine göre, 2008 yılında dünya ekonomisi % 2,5 oranında küçülmüştür. (Africafocus, 2009). Özellikle kalkınmakta olan ülkelerin büyümeleri 2007 yılında % 7,9 iken 2008 yılında % 6,3 olmuştur. Sahra Altı Afrika da küresel eğilimlere paralel olarak 2007 yılında % 6,3 büyüme kaydederken, küresel ekonomik sıkıntılarının etkisiyle 2008 yılında bu oran % 5,4 olmuştur. Küresel ekonomik krize rağmen Sahra Altı Afrika'nın 2008 yılında kaydettiği bu büyüme oranı son yıllarda bölgede sürekli olarak beş yıl üst üste % 5'in üzerinde bir büyüme anlamına gelmektedir ki bu da çok dikkate değer bir gelişmedir. Tüm bu hususlar çerçevesinde, Afrika'da meydana gelen bu olumlu gelişmelerin varlığı göz ardı edilemez. 1990'lardan bu yana ekonomide meydana gelen büyüme, nüfus artışının üstünde gerçekleşmiş ve makro ekonomik yapıda kayda değer gelişmeler olmuştur. Milli gelirden az da olsa yaşanan artış, enflasyon oranlarındaki önemli düşüşler ve hem bölgesel hem de Afrika ölçüsünde meydana gelen bütünleşme hareketleri de Afrika'da yaşanan diğer olumlu gelişmelerdendir (Hazar, 2011: 94).

Küreselleşme bağlamında Afrika'nın durumunu değerlendirmeye devam edecek olursak, kıta daha önce de söz edildiği üzere yüzyıllardır sömürge olmanın ve içsel olumsuz ekonomik ve siyasi koşulların etkisiyle dünya ülkeleri, bölgeleri arasında hep

en son sıralarda yer almış, sadece hammadde ihraç edebilen bir ekonomik yapıyla zayıflığa mahkum edilmiştir. Kıtanın bu olumsuz durumu ile küreselleşme süreci birlikte değerlendirildiğinde; Kuzey pazarlarını Güney'in ithal sanayi ürünlerine açarsa, dış ticaret hadleri tropik tarım ürünleri ile madencilikten yana iyileştirilirse, uluslararası finansmana daha iyi giriş sağlanırsa ve teknoloji transferleri için çok daha normal koşullar yaratılırsa Afrika'nın küreselleşmeden sağlayacağı yarar gündeme gelebilir. Ancak tüm bunları yapacak irade de Kuzey ülkeleri olan küresel güçlerdedir ki, bu durum Afrika'nın işinin hiç de kolay olmadığını gözler önüne sermektedir.

Bunlara ilave olarak 1990'ların ortalarından sonra Afrika kıtasında yaşanan ekonomik gelişmeler sanayileşmiş ve küresel ekonomide söz sahibi olmuş ülkelerle mukayese edildiğinde kayda değer görülmemektedir. Ancak Afrika kıtası bir bütün olarak ele alındığında, sadece ekonomik yapıda meydana gelen gelişmeler ya da ekonomik veriler yeterli olmamaktadır. Afrika bütün olarak stratejik açıdan da çok önem taşımaktadır. Kıta sadece ekonomik ya da güvenlik açısından değil, aynı zamanda yine ekonominin unsurları olan doğal kaynakları ve zenginlikleri bakımından da stratejik bir değere sahiptir. Sahip olduğu zengin varlıklarına rağmen bugün yoksulluk içinde yaşayan Afrika, kaynaklarını etkin bir şekilde kullanabilmesi durumunda parlak bir geleceğe aday olacaktır.

Bu kapsamda hem bahsi geçen içsel değişimler hem de küreselleşmenin etkisiyle doğal kaynakları ve bakir toprakları olan bu bölgenin Tablo 14'ten de anlaşıldığı üzere cazibe merkezi şeklinde algılanması, Afrika'nın yeni dünya düzenindeki vazgeçilmez yerini ve önemini bir kez daha uluslararası arenada gündemin en üst sıralarına çıkarmıştır.

Değerlendirme

Temeli çok büyük ölçüde kapitalizme dayanan küreselleşme olgusu ile mal ve hizmet ticaretinin, insanların, bilginin, teknolojinin ve düşüncenin önündeki ulusal sınırlar kalkmış, bu da firmaların ve bireylerin hareket tarzlarını belirlerken diğer aktörleri de göz önünde bulundurmalarını zorunlu hale getirmiştir. Küreselleşmeyle birlikte ticaretin, üretimin ve finansın serbestleşmesi ve küresel düzlemde bütünleşmesi ekonominin küreselleşmesine neden olmuştur. Bizim çalışmamızın temelini teşkil eden, Afrika'nın küresel sistemde ekonomik anlamda önemini dikkat çekmeye başlamasının

ve bunun neticesinde küresel güç odakları için kayda değer bir alan hale gelmesinin temelinde de ekonominin küreselleşmesi olgusu vardır. Kapitalin evrensel olarak yayılması neticesinde, ulusların ticari ve ekonomik faaliyetlerini kendileri için en avantajlı bölgelerde yapmak arzusu, Afrika gibi zengin doğal kaynaklara sahip ve ekonomik kalkınması dışı bağlı olan bölgeleri gündemin ön sıralarına taşımıştır.

Bu bölümde, Afrika'nın ekonomik durumuna ilişkin verilen rakamlar sonucunda, kıtanın, özellikle Sahra Altı Afrika bölgesinin, 1990'lı yılların sonlarından itibaren milli gelir, kişi başına düşen gelir, Gayri Safi Milli Hasıla ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları açısından bir canlanma gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca ulaşılırken de Afrika'nın sadece ekonomik durumu değil, diğer sosyal, politik unsurları da göz önünde bulundurulmuştur. Şöyle ki; kıtada yaşanan demokratikleşme hareketleri, iç savaş ve şiddet olaylarının azalması ile sahip olduğu genç nüfus da kıtadaki ekonomik canlanmada etkili olmuştur. Birbirlerini silsile şeklinde etkileyen ekonominin küreselleşmesi, Afrika'nın ekonomik açıdan canlanmaya başlaması ve sözü edilen diğer olumlu gelişmeler, Afrika'nın büyük ekonomik güçler tarafından eskisine nazaran daha çok üzerinde durulması gereken bir bölge olarak algılanmasına yol açmıştır. Bunların yanı sıra dünya ekonomisinde hızla yükselen Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ülkelerin sisteme dahil olmasıyla, söz konusu ülkelerin Afrika ile olan ilişkilerinin boyutu da değişmiş, sistemde hızla yükselen bu ülkelerin Afrika ile olan ticaret rakamları ciddi artış gösterirken, Afrika'nın yıllardır -adı ister sömürgecilik olsun, ister farklı şekilde isimlendirilsin- ilişki içinde oldukları ABD ve AB ülkeleriyle olan ticaret hızını yavaşlatmıştır. Ulaştığımız bu sonuç da çalışmamızın kapsamındaki savlardan olan Güney-Güney işbirliğinin de taraf ülkeler için fayda sağlayacağı, Afrika'nın gelişimi için ABD ve AB ülkeleri başta olmak üzere sadece Kuzey ülkeleriyle ticaret ve işbirliği yapmanın zorunlu olmadığı savlarına açıklama niteliğindedir.

Afrika'nın kendi içinde yaşadığı söze edilen bu olumlu gelişmeler yanında ulaşılan bir diğer sonuç ise, Afrika ekonomisinin her ne kadar görece bir iyileşme yaşasa da hala küresel ekonomik ortalamasının altında değerlere sahip olduğu ve dünyanın en zayıf ekonomilerinin yer aldığı bir bölge konumunda bulunduğu dur.

BÖLÜM II

TÜRKİYE’NİN AFRIKA İLE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Bu bölümde Türkiye’nin Afrika kıtası ile ticari ve ekonomik ilişkilerinin gelişimi ele alınacak, 1998 yılında yürürlüğe giren Afrika’ya Açılım Eylem Planı ve 2003 yılında uygulamaya başlayan Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi neticesinde mal ticareti, karşılıklı yatırımlar, müteahhitlik hizmetleri ve kalkınma yardımları alanında Türkiye’nin Afrika kıtası ile ekonomik ilişkilerinin geldiği durum değerlendirilecektir.

Küreselleşmeye hangi açıdan bakılırsa bakılsın, gelişmekte olan ülke ekonomilerinin gelişmiş ülke standartlarına uyum gösterebilmek için rekabet yeteneklerini hızlı bir şekilde geliştirmeleri gerekmektedir. Bu anlamda Türkiye açısından, küreselleşme süreci içindeki rekabet yeteneğinin araştırılması önem arz etmektedir.

Çalışmamızın ilk bölümünde de ifade edildiği üzere, küreselleşme, içinde ekonomik, siyasi, teknolojik, kültürel ve çevresel olguları barındıran çok boyutlu bir süreçtir. Küreselleşme sürecinin Türkiye üzerindeki etkileri incelenmeye başlandığında, göze çarpan ilk husus, Türkiye’nin küreselleşmenin adı geçen tüm boyutlarından oldukça yüksek düzeyde etkilenmekte olduğudur. Bu durumun en temel nedeni de Türkiye’nin sahip olduğu jeo-stratejik konumudur. Batı’yla Doğu’nun, Kuzey’le Güney’in buluştuğu bir noktada bulunan Türkiye, Avrasya’nın merkezinde yer almakta olup, geniş ölçüde küreselleşmenin etkilerine de açık durumdadır. Türkiye’nin coğrafi konumu günümüz koşullarında küresel rekabet için potansiyel bir avantaj yaratmaktadır. Türkiye’nin jeo-stratejik konumu dışında, küreselleşme sürecinden etkilenmesinin bir diğer nedeni de coğrafyasında yaşayan farklı insan topluluklarını barındırmasıdır. Bu topluluklar arasındaki ilişki ve etkileşimlerin artışı, küreselleşmenin tüm boyutlarıyla Türkiye’de yaşanılmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Küreselleşmenin Türkiye üzerindeki etkilerini küreselleşmenin tüm boyutları çerçevesinde gözlemlemek mümkündür. Ancak yapılan çalışma açısından, Türkiye-Afrika ilişkilerini ekonomik yönden analiz etmek için küreselleşmenin sadece ekonomik yönüne değinmek yeterli olacaktır.

Türkiye ekonomik küreselleşmenin dinamiklerine uyum sağlamak ve dünya ekonomisi ile bütünleşebilmek amacıyla, 1980 sonrasında köklü bir yapısal değişim geçirmiştir. Bu dönemde, korumacı, ithal ikameci ekonomik yapı yerini serbest pazar ve ihracat teşviklerine dayanan, dış ticaretin ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmiş olduğu bir yapıya bırakmıştır. 1990'lı yıllarla da Türkiye açısından dışa açılımın daha rahat ve olumlu sonuçlar getirecek bir yol olarak görülmesi hız kazanmıştır (Bayar, ty: 32-33).

Küresel ekonominin görece istikrarlı olduğu 1990'lar ve 2000'lerde, Afrika kıtasına yönelik küresel ilgi önemli ölçüde artmıştır. Türkiye'nin Afrika kıtasına ilgisi ve bu kıta ile olan ekonomik ilişkileri de küresel eğilimlere paralel olarak, özellikle 2000'li yıllarda gelişme göstermiştir. Bu çerçevede, Türkiye'nin önceden dış politikada ihmal ettiği düşünülen dünyanın farklı bölgelerine 2000'li yıllarla birlikte açılması ve bunun zihinsel altyapısına açıklık getirmek önem arz etmektedir. 2000'li yılların başı itibariyle Türk dış politikasındaki en temel fikri değişim, Türkiye'nin artık dünyayı Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi okumaması ve yeni dengeleri değerlendirerek uluslararası ilişkilerde yeni bir çerçeveyi esas almasıdır. Bu fikri değişimin dinamiklerini iç siyasi gelişmeler ve dış siyasi şartlar teşkil etmektedir. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki, sebebi ne olursa olsun, Türkiye'nin son yıllarda Afrika'ya yönelik yaklaşımında köklü değişimler olmuştur.

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik yaklaşımının ekonomik altyapısını teşkil eden temel dönüşüm, Türkiye'nin daha önce de bahsedildiği üzere, kendisini değişen küresel ekonomi içinde yeniden konumlandırma çabasıdır. Her ne kadar Türkiye'nin dünya ekonomisindeki ağırlığının artmasının kökenleri 1980 sonrasında Turgut ÖZAL döneminde başlamış olsa da bunun daha sistematik ve düzen içine oturtulması 2000'li yıllarla, özellikle İsmail CEM'in Dışişleri Bakanlığı yaptığı dönemle başlamış ardından AKP hükümetiyle de devam ettirilmiştir. Türkiye'nin son dönemde Afrika'ya yönelik izlediği siyasi vizyonu ve Afrika ile olan ilişkileri Batı ile olan ilişkilerine alternatif olarak geliştirilmemektedir (Özkan, 2011: 117). Küreselleşmenin etkileri ve uluslararası sistemin artık iki kutuplu olmaması, Türkiye'nin tüm uluslararası ve bölgesel örgütlerde etkin bir varlık göstermek ve dış politikasının yönelimini bu çerçevede belirlemek istemesine neden olmaktadır.

Afrika kıtasına coğrafi açıdan bakmak, Türkiye'nin tarihsel ilişkilerinin daha iyi anlaşılması açısından önemlidir. Afrika hakkında Türkiye'deki coğrafi algı genel olarak Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika olarak ikiye ayrılmaktadır. Kuzey Afrika ülkelerinde Osmanlı geçmişi dolayısıyla oluşan tarihsel yakınlık ve o ülkelerin Müslüman nüfusa sahip olması, Kuzey Afrika'yı Türkiye'nin yakın çevresi olarak görmesine yol açmıştır. Ayrıca Kuzey Afrika'nın geniş Orta Doğu bölgesinin bir parçası olarak değerlendirilmesi, Türk toplumunun orayı kendisine yakın hissetmesine neden olmuştur. Sahra Altı Afrika ise bir coğrafi alan olarak uzak görülmüş ve genellikle fakirlik, açlık, salgın hastalıklar ve iç savaşlarla beraber anılmıştır. Bu yaklaşım da genel olarak Sahra Altı Afrika'nın Türk toplumundaki algılanışının temel ögesi olmuştur. Türkiye'nin coğrafi olarak Afrika kıtasına yönelik yaklaşımları göz önüne alındığında, Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkileri genel olarak araştırmacılar tarafından üç bölümde incelenmektedir. Bu sınıflandırmaya göre, Osmanlı Devletinin son dönemlerinden 1923 yılında Cumhuriyetin kuruluşuna değin geçen süre birinci bölüm, 1923-1998 yılları arası ikinci bölüm ve 1998 sonrasındaki gelişmeleri de üçüncü bölüm olarak ele almak mümkündür. Bizim çalışmamız kapsamında, 1998 sonrası yaşanan gelişmeler önem arz ettiği için ilişkilerin üçüncü dönemi kapsamlı olarak değerlendirilecektir (Özkan, 2011: 119).

Türkiye-Afrika ilişkilerinde üçüncü dönem olarak adlandırılan ve halen devam etmekte olan süreç ilk olarak, 1998 yılında Afrika Açılım Eylem Planı'nın kabul edilmesiyle başlamıştır. Türkiye, Afrika kıtası ile ilişkilerini geliştirmek için 1998 yılında Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nı yürürlüğe koymuştur. 1998 yılında Dışişleri Bakanlığı tarafından düzenlenen, kamu kuruluşları ve özel sektör temsilcilerinin de katıldığı bir dizi toplantılar sonucunda bir eylem planı hazırlanmıştır. Planın hedefi, olanaklar çerçevesinde Afrika ülkeleri ile ilişkiler geliştirilerek ekonomik, siyasal ve kültürel ilişkiler ağı örülmesidir. Şüphesiz ilişkilerin bir anda geliştirilmesi mümkün gözükmemektedir. Bu durum göz önünde bulundurularak zamana yayılmış bir çalışma söz konusu edilmiştir. Tüm planın-çalışmanın ana hedefi olarak, Siyah Afrika ile ekonomik, ticari ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi suretiyle siyasal ilişkilerimizin sağlam bir zemine oturtulmasını sağlamak olduğu belirtilmiştir. Kuşkusuz eylem planı çerçevesindeki hedeflerin gerçekleşmesi sadece ilgili bakanlık ya da devlet

kuruluşlarının çalışmaları ile değil, aynı zamanda özel sektörün, sivil toplum örgütlerinin ve kamuoyunun desteğiyle mümkün olabilecektir.

1998 yılında hazırlanan Afrika'ya Açılım Eylem planı, Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla çeşitli önlemler öngörmüştür. Buna göre;

“-Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişkileri geliştirmek amacıyla ekonomik, teknik ve bilimsel işbirliği anlaşmaları, ticaret anlaşmaları gibi temel anlaşmaların imzalanması, bu anlaşmalardan sonra, yatırımların karşılıklı olarak özendirilmesi ve korunması, çifte vergilendirmenin önlenmesi gibi anlaşmaların yapılması, bu anlaşmaların tamamlanmasının akabinde, her ülke ile ekonomik ilişkiler alanında hukuki altyapı tamamlanması ve bazı ülkelerle yapılmış olan anlaşmalara da işlerlik kazandırılması,

- Çeşitli ülkelere yönelik bilgilendirme çalışmaları çerçevesinde, temasların gelişmesine katkısı olduğu dikkate alınarak teknik düzeyde Afrikalı bakanların Türkiye'ye davet edilmesi (ticaret, sanayi, tarım, eğitim, sağlık bakanları vb.),

- Afrikalı ticaret bakanların Uluslararası İzmir Fuarı'na davet edilmesi,

- Afrika ülkelerinden çeşitli alanlardaki uzmanların (tarım, sulama, su yönetimi, madencilik, serbest bölgeler, eczacılık vb.) kısa süreli eğitim programları ve inceleme gezileri için Türkiye'ye davet edilmesi,

- Türkiye'den çeşitli alanlarda uzmanların Afrika'ya gönderilmesi,

- Afrika ülkelerine yönelik olarak teknik yardım programları oluşturulması,

- Türkiye'nin merkezi Fildişi Kıyısı'nın (Kotdivuar) başkenti Abidjan' da bulunan Afrika Kalkınma Bankası (ADB) 'ye bölge dışı donör ülke olarak üye olması⁴,

⁴ Ülkemizin ADB'ye üyeliğine ilişkin olarak Hazine Müsteşarlığı ile öncelikle anılan banka arasında, daha sonra 6 bölge dışı ülke grubunun direktörleriyle bir dizi teknik müzakere yürütülmüştür. Bu müzakerelerin ardından Türkiye'nin ADB'ye üyeliği için resmi başvuru mektupları dönemin Devlet Bakanı Mehmet Şimşek tarafından 18 Şubat 2008 tarihinde ADB Başkanı Donald Kaberuka'ya iletilmiştir. Türkiye'nin üyelik başvurusuna ilişkin mektupta ülkemizin ilk üyelik aidatı olan 40.693.468 hesap birimi (yaklaşık 64,3 milyon ABD Doları) tutarındaki meblağı ödemeye razı geldiği ifade edilmiştir. ADB Türkiye'nin üyelik başvurusuna ilişkin mektupta ise ülkemizin 407 hisseye tekabül eden ödenmiş sermaye ve 6779 hisseye (hisse başına 15800 dolar) tekabül eden çağrılabilir sermayesi bulunacağı belirtilmiştir. Ülkemizin ADB'ye üyeliği 14-15 Mayıs 2008 tarihlerinde Mozambik'te gerçekleştirilen Güvernörler toplantısında kabul edilmiştir. ADB yetkilileri yaptıkları açıklamalarda Türkiye'nin üyeliğe kabul edilmesinde ülkemizin Afrika'ya yönelik artan ilgisinin yanı sıra Doğu ve Batı arasındaki stratejik konunun önemli bir etkisi olduğunu, ayrıca Türkiye'nin ekonomi, eğitim ve kültür alanlarında Afrika'da artan varlığının ülkemizin Afrika kıtasının kalkınma çabalarını desteklemeye hazır olduğunun bir göstergesini teşkil ettiğini kaydetmişlerdir.

- Türkiye'nin merkezi Kahire'de bulunan Afrika İthalat ve İhracat Bankası'na (Afreximbank) üye olması⁵,
- Türk bankalarının seçilmiş bazı Afrika ülkelerinde temsilcilikler açmaları veya ortak banka kurmaları,
- Karşılıklı iş adamları ziyaretlerinin gerçekleştirilmesi,
- Afrika ülkeleri ile iş konseyleri ya da ortak ticaret odaları kurulması,
- Büyük firmalarımızın Afrika ülkelerinde yerel şirket kurmalarının ve yatırım yaparak imalata yönelik faaliyetlerde bulunmalarının özendirilmesi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin Afrika'da başarılı sonuçlar elde edebileceklerinin dikkate alınması,
- Afrika ülkelerinde düzenlenen uluslararası ticaret ve sanayi fuarlarına iştirak edilmesi ve ihraç malları sergisi ile katalog fuarları açılması,
- Hava ve deniz ulaşımının geliştirilmesi,
- Müteahhitlerimizin Siyah Afrika pazarına girmelerinin özendirilmesi,
- Savunma sanayimizin tanıtılması,
- Afrika'ya yönelik ihracatta Eximbank'ın finansman imkanlarının sağlanması,
- Bazı seçilmiş Afrika ülkelerinin çoğunlukla hammaddeden oluşan ihraç mallarının satın alınmasına öncelik verilmesi suretiyle bu ülkelerin ihracatının teşvik edilmesi ve ikili ilişkilerimizin gelişmesi için tarafımızdan bu şekilde katkıda bulunulması,
- Uluslararası kuruluşlarca Afrika'da düzenlenen etkinliklere kamu ve özel sektörden Türk temsilcilerinin katılmalarının sağlanması yönünde adımların atılması için Türkiye gerekli olan tüm çalışmaları gerçekleştirecektir." (Hazar, 2011: 210-212).

Ancak, hem koalisyon hükümetleri hem de 2000-2001 yıllarında yaşanan ekonomik kriz, ekonomik amaçları bu şekilde açıklanan Eylem Planının uygulanmasını 2002 yılı sonrasına geciktirmiştir. Bu planın ardından 2003 yılında Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi uygulamaya başlamıştır.

---

⁵ Söz konusu Banka üyeliği, Türkiye İthalat - İhracat Bankasının ya da bir Türk özel sektör bankasının hisse satın alması sureti ile gerçekleştirilebilecektir. Bu amaçla, asgari 500.000 dolarlık hisse satın alınması gerekmektedir. Banka'da hissedar olunması halinde bu gelişme Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ihracatını artırıcı rol oynayacaktır. Bu durum özellikle Banka'nın finanse ettiği alımlarda söz konusu olmaktadır.

Türkiye'nin küreselleşmenin etkisiyle birlikte değişen dış politikası ve 1998 yılının Türkiye-Afrika ilişkileri açısından önemi açıklandıktan sonra aşağıdaki bölümde 1998 öncesi Türkiye-Afrika ilişkileri ele alınacaktır.

2.1.TÜRKİYE VE AFRİKA ARASINDA 1998'E KADAR OLAN İLİŞKİLER

Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için ilişkiler Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika olmak üzere iki ayrı kategoride incelenmiştir.

2.1.1.Kuzey Afrika ile İlişkiler

Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinde Kuzey Afrika ülkelerinin her zaman önemli bir ağırlığı olmuştur. Türkiye'nin bu ülkeler ile ilişkileri gerek ikili, gerekse çok taraflı düzeylerde oldukça yaygındır. İlişkilerin yakınlığında, tarihi, kültürel ve dini bağların önemli rolleri bulunmaktadır. Bu yakın bağın yanında, Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkeleriyle ekonomik alanda da yakın ilişkileri bulunmaktadır.

Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkeleriyle 1990'lar boyunca ihracat rakamları çok düşük seviyelerde kalsa da bu rakamlarda, 1992 ve 1993 yılları hariç tutulursa sürekli bir artış görülmüştür. Tablo 15'te 1990 ile 1998 yılları arasında Türkiye ve Kuzey Afrika arasındaki ihracat rakamlarına yer verilmiştir. Türkiye, Kuzey Afrika ülkelerine 1990 yılında yaklaşık 668 milyon dolar ihracat yapmış iken bu rakam 1998 yılında 1.5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bir başka ifade ile Kuzey Afrika ülkeleri 1990 yılında Türkiye'nin ihracatından % 5 düzeyinde pay alırken, 1998 yılında bu oran yaklaşık % 6 düzeyine çıkmıştır. Bu dönemde, Kuzey Afrika ile ekonomik ilişkilerin merkezinde Cezayir, Libya, Tunus ve Mısır bulunmuştur. Libya ile 1990'ların başında daha yüksek seviyelerde olan ihracatımız 1990'lı yılların sonunda düşüşe geçmiş, 1990'larında başında Tunus'la çok düşük seviyelerde seyreden ihracatımız ise 1998 yılında büyük bir artış göstermiştir.

Tablo 15. Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya İhracatı (Milyon Dolar / Oran)

	Cezayir	Fas	Libya	Tunus	Mısır	Sudan	İhracat toplamı	Türkiye'nin toplam ihracatı	Türkiye'nin toplam ihracatındaki Oran
1990	201	25	221	40	160	21	668	12.959	%5
1991	206	27	237	54	169	20	713	13.593	%5,2
1992	108	61	247	49	174	9	648	14.715	%4,4
1993	82	21	240	53	191	3	590	15.345	%3,8
1994	238	39	179	74	195	23	748	18.106	%4
1995	269	67	238	79	246	18	917	21.637	%4,2
1996	278	52	244	95	316	22	1.007	23.224	%4,3
1997	317	52	187	120	304	26	1.006	26.261	%3,8
1998	482	99	95	351	474	34	1.535	26.974	%5,6

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Erişim

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=727D894A-D8D3-8566-45203C65F7D00E2C>, 31

Ocak 2013

Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkeleriyle olan ithalat rakamlarına Tablo 16'dan bakıldığında; Türkiye'nin Kuzey Afrika ülkelerinden 1990 yılında 944 milyon dolar, 1998 yılında ise yaklaşık 1,5 milyar dolar ithalat gerçekleştirdiği görülmektedir. 1990 yılında Kuzey Afrika'nın Türkiye'nin ithalatı içindeki payı yaklaşık % 4,2 düzeyinde iken, 1998 yılında bu oran % 3,2 civarına düşmüştür. 1990'lı yıllarda Türkiye Kuzey Afrika ülkeleri arasındaki ithalat rakamlarında en yüksek paya Cezayir, Libya ve Mısır sahiptir. Bu ülkelerden yapılan ithalatta petrol başta olmak üzere enerji kaynakları en büyük payı almıştır. Türk müteahhitlik sektörünün yurtdışına açılması da 1970'lerde Libya'da gerçekleştirilen projelerle başlamıştır.

Tablo 16. Türkiye'nin Kuzey Afrika'dan İthalatı (Milyon Dolar / Oran)

	Cezayir	Fas	Libya	Tunus	Mısır	Sudan	İthalat toplamı	Türkiye'nin toplam ithalatı	Türkiye'nin toplam ithalatındaki Oran
1990	287	97	487	30	37	6	944	22.303	%4,2
1991	52	78	281	21	48	4	484	21.047	%2,2
1992	10	30	445	31	59	7	582	22.871	%2,5
1993	23	60	131	62	105	48	429	29.428	%1,4
1994	95	39	320	51	124	11	640	23.270	%2,7
1995	448	52	385	46	211	15	1.157	35.709	%3,2
1996	737	82	476	50	272	6	1.623	43.627	%3,7
1997	768	53	533	60	399	9	1.822	48.559	%3,8
1998	647	47	343	63	393	12	1.505	45.921	%3,2

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Erişim

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=727D894A-D8D3-8566-45203C65F7D00E2C>, 31

Ocak 2013

2.1.2. Sahra Altı Afrika ile İlişkiler

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ilişkileri 1990'ların sonuna kadar oldukça sınırlı düzeyde seyretmiş, bu dönemde siyasi ilişkiler ikili düzeyden çok uluslararası kuruluşlar nezdinde sürdürülen temaslarla sınırlı kalmıştır (Hazar, 2011: 199). Siyasi ilişkilere paralel olarak, 1980'ler ve 1990'larda Türkiye'nin Sahra Altı Afrika ülkeleriyle olan ekonomik ilişkileri düşük düzeyde kalmıştır. Türkiye, küresel ekonomiyle bütünleşme çabalarını sürdürdüğü bu dönemde genel olarak Batı ülkeleriyle yakın ekonomik ilişkilere sahip olmuştur.

Türkiye'nin 1998 yılı öncesinde Sahra Altı Afrika ile ticari ilişkileri çok sınırlı düzeyde gerçekleşmiş olup bu ilişkilerin en çok yaşandığı ülkeler de ihracat ve ithalata ilişkin tablolarda da belirtildiği üzere Güney Afrika Cumhuriyeti, Nijerya, Sudan, Etiyopya, Gana, Kenya, Gabon ve Senegal olmuştur. Bu itibarla, Sahra Altı Afrika'da yer alan diğer ülkeler, ticari ilişkilerin değerlendirilmesi sürecinde kapsama alınmamışlardır.

Yukarıda yer verilen açıklamalar ve Tablo 17 çerçevesinde, Sahra Altı Afrika, 1998'e kadar Türkiye'nin ihracatından % 1'in altında pay almıştır. Yıllar özelinde baktığımızda 1990 yılında Sahra Altı Afrika, Türkiye'nin ihracatından % 0,6 düzeyinde 1998 yılında ise % 0,76 düzeyinde pay almıştır. Bölgeye yapılan ihracat 1990'lar boyunca genel olarak yıllık 100-200 milyon ABD Doları düzeyinde seyretmiştir. Sudan, Gana, Senegal ve Kenya ile yapılan ihracat rakamları 1995 yılı sonrası sürekli artış göstermiştir. 1990 yılında 86 milyon dolar civarında olan Tablo 17'deki ülkelerle olan ihracat rakamı 1998 yılına gelindiğinde yaklaşık 200 milyon dolar olmuş ve 8 yıl içerisinde % 100'ün üzerinde bir artış gerçekleşmiştir.

Tablo 17. Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya İhracatı (Milyon Dolar / Oran)

	Güney Afrika Cumhuriyeti	Nijerya	Sudan	Etiyopya	Gana	Kenya	Senegal	Sahra Altı Afrika Toplam	Türkiye'nin toplam ihracatı	Türkiye'nin Toplam İhracatındaki Oran
1990	51	8	21	1	0	3	2	86	12.959	% 0,6
1991	58	9	20	9	4	1	1	102	13.593	% 0,75
1992	51	10	9	6	3	1	1	81	14.715	% 0,5
1993	54	8	3	11	3	0	1	80	15.345	% 0,5
1994	44	7	23	5	9	1	3	92	18.106	% 0,5
1995	67	13	18	11	8	4	5	126	21.637	% 0,5
1996	66	10	22	23	6	5	5	137	23.224	% 0,6
1997	71	17	26	36	13	9	7	169	26.261	% 0,64
1998	73	23	34	43	12	12	8	205	26.974	% 0,76

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Erişim

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=727D894A-D8D3-8566-45203C65F7D00E2C>, 31

Ocak 2013

Türkiye'nin 1990'lerde Sahra Altı Afrika'ya ihracatında Güney Afrika Cumhuriyeti, Nijerya ve Sudan en büyük payı alan ülkeler olmuştur. 1995 yılı sonrası Etiyopya ile yapılan ihracat rakamlarında % 100'e yakın bir artış görülmüştür. Bu ülkelere ilaveten Gana, Kenya ve Senegal de Sahra Altı Afrika'da ihracat yapılan ülkeler arasında yer almışlardır. Türkiye'nin 1990'lerde Sahra Altı Afrika'ya ihracatının % 30'a yakını Güney Afrika Cumhuriyeti'ne yapılmıştır.

Tablo 18. Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'dan İthalatı (Milyon Dolar / Oran)

	Güney Afrika Cumhuriyeti	Nijerya	Sudan	Etiyopya	Gabon	Kenya	Senegal	Türkiye'nin Toplam İthalatı	Türkiye'nin toplam ithalatı	Türkiye'nin Toplam İthalatındaki Oran
1990	304	1	6	2	16	1	2	332	22.303	% 1,4
1991	212	3	4	0	17	0	0	236	21.047	% 1,1
1992	170	1	7	0	23	1	0	202	22.871	% 0,8
1993	208	2	48	1	18	1	0	278	29.428	% 0,9
1994	161	6	11	1	11	3	2	195	23.270	% 0,8
1995	132	8	15	2	20	2	0	179	35.709	% 0,5
1996	210	18	6	0	39	3	1	277	43.627	% 0,6
1997	183	17	9	1	29	4	0	243	48.559	%0,5
1998	152	3	12	1	20	2	0	190	45.921	%0,4

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Erişim

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=727D894A-D8D3-8566-45203C65F7D00E2C>, 31

Ocak 2013

Türkiye'nin ithalatında Sahra Altı Afrika'nın payı 1990'lar boyunca oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır. Bu dönemde, bölgenin Türkiye'nin ithalatındaki payı % 1 dolayında gerçekleşmiştir. 1990 yılında bu oran % 1,4 düzeyinde olurken, 1998 yılında ise % 0,4'e düşmüştür. Türkiye'nin 1990'larda Sahra Altı Afrika'dan ithalatındaki en büyük ortakları; Güney Afrika Cumhuriyeti, Gabon, Sudan, Senegal ve Etiyopya olmuştur. Türkiye'nin ithalatında bu dönemde Gabon, Sudan ve Nijerya'dan yapılan petrol ithalatının önemli bir yeri bulunmaktadır. Güney Afrika Cumhuriyeti, Türkiye'nin Sahra Altı Afrika ülkelerinden ithalatında en büyük payı almıştır. Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'dan 1990'lar boyunca yaptığı ithalatın yarısından fazlası Güney Afrika Cumhuriyeti'nden gerçekleştirilmiştir.

2.2.TÜRKİYE VE AFRİKA ARASINDA 1998 SONRASI İLİŞKİLER

Bu bölümde küresel ekonomik gelişmeler çerçevesinde, 1998 yılı sonrasında Türkiye'nin Afrika ile ticari ve ekonomik ilişkilerinin gelişimi ele alınacak, Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi neticesinde mal ticareti, yatırımlar, müteahhitlik hizmetleri ve kalkınma yardımları ile Türkiye'nin Afrika kıtası ile olan ekonomik ilişkilerinin geldiği durum değerlendirilecektir.

Bu noktada şunu ifade etmek gerekmektedir ki; 1998 sonrası dönem Türkiye Afrika arasındaki ilişkilerin çok yönlü olmaya başladığı bir dönem olmuştur. Bu kapsamda ilişkilerin daha net ortaya koyulması açısından kavramsal ayrıma gidilmiş ve Türkiye Afrika arasındaki ilişkiler ticari ve ekonomik olarak iki boyutta ele alınmıştır. İlişkilerin ithalat-ihracat kapsamında olan kısmı ticari boyutta; doğrudan yatırımlar, müteahhitlik hizmetleri ve kalkınma yardımları ise ekonomik boyutta incelenmiştir.

1998 yılında Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nın kabulünden ve uygulanmaya başlamasından sonra, Türkiye'nin bir bütün olarak Afrika kıtası ile ilişkilerinde bir canlanma gözlemlenmiştir. Sahra Altı Afrika ülkeleriyle ilişkilerimizin güçlendirilmesi ve bölgeye yönelik hedeflerimiz doğrultusunda bu ülkelerdeki mevcut temsilciliklerimizin sayısının artırılmasına karar verilmiş ve 15 yeni Büyükelçilik ve bir Başkonsolosluk açılmasına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararları 13 Ekim 2008 ve 11 Temmuz 2009 tarihlerinde tekemmül ettirilmiştir. Bu çerçevede Darüsselam (Tanzanya) Büyükelçiliğimiz 18 Mayıs 2009, Abidjan (Fildişi Sahili) Büyükelçiliğimiz 15 Kasım

2009, Yaounde (Kamerun) Büyükelçiliğimiz 15 Ocak 2010, Akra (Gana) ve Bamako (Mali) Büyükelçiliklerimiz 1 Şubat 2010, Kampala (Uganda) Büyükelçiliğimiz 28 Şubat 2010, Luanda (Angola) Büyükelçiliğimiz 2 Nisan 2010, Antanavarino (Madagaskar) Büyükelçiliğimiz 21 Nisan 2010, Lusaka (Zambiya) Büyükelçiliğimiz 15 Şubat 2011, Maputo (Mozambik) Büyükelçiliğimiz 15 Mart 2011, Nuakşot (Moritanya) 15 Nisan 2011 ve Harare (Zimbabve) Büyükelçiliğimiz 30 Nisan 2011 tarihinde faaliyete geçmiş olup 19'u Sahra Altı Afrika'da olmak üzere Afrika'da toplam 24 Büyükelçiliğimiz hizmet vermektedir. Bunun yanı sıra, Büyükelçilik açılması kararı alınan Gine, Burkina Faso, Nijer, Çad, Gambiya ve Namibya ve Gabon'daki temsilciliklerimizin de önümüzdeki dönemde faaliyete geçmesi öngörülmektedir. Gelişen ilişkiler ışığında son dönemde, Senegal 2006, Somali 2008 ve Gambiya 2010 yıllarında Ankara'da Büyükelçilik açmışlardır. Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Kenya, Uganda, Kamerun, Gine, Madagaskar, Angola, Gana, Gabon ve Zambiya ülkemizde Büyükelçilik açmayı kararlaştırmışlardır. Bu bağlamda, Ankara'daki Sahra Altı Afrika ülkeleri Büyükelçiliklerinin sayısının önümüzdeki dönemde 18'e yükselmesi beklenmektedir (Dışişleri Bakanlığı, Erişim <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, 15 Ocak 2013).

Açılan büyükelçiliklerle birlikte, bir yandan Afrika ile mevcut ilişkilerimiz ivme kazanırken bir yandan da çok farklı boyutlarda yeni ilişkiler geliştirilmiş olup bu başlık altında yaşanan gelişmelerin somut örneklerine yer verilecektir.

2.2.1.İlişkilerin Ticari Boyutu

Türkiye ve Afrika arasındaki ilişkilerin ticari boyutu kapsamında; 2003 yılında uygulamaya konulan Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi ile bu strateji çerçevesinde 1998 yılından sonra Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika ile yapılan ihracat ve ithalat oranları ile ticaretin geliştirilmesi adına rol oynayan teşvik mekanizmaları değerlendirilmeye çalışılacaktır.

2.2.1.1.Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi

Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nın ilan edilmesinin ardından, Afrika ile ilgili olarak başlatılan çalışmaların devamı olarak, Ekonomi Bakanlığı (mülga Dış Ticaret

Müsteşarlığı) tarafından 2003 yılında “Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi” uygulamaya konulmuştur.

Söz konusu stratejinin başlıca amaçları aşağıda yer almaktadır:

- “-Türkiye'nin Afrika ülkelerinin toplam ticaretindeki payını 3 yıl içerisinde % 3'e yükseltmek,*
- Küçük ve orta ölçekli girişimlerin bölge ülkelerine girişini kolaylaştırmak,*
- Belli başlı sektörlerde Türkiye'nin rekabet gücünü artırmak için ilgili Afrika ülkeleri ile ortak veya doğrudan Türk yatırımları yapılmasını sağlamak,*
- Türk mühendislik, müteahhitlik ve danışmanlık firmalarının Afrika pazarlarındaki payını artırmak,*
- Afrika ülkelerindeki ekonomik faaliyetlerin artırılması ve daha fazla katma değer elde edilmesi amacıyla bu ülkelere yatırım yaparak yolsuzluğu azaltmak.”*

Strateji, yukarıda belirtilen amaçlara ulaşabilmek için Afrika ülkeleriyle düzenli müzakere mekanizmaları kurulması, ticari ilişkilerin yasal çerçevesinin oluşturulması, ülkeler arasında Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleri ile uyumlu olacak şekilde tercihli ticaret imkanı yaratılması, Afrika ülkelerinde yeni müteahhitlik projelerinin gerçekleştirilmesi, Türk bankalarının Afrika ülkelerindeki faaliyetlerinin güçlendirilmesi ile Afrika ülkelerine teknik yardım ve eğitim desteği sağlanmasını ana araçlar olarak belirlemiştir (Stratejiye ilişkin bilgiler Ekonomi Bakanlığı yetkilileri ile yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda elde edilen bilgilerden derlenmiştir)

Stratejinin etkin bir biçimde uygulanması için asli görevi ülkeler arasında karşılıklı ticaretin geliştirilmesi ve kolaylaştırılmasını sağlamak olan ticaret müşavirliklerinin sayısı artırılmıştır. Türkiye'nin, 2004 yılına kadar Sahra Altı Afrika ülkelerinden sadece Güney Afrika Cumhuriyeti'nde yer alan diplomatik temsilciliğinde ticaret müşavirliği bulunmaktayken, 2004 yılından sonra yeni ticaret müşavirlikleri de açılarak bu sayı artmıştır.

Türkiye-Afrika ilişkileri açısından 1998 ve 2003 yıllarından sonra bir diğer önemli tarih 2005 yılı olmuştur. 2005 yılı Türkiye'de Afrika Yılı olarak ilan edilmiştir. Bu çerçevede

de Afrika ile ilişkilerin her alanda geliştirilip, derinleştirilmesi hedeflenmiştir. Afrika Birliği İcra Konseyi'nin 25-29 Ocak 2008 tarihinde Addis Adaba'da yapılan olağan toplantısında Türkiye, Afrika'nın stratejik ortaklarından biri olarak kabul edilmiştir. Bu tarih öncesinde Afrika'nın stratejik ortakları arasında sadece Çin, Japonya, Güney Kore ve Hindistan gibi ülkeler yer alırken, 2008 yılından sonra Afrika Birliği'nin Türkiye'ye bu ortaklığı tanımış olması bu statünün önemini ortaya koymaktadır (Hazar, 2011: 215-216).

Türkiye'nin bölgeye yönelik ekonomik ve ticari politikaları kapsamında, Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ticari ve ekonomik ilişkilerin üzerine kurulabileceği hukuki altyapıyı oluşturmak üzere Güney Afrika Cumhuriyeti, Libya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Gana, Kamerun ve Cezayir ile serbest ticaret anlaşması görüşmeleri başlatılmıştır. Ekonomik ilişkileri geliştirmek ve karşılıklı yatırımları artırabilmek amacıyla Sahra Altı Afrika ülkelerinden Etiyopya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Nijerya ve Sudan ile ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Bunun yanı sıra, Kuzey Afrika ülkelerinden Mısır, Cezayir, Tunus, Fas ile de yapılmış benzer ikili anlaşmalar bulunmaktadır (Ekonomi Bakanlığı, Erişim <http://www.ekonomi.gov.tr/sta/index.cfm?sayfa=D92A2C56-D8D3-8566-4520C47A42E543E0>, 16 Mart 2013).

Afrika Birliği İcra Konseyi'nin Türkiye'yi Afrika'nın stratejik ortaklarından biri olarak kabul etmesinin ardından Türkiye'de ilk defa Cumhurbaşkanı Abdullah GÜL'ün himayelerinde, 18-21 Ağustos 2008 tarihleri arasında Türkiye-Afrika Zirvesi yapılmış ve zirveye Afrika kıtasından 50 ülkeden üst düzey temsilci katılmıştır. Bu toplantı vesilesiyle Türk liderler ile Afrikalı liderler birçok üst düzey görüşme gerçekleştirmiş ve taraflar karşılıklı olarak hem ülkelerini hem de kendilerini daha yakından tanıtırma imkanı elde etmişlerdir. Ticari olarak da bu zirve sonrasında Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Afrika Ticaret, Endüstri, Tarım ve Profesyonel Odalar Birliği ortak bir karar alarak Türkiye-Afrika Odasını kurmuş ve gelişen ticari ilişkilerin kurumsal temelleri atılmıştır. Bir sonraki zirvenin 2013 yılında bir Afrika ülkesinde yapılması kararlaştırılmıştır (Özkan, 2011: 122).

2.2.1.2. Ticari İlişkilerin Seyri

Türkiye, Afrika ile ticari ilişkilerinde hem ihracat hem de ithalat alanlarında, Afrika'nın küresel ticarettten aldığı payın üzerinde bir paya sahiptir. Bununla birlikte, ticari ilişkileri olumlu yönde etkilemesi beklenen coğrafi yakınlık, ekonomilerin birbirini tamamlayıcı niteliği ve Afrika'nın küresel ekonomi içinde yükselmesi faktörleri dolayısıyla Türkiye'nin Afrika ile ticari ilişkilerini daha da geliştirebileceği düşünülmektedir.

Tablo 19 ve Tablo 20'den de görüldüğü üzere Türkiye'nin Afrika ile ticari ilişkilerinde 2001 yılından bu yana sürekli bir gelişme gözlemlenmektedir. İlişkilerdeki asıl yoğunlaşma ise, Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi'nin uygulamaya konulduğu 2003 yılı ile başlamaktadır. Kıta, Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika şeklinde ayrı ayrı incelendiğinde, 2 bölgenin 2000 yılından sonra 2008 yılına kadar ihracat rakamlarında sürekli bir artış görülmektedir. Ancak 2008 yılından sonra Kuzey Afrika dışında kalan bölgede % 20'ye yakın bir düşüş görülmüş, 2009 yılında da bu düşüş % 22 civarında olmuş ancak, 2011 yılında ise % 60 civarında bir artış gerçekleşmiştir. Afrika kıtasının ithalat rakamlarına bakıldığında ise 1996 yılından 2011 yılına kadar süreklilik göstermeyen bir artış görülmektedir.

Tablo 19. Türkiye'nin Afrika'ya İhracatı (Milyon Dolar / Oran)

	Türkiye'nin toplam ihracatı	Afrika	Türkiye'nin Toplam İhracatındaki Oran	Kuzey Afrika	Sahra Altı Afrika
1999	26.587	1.655	% 6	1.344	311
2000	27.775	1.373	% 5	1.087	285
2001	31.334	1.521	% 4,8	1.150	371
2002	36.059	1.697	% 4,7	1.267	430
2003	47.253	2.131	% 4,5	1.577	554
2004	63.167	2.968	% 4,7	2.203	765
2005	73.476	3.631	% 5	2.544	1.087
2006	85.535	4.566	% 5,3	3.097	1.469
2007	107.272	5.976	% 5,5	4.030	1.947
2008	132.027	9.063	% 6,8	5.850	3.212
2009	102.143	10.180	% 10	7.445	2.735
2010	113.883	9.283	% 8,1	7.025	2.258
2011	134.907	10.334	% 7,6	6.701	3.633

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Erişim

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=727D894A-D8D3-8566-45203C65F7D00E2C>, 31

Ocak 2013

Tablo 20. Türkiye'nin Afrika'dan İthalatı (Milyon Dolar / Oran)

	Türkiye'nin Toplam İthalatı	Türkiye'nin Toplam İthalatındaki Oran	Afrika	Kuzey Afrika	Sahra Altı Afrika
1999	40.671	% 4	1.687	1.404	283
2000	54.503	% 4,9	2.714	2.257	457
2001	41.399	% 6,8	2.819	2.115	704
2002	51.554	% 5,2	2.696	2.138	558
2003	69.340	% 4,8	3.338	2.519	820
2004	97.540	% 4,9	4.820	3.231	1.589
2005	116.774	% 5,1	6.047	4.212	1.835
2006	139.576	% 5,3	7.405	4.878	2.526
2007	170.063	% 3,9	6.784	3.616	3.168
2008	201.964	% 3,8	7.770	5.267	2.503
2009	149.128	% 3,8	5.700	3.542	2.158
2010	185.544	% 3,4	6.414	4.306	2.108
2011	240.842	% 2,8	6.767	3.342	3.425

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Erişim <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=727D894A-D8D3-8566-45203C65F7D00E2C> 31Ocak 2013

Türkiye'nin Afrika ile ticari ilişkilerinin daha sağlıklı bir şekilde incelenebilmesi için, Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika'da ilişkilerin daha yoğun olduğu ülkelerle gerçekleştirilen ticaret akımları ayrı ayrı ele alınarak değerlendirilmiştir.

2.2.1.2.1. Türkiye-Kuzey Afrika Ticari İlişkileri

Kuzey Afrika, Türkiye'nin Afrika'ya açılım politikasının başlamasından önce de ticari açıdan önemli bir yere sahip bulunmaktaydı. Afrika'ya açılım politikasının başladığı 1998 yılının ardından da bu durum devam etmiştir. Nitekim Kuzey Afrika ülkeleri, açılım öncesi ve sonrasında Türkiye'nin Afrika ile ticaretinin oldukça büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.

2010 ve 2011 yılındaki düşüşler hariç tutulursa, Türkiye'nin Kuzey Afrika ile ihracat rakamları son 10 yıl içerisinde sürekli bir artış göstermiştir.

Tablo 19'dan görüldüğü üzere, 2011 yılında Kuzey Afrika bölgesinin, Afrika'nın Türkiye'ye olan toplam ithalatı içindeki payı % 70 civarında iken, Tablo 20'de de 2011 yılında Kuzey Afrika bölgesinin, Afrika'nın Türkiye'ye olan toplam ihracatı içindeki payının % 50 civarında olduğu görülmektedir. Tablo 21'de ise Türkiye Kuzey Afrika ülkeleri arasındaki ihracat rakamları ülkeler bazında açıklanmıştır. Bu kapsamda, ülkeler nezdinde incelendiğinde, 2012 yılı itibarıyla Türkiye, Kuzey Afrika ülkelerinden en fazla ihracatı Mısır'a gerçekleştirmiştir. Onun arkasından Libya gelmektedir. Cezayir'e yapılan ihracat rakamları da 2010 ve 2011 yıllarındaki küçük azalmalar hariç tutulursa 2003 yılında yürürlüğe giren Afrika ile İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisinin ardından sürekli artış göstermiştir.

Tablo 21. Türkiye'nin Kuzey Afrika'ya İhracatı (Milyon Dolar / Oran)

	Cezayir	Fas	Libya	Tunus	Mısır	K.Afrika Toplam İhracatı	Türkiye'nin toplam ihracatı	Türkiye'nin Toplam İhracatı Oranı
1999	408	90	140	238	467	1343	26.587	% 5
2000	383	70	96	162	376	1087	27.775	% 3,9
2001	422	98	67	141	421	1149	31.334	% 3,6
2002	514	138	165	121	326	1264	36.059	% 3,5
2003	573	181	255	220	346	1575	47.253	% 3,3
2004	806	330	337	256	473	2202	63.167	% 3,4
2005	807	371	384	295	687	2544	73.476	% 3,4
2006	1.021	551	489	325	709	3095	85.535	% 3,6
2007	1.232	722	643	530	903	3553	107.272	% 3,3
2008	1.614	958	1.074	778	1.426	5859	132.027	% 4,4
2009	1.777	599	1.795	646	2.599	7416	102.143	% 7,2
2010	1.505	624	1.932	714	2.251	7026	113.883	% 6,1
2011	1.471	921	748	802	2.759	6701	134.907	% 5
2012	1.814	1.016	2.140	797	3.681	9448	152.561	% 6,1

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Erişim

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=727D894A-D8D3-8566-45203C65F7D00E2C>, 31

Ocak 2013

Tablo 20'den de görüldüğü üzere 2011 yılında Kuzey Afrika'nın toplam ithalatı içindeki payı % 50 dolayındadır. Kuzey Afrika ile gerçekleşen ithalat rakamlarına bakıldığında, ihracattaki sürekli artışın ithalat rakamlarında gerçekleşmediği görülmektedir. İthalat rakamlarında daha dalgalı bir artış söz konusudur. Ülkeler açısından Kuzey Afrika ile yapılan ithalat rakamları değerlendirildiğinde, Tablo 22'de de belirtildiği üzere, 2012 yılında en çok ithalat, ihracatta olduğu gibi Mısır'la yapılmıştır. Mısır'ın arkasından Cezayir gelmektedir. 2010 yılına kadar Türkiye'nin Cezayir'den yaptığı ithalat rakamları hep daha fazla olmuş, ancak 2009 yılı sonrası Kuzey Afrika ülkelerinde gerçekleşen Arap Baharı ve bunun devamında yaşanan politik gelişmeler Mısır ile yapılan ekonomik işbirliğini gözle görülür şekilde artırmıştır.

Tablo 22. Türkiye'nin Kuzey Afrika'dan İthalatı (Milyon Dolar / Oran)

	Cezayir	Fas	Libya	Tunus	Mısır	K.Afrika Toplam İthalatı	Türkiye'nin toplam ithalatı	Türkiye'nin Toplam İthalatı Oran
1999	682	44	502	67	109	1350	40.671	% 3,3
2000	1.192	73	786	65	141	2257	54.503	% 4,1
2001	1.064	38	848	73	92	2115	41.399	% 5,1
2002	558	68	42	72	118	858	51.554	% 1,6
2003	501	77	68	98	189	933	69.340	% 1,3
2004	626	106	83	100	255	1170	97.540	% 1,2
2005	862	143	195	117	267	1584	116.774	% 1,3
2006	719	174	241	150	393	1677	139.576	% 1,2
2007	944	198	260	230	653	2285	170.063	% 1,3
2008	1.588	361	336	365	886	3536	201.964	% 1,7
2009	769	235	357	235	642	2238	149.128	% 1,5
2010	1.068	397	426	281	926	3098	185.544	% 1,6
2011	1.150	420	140	250	1.382	3342	240.842	% 1,3
2012	925	429	416	196	1.342	3308	236.537	% 1,4

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Erişim

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=727D894A-D8D3-8566-45203C65F7D00E2C>, 31

Ocak 2013

Kuzey Afrika ülkeleri ile olan ticari ilişkilerde coğrafi yakınlık faktörünün yanı sıra, Cezayir ve Libya'dan ithal edilmekte olan büyük miktarlardaki petrol ve sıvılaştırılmış doğal gaz ile tarihi ve kültürel bağların rolü bulunmaktadır. Afrika'ya açılım politikasının bir sonucu olarak; Türkiye Afrika kıtasındaki ticaret ortaklarını çeşitlendirmeye çalışmakta ve Sahra Altı Afrika ülkeleri ile giderek artan oranda ticari ilişkiler kurmaktadır. Önümüzdeki dönemde, özellikle Sahra Altı Afrika ülkeleri ile Türkiye'nin ilişkilerinin üst seviyeye gelmesi, ortak ticaret odası kurulması ve Sahra Altı Afrika'nın ekonomik büyümesini sürdürmesi gibi faktörlerin etkisi neticesinde, Kuzey Afrika ile olan ticari ilişkilerde oransal bir düşüş olması beklenebilir.

2.2.1.2.2. Türkiye-Sahra Altı Afrika Ticari İlişkileri:

Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile ticaretinde son yıllarda görülen artışın itici unsuru, Sahra Altı Afrika ülkeleriyle yapılan ticarete görülen büyümedir. 2000-2003 döneminde görece düşük seviyede seyreden ticari ilişkiler, Türkiye'nin politikalarına paralel olarak 2003 yılının ardından yükselişe geçmiş, özellikle Afrika'nın bu bölümünden yapılan

ithalat kayda değer ölçüde artmıştır. Bu artışta, Türkiye'nin kıtaya yönelik uyguladığı aktif politikaların yanı sıra, kıtanın ana ihrac kalemlerini oluşturan petrol, metaller ve diğer madenlerin fiyatında görülen yükselişlerin de rolü bulunmaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere Tablo 19 ve Tablo 20'de Afrika kıtası ile Türkiye arasındaki ihracat ve ithalat rakamları verilmiştir. Buna göre; Sahra Altı Afrika ile Türkiye arasında gerçekleşen genel ihracat rakamlarına bakıldığında; 2008 yılında dünyada yaşanan ekonomik krizin etkileri hariç tutulursa, 2000 yılından itibaren Türkiye Afrika arasındaki ihracat rakamları sürekli artış göstermiştir. Sahra Altı Afrika ile olan ithalat rakamlarındaki durum, Kuzey Afrika ülkeleriyle olan durumla paralellik göstermektedir. Nitekim 2007 yılında ithalat rakamlarında yaşanan düşüş dünya ekonomik krizi nedeniyle 2008 yılında da devam etmiş ancak 2011 yılında % 60'ın üzerinde bir artış olmuştur.

Türkiye'nin bu ülkelerle ticari ilişkileri 2003 yılına kadar gerek küresel dinamiklerle, gerekse Afrika'nın kendi dinamikleri ile uyumsuz olmuştur. Fakat 2003 yılından sonraki dönemde, Türkiye-Sahra Altı Afrika ticari ilişkileri hem miktar hem de oransal olarak artış göstermiş ve küresel göstergelerle daha uyumlu hale gelmiştir. Bununla birlikte, Kuzey Afrika'nın Afrika kıtası ile yapılan ticaretteki ağırlığı Sahra Altı Afrika lehine oluşan olumlu iklime rağmen halen devam etmektedir.

Sahra Altı Afrika ülkeleri ile yapılan ticarete dikkat çeken bir özellik, ticaretin sınırlı sayıda ülkeye yoğunlaşmış olmasıdır. Tablo 23'te belirtildiği üzere; 2012 yılı sonu itibariyle Nijerya, Türkiye'nin Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ticari ilişkilerindeki en büyük ortağıdır. Ardından Etiyopya ve Güney Afrika Cumhuriyeti gelmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti uzun yıllardır gerek ihracatta, gerekse ithalatta ilk sırada yer almaktayken Türkiye'nin Afrika'ya açılımını başlattığı 2000'li yıllarla birlikte diğer bölge ülkeleri de Türkiye'nin ticaret ortağı haline gelmeye başlamıştır. Türkiye'nin bu bölgeye ihracatında önde gelen diğer ülkeler Sudan, Gana ve Kenya'dır. Sudan ve Etiyopya'nın küresel ticaret akımlarında önemli bir payı bulunmazken Türkiye'nin ihracatında önemli bir yer tutmalarının, bu ülkelerdeki başta müteahhitlik hizmetleri sektörü olmak üzere Türk yatırımlarının ve yakın ilişkilerin bir sonucu olabileceği düşünülmektedir. 2012 yılının en çok ihracat yapılan Sahra Altı Afrika ülkesi Nijerya'nın 2012 yılı itibariyle Türkiye'nin toplam ihracatındaki payı % 0,3

civarındadır. Şimdiye kadar en çok ihracat 2008 yılında Güney Afrika Cumhuriyetiyle yapılmıştır. Güney Afrika Cumhuriyetinin 2008 yılındaki Türkiye toplam ihracatı içindeki oranı ise % 0,93 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Tablo 23. Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya İhracatı (Milyon Dolar /Oran)

	Güney Afrika Cumhuriyeti	Nijerya	Sudan	Etiyopya	Gana	Kenya	Senegal	S.A.Afrika Toplam İhracatı	Türkiye'nin Toplam İhracatı	Türkiye'nin Toplam İhracat Oran
1999	59	37	34	24	61	11	10	311	26.587	% 1,1
2000	71	46	38	27	13	8	10	285	27.775	% 1
2001	78	69	55	32	18	10	13	371	31.334	% 1,2
2002	88	63	59	32	23	8	19	430	36.059	% 1,2
2003	122	66	64	51	37	13	27	554	47.253	% 1,1
2004	190	80	88	78	32	18	26	765	63.167	% 1,2
2005	316	99	145	109	32	51	35	1.087	73.476	% 1,4
2006	598	83	217	92	33	85	40	1.469	85.535	% 1,7
2007	654	133	180	146	84	98	65	1.947	107.272	% 1,8
2008	1.239	281	234	164	100	233	90	3.212	132.027	% 2,4
2009	867	258	248	229	73	71	95	2.735	102.143	% 2,6
2010	369	251	228	175	96	86	83	2.258	113.883	% 2
2011	511	394	244	275	219	199	155	3.633	134.907	% 2,7
2012	382	439	280	395	224	138	128	3600	152.561	% 2,3

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Erişim

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=727D894A-D8D3-8566-45203C65F7D00E2C>, 31 Ocak 2013

Tablo 24'ten de görüldüğü üzere, Türkiye'nin ithalattaki en önemli ortakları arasında ise Güney Afrika Cumhuriyeti, Nijerya, Gana, Sudan, Kenya ve Etiyopya yer almaktadır. 2012 yılı sonu itibariyle Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı Sahra Altı Afrika ülkesi olan Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Türkiye'nin 2012 yılındaki toplam ithalatı içindeki payı % 0,55'dir. 2012 yılı öncesinde de Türkiye söz konusu bölgeden en fazla ithalatı yine Güney Afrika Cumhuriyeti'nden yapmıştır.

Tablo 24. Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya İthalatı (Milyon Dolar/Oran)

	Güney Afrika Cumhuriyeti	Nijerya	Sudan	Etiyopya	Gana	Kenya	S.A.Afrika Toplam İthalatı	Türkiye'nin Toplam İthalatı	Türkiye'nin Toplam İthalat Oran
1999	124	24	7	0	18	2	283	40.671	% 0,6
2000	172	132	5	0	28	3	457	54.503	% 0,8
2001	345	228	1	0	36	3	704	41.399	% 1,7
2002	211	4	12	8	39	2	558	51.554	% 1
2003	336	20	7	20	95	2	820	69.340	% 1,1
2004	1.007	34	12	18	81	2	1.589	97.540	% 1,6
2005	1.260	31	8	30	73	2	1.835	111.774	% 1,6
2006	1.793	87	8	24	57	4	2.526	139.576	% 1,8
2007	2.172	147	8	43	41	12	3.168	170.063	% 1,8
2008	1.502	79	9	39	46	13	2.503	201.964	% 1,2
2009	1.103	147	7	35	102	6	2.158	149.128	% 1,4
2010	890	221	5	41	194	13	2.108	185.544	% 1,1
2011	1.955	366	9	42	292	15	3.425	240.842	% 1,4
2012	1.290	113	11	47	303	18	2500	236.537	% 1,1

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Erişim

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=727D894A-D8D3-8566-45203C65F7D00E2C>, 31

Ocak 2013

Güney Afrika Cumhuriyeti'nin ardından en fazla ithalat dalgalı bir seyir izleseler de Gana ve Nijerya'dan yapılmıştır. Bu ülkelerin dışında Ekvator Gine'si ve Gabon da Türkiye'nin ithalat yaptığı ülkeler arasında yer almaktadır. Bu ülkeler petrol ihracatçısı olduklarından Türkiye'nin ana ithalat kalemlerinden birini karşılamaktadırlar. Türkiye'nin Afrika'dan ithalat yaptığı ülkeler, Afrika'nın dünya pazarına da ihracat yapan ana ihracatçılar olması nedeniyle, küresel trendle uygunluk arz etmektedir.

Tablo 25'de de gösterildiği üzere, Türkiye'nin bu bölgeye ihraç ettiği ana ürünler arasında tekstil ve hazır giyim, kara ulaşım araçları, demir-çelik, elektrikli makine ve cihazlar ile petrol ürünleri yer alırken ithal edilen başlıca ürünler arasında ham petrol, doğal gaz, kömür, altın ve diğer madenler ile kakao, kahve gibi tarımsal ürünler bulunmaktadır. Türkiye'nin ihracat ve ithalat kalemleri, hem küresel eğilimler hem de gelişmekte olan ülkelerin Afrika'yla ticaretinde görülen kalıplarla örtüşmektedir

(Ekonomi

Bakanlığı

Erişim

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=ulkevebolgeler&bolge=sahraaltiafrika> 24 Mayıs

2013).

Tablo 25. Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'ya İhrac ve İthal Ettiği Ürünler

Ürün Adı	
İhracaat	İthalat
Makine ve cihazlar	Ham petrol ve doğal gaz
Kara ulaşım araçları	Demir ve çelik
Demir ve çelik	Yağlı tohumlar ve meyveler
Tekstil elyafi ve mamulleri	Kahve, çay, baharat, kakao ve hülusalari
Elektrikli makine ve cihazlar	Altın, altın kaplama gümüş ve adi metaller
Hububat ve mamulleri	Balık ve balık ürünleri
	Taşkömürü ve linyit

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı, Erişim

<http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=ulkevebolgeler&bolge=sahraaltiafrika>, 24 Mayıs 2013

Sahra Altı Afrika ülkelerinin Türkiye'nin dış ticareti içindeki payı bazı dalgalanmalar göstermekle birlikte ciddi bir artış trendi içindedir. Türkiye'nin bu ülkeler ile ticaretinin büyüme hızı ise 2004 yılından bu yana genel dış ticaret büyüme hızının üzerinde seyretmektedir. Dış ticarete yaşanan bu iyileşmenin daha da artırılması amacıyla bir çok teşvik mekanizması ihdas edilmiş olup aşağıdaki bölümde bu hususlara kısaca değinilecektir.

2.2.1.3. Ticari İlişkilerin Teşvik Edilmesi

Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla pek çok ülke ihracat teşvik araçlarından faydalanmaktadır. Bu araçlardan yaygın olarak kullanılanlar, resmi destekli ihracat kredisi sağlanması ve resmi destekli sigorta veya garanti imkanı verilmesidir.

Türk Eximbank, Türkiye'nin ihracatının artırılmasını sağlamak üzere Türk ihracat mallarının yeni piyasalarda yer almasını, ihracatçılar ve yatırımcılara uluslararası piyasalarda rekabet gücü sağlamayı ve yurtdışına yapılacak yatırımların teşvik edilmesini amaçlamaktadır. Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ihracatını geliştirme çabaları çerçevesinde, Türk Eximbank kaynakları kullanılmaktadır. Türk Eximbank, bu ülkelere yönelik ihracatı desteklemek için kısa ve orta vadeli ihracat kredisi, ihracat kredi sigortası ve ülke kredi/garanti programı araçlarını kullandırmaktadır.

İhracat kredileri, imalat aşamasında ihracatçıların ihtiyaç duydukları finansmanın temin edilmesini, ihracat kredi sigortaları, ihracattan doğan alacakların politik risklere karşı sigortalanmasını ve ülke kredi/garanti programları, kullanıcı ülkelerle Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine imkan sağlayacak projelerin desteklenmesini hedeflemektedir (Türk Eximbank, Erişim www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-181/genel-bilgi.html, 15 Mart 2013).

Eximbank verilerine göre, bölgeye yönelik ihracat kredi sigortası kullanımı 2008 yılında 51 milyon, 2009 yılında 45 milyon, 2010 yılında 50 milyon ve 2011 yılında ise 58 milyon ABD Doları düzeyinde gerçekleşmiştir. Türk Eximbank tarafından 2012 yılında ihracat kredi sigortası kapsamında 6,9 milyar ABD doları tutarındaki sevkiyat sigortalanmıştır. Söz konusu sevkiyatın yaklaşık % 1'ini Sahra Altı Afrika'ya yapılan ihraç ürünlerinin sigortalanması teşkil etmektedir ki, bu oran da yaklaşık 69 milyon ABD Dolarına tekabül etmektedir. Türkiye'nin Afrika ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmeye başladığı son yıllarda, Sahra Altı Afrika ülkelerine yönelik ihracat kredi sigortası kullanımında da önemli bir artış meydana geldiği bu rakamlardan görülmektedir (Türk Eximbank).

Ülke kredi/garanti programı kapsamında, Afrika kıtasına kullandırılan kredilerin genel görünümü incelendiğinde Cezayir, Libya, Sudan ve Tunus ülke kredi/garanti programı kapsamına girmektedir. Tablo 26'da bu ülkelerin kredi limitleri ile bu ülkeler tarafından bu güne kadar kullanılan kredilerin toplam değeri gösterilmektedir. Türkiye'nin Afrika'ya açılım politikası paralelinde önümüzdeki dönemde, gerek bu uygulama kapsamına giren Afrika ülkesi sayısının artması, gerekse Afrika ülkelerine açılan kredi limitlerinin artırılması gereksinimi ortaya çıkabilecektir.

Tablo 26. Ülke Kredi/Garanti Programı'nda Afrika Ülkelerinin Payı (Milyon Dolar)

	Kredi Limiti	Kümülatif Kullandırım
Afrika Toplam	319,6	279,7
Cezayir	100	99,5
Libya	100	128,7
Sudan	79,6	49,6
Tunus	40	1,9
Genel Toplam	3.096,8	2.283,3

Kaynak: Türk Eximbank 2011 Faaliyet Raporu, Erişim

http://www.eximbank.gov.tr/dosyalar/kurumsal/FaaliyetRaporlari/Eximbank_FaaliyetRaporu_2011.pdf, 10 Mart 2013

4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun⁶ hükümleri ile Türk Eximbank, Bakanlar Kurulu Kararları kapsamında Türkiye için önem taşıyan ülkelere uygun koşullu kredi sağlayabilmektedir. Bu kapsamda, orta vadede Türkiye'nin önemli olarak değerlendireceği Afrika ülkelerine uygun koşullu kredi sağlanması mümkün olabilecektir. Bu bilgiler doğrultusunda 2013 yılı başında Türkiye tarafından Mısır'a kredi sağlanması da önemli bir gelişmedir.

Türkiye, Afrika ülkeleri ile ticaret hacmini artırabilmek amacıyla, Türk Eximbank dışında İslam Kalkınma Bankası ile de müşterek faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda; Türkiye 2006 yılında İKB ile bir "Anlaşım Muhtırası" imzalamıştır. Söz konusu muhtıra 2007 yılında yasalaşarak yürürlüğe girmiştir.

⁶ Tertip: 5, Resmi Gazete Tarihi:09.04.2002, Sayısı: 24721

Bu muhtıra ile Türk şirketlerinin İKB üyesi Afrika ülkelerindeki⁷ ticari faaliyetlerinde İKB tarafından sağlanacak finansman imkanlarını kullanmaları da mümkün hale gelmiştir. Bu suretle, kullanılabilir finansman olanakları arasında, İKB kaynaklı proje finansmanı kredileri ve garantiler, Afrika'daki İKB üyesi ülkelere ihracat yapan Türk firmaları için ticaret finansmanı, ülke risklerine karşı güvence sağlayan sigorta ve Afrika'daki İKB üyesi ülkelerde yatırım yapmayı amaçlayan Türk firmalarına yatırım malları ithalatında faydalanılmak üzere kullanılacak kredi imkanları yer almaktadır.

2.2.2.İlişkilerin Ekonomik Boyutu

1998 yılı sonrası Türkiye ve Afrika arasındaki ekonomik ilişkileri değerlendirmeye çalışacağımız bu başlık altında, Türkiye ve Afrika arasında yapılan doğrudan yabancı yatırımlar, iki taraf arasında çok önemli yeri olan müteahhitlik hizmetleri ile başını TİKA ve TUSKON'un gerçekleştirdikleri faaliyetler ile çektiği kalkınma yardımları incelenecek ve sayısal oranlarla durum tespiti yapılacaktır.

2.2.2.1.Türkiye'nin Afrika'daki Doğrudan Yabancı Yatırımları

Gelişmekte olan bir ülke doğrudan yabancı yatırımlara ne kadar açık ise, modernizasyonu da yabancı sermaye kaynaklarına o kadar bağlı olmakta, büyümesi daha çok dış güçlerce, gelişmiş dünyadaki talep çevrimleriyle, sermaye arzındaki ve borçlanma maliyetindeki dalgalanmalarla yönlendirilmiş olmaktadır. Dolayısıyla, yatırım düzeyleri de uluslararası koşullara göre dalgalanma eğilimi göstermektedir. Ancak bu stratejinin başarılı olması için, iç politikalar, çok uluslu şirket yatırımlarını ve yabancı sermayeyi sürekli ve başarılı bir şekilde teşvik etmek üzere sürekli yeniden düzenlenmelidir. Afrika ekonomisinin kendi başına yetersiz oluşu, kıtanın, Türkiye gibi iki taraflı kazanç politikasını güden iyi niyetli ülkelere ve yatırımcılara kapılarını açmasını zorunlu kılmaktadır. Türkiye'nin Afrika ile gerçekleştirdiği ekonomik içerikli faaliyetlerini bu perspektiften değerlendirmenin daha faydalı olacağı düşünülmektedir (Mansfield, 2012: 1-3).

⁷ İslam Kalkınma Bankasının Afrika kıtasında yer alan üyeleri: Benin, Burkina Faso, Cezayir, Cibuti, Çad, Fas, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gine, Gine-Bissau, Kamerun, Komorlar Birliği, Libya, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Togo, Tunus ve Uganda'dır.

Afrika'ya yapılan doğrudan yabancı yatırımların ana amaçları, kıtanın sahip olduğu yerel pazara yönelik üretim yapmak ve Afrika'nın sahip olduğu ticaret avantajlarından faydalanarak büyük piyasalara ihracat yapmaktır. Bir diğer amaç ise, Sahra Altı Afrika'nın sahip olduğu doğal kaynaklardan ve ucuz işgücünden yararlanarak daha ekonomik koşullarla üretim yapmaktır. Afrika kıtasında yatırım yapmanın Afrika kıtasının özelliklerinden kaynaklanan avantajları bulunmaktadır. Bunlar arasında sorunlar olmakla birlikte görece büyük bir piyasa, ucuz işgücü, yurtdışındaki pazarlara tercihli ticaret olanakları ile ihracat yapma olanağı, geniş hammadde ve doğal kaynaklar yer almaktadır.

Afrika kıtası ile ticaretin artmasına paralel olarak, Türk firmalarının Afrika'daki yatırımlarında da bir artış gözlemlenmiştir. Türkiye, sahip olduğu teknik donanım ve deneyime paralel olarak özellikle, tarıma dayalı sanayi, gıda işleme, tekstil ve hazır giyim, inşaat malzemeleri üretimi, otomotiv, elektronik eşya, dayanıklı tüketim malları ile ilaç üretimi sektöründe Afrika'nın sanayileşme çabalarına katkıda bulunmaktadır.

Tablo 27'de Türkiye'nin Afrika'ya yapmış olduğu yabancı sermaye yatırım paylarına yer verilmiştir. Buna göre; 2008 yılında en yüksek seviyesine çıkan Türkiye'nin Afrika kıtasına yapmış olduğu doğrudan yabancı yatırım miktarı, 2007 ile 2011 yılları arasında yaklaşık 362 milyon ABD Doları düzeyinde ulaşmıştır. Bu yatırımların önemli bir bölümü Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerini güçlendirme yolunda önemli adımlar attığı 2005 yılından sonra gerçekleşmiştir. Ancak, mevcut düzey, hem Türkiye'nin yurtdışındaki yatırım stoku hem de Afrika'nın doğrudan yabancı yatırım stoku içinde küçük bir yer tutmaktadır.

Tablo 27. Türkiye'nin Afrika'ya Yapmış Olduğu Yabancı Sermaye Yatırımları Payı (Milyon Dolar)

Ülkeler	2007	2008	2009	2010	2011	Toplam
Cezayir		1	1	1	5	8
Mısır	25	17	22	13	23	100
Libya	3	5	6	9	1	24
Fas		5	2	7	1	15
Tunus	48	163	1		1	213
Güney Afrika	1				1	2
Afrika Toplam	77	191	32	30	32	362

Kaynak: OECD International Direct Investment Statistics, 2013: 212

Türkiye'nin 12 Afrika ülkesinde doğrudan yatırımları bulunmaktadır. Söz konusu yatırımların yaklaşık % 90'lık bölümü Kuzey Afrika'da toplanmıştır. Kuzey Afrika'da 5 ülkeye doğrudan yatırım yapılırken, Sahra Altı Afrika'da doğrudan yatırım yapılan 7 ülke bulunmaktadır. Türkiye'nin doğrudan yatırımlarının en yoğun olduğu Afrika ülkesi Tunus'tur. Tunus, Türkiye'nin Afrika'ya yaptığı doğrudan yatırımlarının yarısından fazlasını almıştır.

Tunus'u, Mısır, Libya ve Cezayir takip etmektedir. Sahra Altı Afrika bölgesinde en fazla doğrudan yatırım yapılan ülke Sudan olmuş; Sudan'ı, Güney Afrika Cumhuriyeti takip etmiştir.

Türkiye'nin Afrika'daki doğrudan yatırımları 2010 yılı sonu itibariyle imalat, inşaat, enerji ve ticaret sektöründe yoğunlaşmıştır. Türkiye'nin küresel çerçevedeki yatırımlarında ise, enerji, finansal hizmetler, imalat ve ticaret alanlarındaki yatırımlar ağır basmaktadır.

2.2.2.2.Afrika'dan Türkiye'ye Gelen Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Türkiye, son dönemlerde Afrika ülkelerinden sınırlı olmakla birlikte doğrudan yabancı yatırım almaktadır. Afrika'dan Türkiye'ye giren doğrudan yabancı yatırımlar 2005 yılında 3 milyon, 2006 yılında 21 milyon, 2007 yılında 5 milyon, 2008 yılında 82 milyon, 2009 yılında ise 2 milyon ABD doları seviyelerinde gerçekleşmiştir. Bu kapsamda 2005 yılından bu yana Türkiye'nin Afrika'dan aldığı doğrudan yabancı

sermaye tutarı kümülatif olarak 113 milyon ABD Doları düzeyindedir. Afrika'dan Türkiye'ye gelen doğrudan yatırımların önemli bir bölümü Kuzey Afrika kökenlidir. Türkiye'ye en fazla yatırım yapan Afrika ülkesi Libya olmuştur (Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı, Erişim <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/investorsguide/Pages/FDIinTurkey.aspx>, 22 Mart 2013).

2.2.2.3.Müteahhitlik Hizmetleri

Sağlık, eğitim, ulaşım, sulama, konut gibi altyapı yatırımlarının Afrika kıtasında kalkınma, ekonomik gelişme ve yoksullukla mücadelede taşıdığı önem giderek yaygın bir biçimde kabul görmektedir. Pek çok Afrika ülkesi, uluslararası finansal kuruluşların destekleri, donörlerin katkıları ve meta fiyatlarındaki yükselişler neticesinde altyapı projelerini hayata geçirmek için çaba göstermektedir. Bu faaliyetler dolayısıyla, Türkiye'nin Afrika ülkeleri ile ekonomik ilişkilerinde, Türk müteahhitlik firmalarının gerçekleştirdiği inşaat projeleri giderek önem kazanmaktadır.

Türkiye'nin dünya müteahhitlik pazarında oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır. Türkiye, Afrika müteahhitlik pazarından giderek artan miktarda pay almakla birlikte bu pay, Türk müteahhitlik şirketlerinin kapasitelerine kıyasla düşük düzeyde seyretmektedir. Türk şirketleri tarafından gerçekleştirilen projelerin büyüklüğü ve sayısı giderek artmaktadır.

Tablo 28, Türkiye'nin yurtdışında gerçekleştirmiş olduğu müteahhitlik hizmetlerini proje sayısı, toplam proje bedeli ve oransal olarak göstermektedir. Buna göre, 1972-2012 (ilk 10 ay) arasındaki dönemde yurtdışı müteahhitlik işlerinde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinin payı % 43,2, Ortadoğu ülkelerinin payı % 27,3, Afrika ülkelerinin payı ise % 19,2 olmuştur. Diğer bir deyimle yurtdışında üstlenilen müteahhitlik işlerinin yaklaşık % 90'ı BDT-Ortadoğu-Afrika bölgelerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 29'daki verilerden de anlaşıldığı üzere, Türkiye'nin 1972-2012 yılları arasında yurtdışında gerçekleştirdiği müteahhitlik projelerinin yaklaşık % 20'lik kısmı Afrika kıtasında olmuştur. Bu dönemde gerçekleştirilen toplam 227 milyar ABD Doları tutarındaki projelerin yaklaşık 32 milyar ABD Doları tutarındaki kısmı Cezayir ve

Libya’da yer almıştır. Türk müteahhitlerinin en yoğun faaliyet gösterdiği Afrika ülkeleri Cezayir ve Libya’dır.

Tablo 28. Türkiye’nin Yurtdışında Gerçekleştirmiş Olduğu Müteahhitlik Hizmetleri (1972-2012)

Ülke	Proje Sayısı	Toplam Proje Bedeli	(%)
Rusya Fed.	1.393	38.432,075,967	16,9
Türkmenistan	774	27.772,460,481	12,2
Libya	525	26.300,480,671	11,6
Kazakistan	382	15.354,516,478	6,8
Irak	655	13.951,829,508	6,2
Katar	102	11.994,451,094	5,3
S. Arabistan	167	11.455,379,677	5,0
BAE	100	8.716,642,622	3,8
Romanya	167	6.140,484,988	2,7
Cezayir	175	5.993,746,654	2,6
Diğer	2.223	60.731,531,913	26,8
Toplam	6,663	226.843,600,053	

Kaynak: Müteahhitler Birliği, Erişim
http://www.tmb.org.tr/doc/Turk_Yurtdisi_Muteahhitlik_Hizmetleri_tr.doc, 22 Mart
 2013 s. 10.

2.2.2.4.Kalkınma Yardımları

Türkiye Afrika’da yaygın olarak görülen yoksulluk sorunu ile mücadeleye katkıda bulunmak için gerek doğrudan, gerekse üye olduğu uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla bu kıtaya katkıda bulunmaktadır. Türkiye, özellikle 1990’lardan sonra, küresel gelişmelerin etkisiyle dış yardımları dış politikanın bir parçası olarak görmeye başlamış ve bu konuda yetkili uzman bir kuruluş olarak görev yapmak adına Türk İşbirliği Kalkınma Ajansı (TİKA)’yı kurmuştur. TİKA ilk yıllarında özellikle Orta Asya Türk Cumhuriyetleri, Kafkasya ve Balkanlardaki dost ülkelere teknik yardım programları uygulamaya başlamış, ardından da söz konusu teknik yardımlar Afrika kıtasını da kapsamına almaya başlamıştır.

Türkiye, özellikle 2004 yılından bu yana Afrika kıtasına yaptığı kalkınma yardımlarının miktarını ve yardım verilen ülkelerin sayısını artırmaktadır. Bu dönemde, hem Türkiye’nin Afrika’ya sağladığı kalkınma yardımları artmış hem de Türkiye İşbirliği

Kalkınma Ajansı (TİKA); Etiyopya, Senegal ve Sudan’da bölge ofisleri açmıştır (TİKA, Erişim www.tika.gov.tr/koordinatorklukler/3, 05 Nisan 2013).

Türkiye’nin sağladığı resmi kalkınma yardımlarında Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşılmasına katkıda bulunulması ana amacı oluşturmaktadır. Türkiye’nin Afrika kıtasına yönelik yardımlarında Binyıl Kalkınma Hedefleri kapsamında, iki ana eksen bulunmaktadır. Yardımların birinci eksenini, Afrika kıtasının gıda ihtiyacını karşılamaya yönelik proje, program ve katkılar, diğer eksenini ise sağlık ve sağlıklı içme suyu temin edilmesi oluşturmaktadır (TİKA Kalkınma Yardımları Raporu 2007, s. 26).

Türkiye, Afrika ile ilişkilerinde öncelikli olarak ekonomik kalkınmaya önem vermiştir. Binyıl Kalkınma Hedefleri, yoksullukla mücadele kapsamında, 2015 yılına kadar açlık çeken nüfusun yarıya indirilmesini öngörmektedir. Türkiye, bu hedefin gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak üzere Afrika’nın gıda ihtiyacının karşılanması konusunda çalışmalar yapmaktadır. TİKA Afrika’da açılan 8 ofisi aracılığıyla Afrika’da 37 ülkede faaliyet göstermekte ve özellikle ekonomik kalkınma projelerini desteklemektedir. TİKA, söz konusu 8 temsilciliğiyle Afrika’da tarımsal gelişmeye yardımcı olmak amacıyla 2008-2010 yılları arasında “Afrika Tarımsal Kalkınma Programı”nı gerçekleştirmiştir. Bu program kapsamında, Burkina Faso, Cibuti, Etiyopya, Gine, Gine-Bissau, Kenya, Komorlar Birliği, Madagaskar, Mali, Ruanda, Senegal, Tanzanya ve Uganda ile arazi kullanımı, havza yönetimi, zirai üretim, hayvan yetiştiriciliği, hayvan hastalıkları, gıda üretim teknolojisi ile makineli tarım imkanları konularında ortak çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’nin yardımlarını yoğunlaştırdığı bir başka alan ise sağlık alanıdır. Binyıl Kalkınma Hedeflerinin yedincisi, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanmasını öngörmekte ve buna ilişkin olarak da sağlıklı içme suyuna erişimi olmayan nüfusun 2015’e kadar yarıya indirilmesini amaçlamaktadır. Türkiye, bu hedef doğrultusunda Etiyopya ve Sudan’da temiz suyun temin edilmesi projeleri yürütmektedir. Sağlık alanında, Sudan’ın Darfur Bölgesinde TİKA tarafından 2007 yılında bir hastane açılmıştır (TİKA, Erişim <http://www.tika.gov.tr/haber> 14 Ocak 2013).

Türkiye, 2009-2014 yılları arasında, Afrika ülkelerinde kalkınmaya yönelik projelerin finanse edilebilmesi için 50 milyon ABD Doları tutarında ilave kaynak ayrılması taahhüdünde bulunmuştur. TİKA'nın yukarıda belirtilen kalkınmaya yönelik faaliyetleri dışında; Türkiye Afrika arasında TİKA tarafından son yıllarda birçok faaliyet ve işbirliği gerçekleştirilmiş olup bunların bir kısmı şu şekilde sıralanabilir:

“- Ağustos 2012 tarihinde Afrika'da Bulunan En Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Çölleşme/Arazi Bozulması ve Kuraklıkla Mücadele (ÇABUK) Kapasitelerinin Geliştirilmesi" Projesi' kapsamında, TİKA ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı işbirliğinde Nijer Cumhuriyeti'nde Türkiye-Nijer Dostluk Ormanı kurulmuştur.

- 13 Temmuz 2012 tarihinde 6.000 Fidan, Güneş Enerjisiyle Çalışacak Su Kuyusu ve Futbol Sahası projesi çalışması başlatılmıştır.

- TİKA tarafından Kenya Kıyı Eyaleti Malindi şehrinde mesleki eğitim alanında faaliyet gösteren Najah İslami Merkez'in tadilatı 13 Aralık 2012 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Söz konusu merkezde Kenya, Tanzanya, Komor Adaları ve Zanzibar'dan gelen toplam 70 öğrenciye İslami ilimler ile beraber marangozluk, oto tamirciliği, dikiş, sıhhi tesisat, elektrik ve bilgisayar konularında eğitim sağlanmaktadır.

- Afrika'nın ilk gen merkezi, TİKA tarafından 2011 yılında Sudan Cumhuriyeti'nde kurulmuştur. Merkez kurulduğu günden itibaren Afrika kıtasında tarım ve gıda merkezli çalışmalara başlamış olup, gen merkezi bugüne kadar farklı bölgelerden birçok uzmanın eğitim almasına imkan sağlamış, bununla birlikte söz konusu merkez Afrika'da tarımın geleceği için de umut vaat eden çalışmalara olanak sağlamıştır.

- TİKA tarafından 2012 yılı başlarında dünyanın ikinci büyük mülteci kampı olarak bilinen Dadaap Mülteci Kampına bir çalışma ziyareti gerçekleştirilmiş, çalışma ziyaretinin sonucunda, bölgedeki mültecilerin insani yardıma endeksli olan hayatını değiştirmek, bölgede yardım endüstrisi oluşumunu engellemek ve mültecilerin kendi ayakları üzerinde durmasını sağlamak kararlaştırılmış, bu doğrultuda TİKA ve sivil toplum kuruluşları işbirliğinde Dadaap'ta yaşayan 500 mülteci aileye 2'si dişi, 1'i erkek olmak üzere 3'er adet keçi dağıtılmıştır.

- TİKA ve Devlet Su İşleri (DSİ) işbirliğinde gerçekleştirilen sondaj çalışmalarının sonucunda ulaşılan su yaklaşık 126.000 kişinin ihtiyacını karşılamaktadır.

- TİKA tarafından Somali'nin başkenti Mogadişu'ya Program Koordinasyon Ofisi açılmış, bu kapsamda da şehirdeki çevre düzenlemesi, Mogadişu havaalanının teknik alt yapısının iyileştirilmesi çalışmaları TİKA'nın koordinasyonunda yapılmıştır.

- 15 Mayıs 2012 tarihinde, Somali'nin Başkenti Mogadişu'da bulunan Somali Anayasa Binası TİKA tarafından onarılmıştır.

- TİKA, İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik, Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRİC) ve T.C. Nouakchoot Büyükelçiliği işbirliğinde En Az Gelişmiş Ülkelere yönelik ilk program olan Gıda ve Yaşam Güvenliği Destekleme Programı Moritanya İslam Cumhuriyeti'nde gerçekleştirilmiştir.

- TİKA, İnsani Yardım Vakfı (İHH) ve El-Birr ve Tavasul Derneği işbirliğinde katarak hastalığının en çok görüldüğü ülkelerden olan Sudan'da 12.000 katarak ameliyatı yapılması için protokol imzalanmıştır.

- TİKA'nın koordinasyonunda Mogadişu'da yaptırılan havaalanına Türkiye'den ilk sefer 6 Mart 2012 tarihinde başlamıştır.

- Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı tarafından 2011 yılında revize edilen Sudan'ın en büyük ebe eğitim merkezinde 2011 yılında 7 Afrika ülkesinden 35 ebe ve hemşire'ye eğitimler verilmiştir.

- Güney Darfur Eyaletinin başkenti Nyala'da 10.000 m2 alan üzerine kurulu, 150 yatak kapasiteli ve içerisinde 16 bölüm ile 4 farklı birim bulunan Darfur bölgesinin ilk ihtisas hastanesi olan "Nyala Sudan – Türk Hastanesi" Haziran 2012 döneminde hizmete girmiştir.

- Darfur bölgesinin tarımsal kalkınma planı doğrultusunda 2010 ve 2011 yıllarında, bölgede yaşayan 170.000 yoksul çiftçi aileye 15 farklı türden oluşan (domates, patates, soya fasulyesi, karpuz, kavun, Mısır baklagili, Sudan baklagili, beyaz darı, kırmızı darı, vb.) 95 ton geliştirilmiş tohum dağıtılmıştır. Tohumların ekim ve hasat eğitimleri ile tarla ve donanım tahsisi konularında Darfur Eyaleti Tarım Bakanlığı, Tarım Komiteleri ve yerel sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yapılmıştır. Tohumlardan elde edilen ürünlerin bir kısmı Sudan'ın en büyük holdingi olan DAL Group tarafından satın alınmıştır. TİKA tarafından gerçekleştirilen bu proje ile yaklaşık 2.500 kişi Güney Darfur'da bulunan mülteci kamplarından çıkarıldıktan sonra güvenli bölgelere yerleştirilmiş, iş sahibi olmuştur. Geliştirilmiş Tohum Dağıtım Projesi, 5 – 9 Aralık 2011 tarihlerinde Roma'da düzenlenen Güney-Güney İşbirliği EXPO 2011 Fuarında "2011 Yılı En İyi Uygulama Örnekleri" dalında ödül kazanmıştır." (TİKA, Erişim <http://www.tika.gov.tr/haber> 14 Ocak 2013).

Bu kapsamda, Türkiye Afrika arasındaki işbirliğinin Güney-Güney işbirliği çerçevesinde iyi bir örnek teşkil ettiği savımız 2011 yılında verilen bu ödülle tescillenmektedir.

Türkiye'nin Afrika'ya ekonomik olarak açılımı, sadece kamu kurum ve kuruluşlarıyla olmamış, özel sektörün de bu süreçte etkin rolü bulunmuştur. Türkiye'nin Afrika'da varlık göstermesinde ve ilişkilerinin gelişmesinde sivil toplumun da son derece önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Afrika'da birçok Türk sivil toplum kuruluşu faaliyet göstermektedir. Bunlar arasında en aktif olan sivil toplum kuruluşu da şüphesiz Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON)'dur. TUSKON özellikle İstanbul'da düzenlediği Dünya Ticaret Köprüleri toplantıları sayesinde hem Afrika'daki işadamlarının Türkiye'ye gelmelerine öncülük etmekte, hem de Türk işadamlarının Afrika'ya açılımlarını teşvik etmektedir. Bu tür toplantılar 2006 yılından beri aralıksız olarak yapılmakta olup, her yıl daha fazla katılım sağlanmaktadır. Ayrıca TUSKON, Afrika'ya çeşitli heyetler göndererek yatırım imkanlarını yerinde incelemektedir. TUSKON tarafından 2006 yılından bu yana her yıl "Türkiye Afrika Dış Ticaret Köprüsü" adlı bir etkinlik düzenlenmektedir. Bu etkinlik ile Türk ihracatçılarının Afrikalı girişimcilerle bağlantı kurması ve Türkiye ile Afrika arasında yeni ticaret imkanları oluşturulması amaçlanmaktadır (Özkan, 2011: 124).

1998 yılından bu yana elde edilmiş kazanımların bir sonucu olarak, I. Türkiye Afrika İşbirliği Zirvesi sırasında 18-20 Ağustos 2008 tarihlerinde DEİK ve TUSKON tarafından, Türkiye Afrika İş Forumu düzenlenmiştir. Bu forum sonucunda 20 Ağustos 2008 tarihinde Türkiye Afrika İş Forumu İstanbul Deklarasyonu kabul edilmiştir. Bu deklarasyon, Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında ticareti geliştirmeyi, yatırımları artırmayı, uygun bir yatırım ve iş çevresi oluşturulmasına katkıda bulunmayı, taraflar arasında teknoloji transferini teşvik etmeyi ve Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında lojistik altyapının geliştirilmesine destek olmayı amaçlamaktadır (Hazar, 2011: 214).

Söz konusu Zirve'ye katılan Afrikalı yetkililerin, Zirve sonrası yaptığı açıklamaların incelenmesi Afrika-Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişiminin taraflar arasında nasıl karşılandığının anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Zirveye katılan yetkililerin önemli bir bölümü, Türkiye'nin deneyimlerinin yanı sıra, ticaretin geliştirilmesine sıcak baktıklarını ifade etmişler, özellikle Türkiye'nin Afrika'nın üretim kapasitesinin

geliştirilmesine katkıda bulunmasını beklediklerini belirtmişlerdir. Afrika kıtasının en büyük ekonomisi olan Güney Afrika Cumhuriyeti temsilcisi, Türkiye'nin Afrika ile kurduğu güçlü ticari ilişkilerin Afrika halklarının refahına olumlu bir biçimde yansiyabilmesi için Türkiye'nin Afrika kıtasındaki yatırımlarının artmasına ihtiyaç duyulduğunu vurgulamış ve iki tarafın yatırımcıları arasında daha sıkı işbirliği yapılması gerektiğini belirtmiştir (Mlambo-Ngcuka 2008, Erişim <http://africa.mfa.gov.tr/gac.en.mfa>, 19 Mart 2013).

Cezayir Devlet Başkanı, doğrudan yatırımların, ekonomik işbirliğinin ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamıştır. Bouteflika, Afrika kıtasının kalkınmasının fiziki ve beşeri altyapının tamamlanması ile mümkün olabileceğini, ekonomisinde sanayi üretiminin önemli bir yer tuttuğu Türkiye'nin, Afrika kıtasına imalat alanında yapacağı yatırımların kıtanın kalkınmasına önemli bir katkı sağlayabileceğini belirtmiştir. Bouteflika'ya göre özellikle, kimya ve sağlık sektörleri, Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesinde önemli bir yer tutacaktır (Bouteflika, 2008 Erişim <http://africa.mfa.gov.tr/data/cezayir.pdf>, 19 Mart 2013).

Namibya temsilcisi, Afrika'nın sahip olduğu değerli kaynakların kullanılabilmesi için kıtanın yabancı yatırım ve teknolojiye ihtiyaç duyduğunu ve Türkiye ile yapılacak işbirliğinin bu açıdan önemli bir fırsat teşkil ettiğini ifade etmiştir (Katjavivi, 2008 Erişim <http://africa.mfa.gov.tr/data/namibya.pdf>, 19 Mart 2013).

I. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi'nde Türkiye'nin kıtadaki yatırımlarının artmasının hem iyi ilişkilerin kalıcı hale getirilmesi açısından hem de Afrika halklarının refah seviyelerinin iyileştirilmesi açısından çok önemli olduğunu ifade etmişler, Türkiye'nin mevcut ekonomik yapısı ile Afrika ülkelerinin gelişmeleri yolunda önemli bir model oluşturduğunu belirtmişlerdir. Özellikle Cezayir ve Güney Afrika Cumhuriyeti temsilcileri, Türkiye'nin kıtadaki yatırımlarını artırmasının ekonomik ilişkilerin daha sağlam bir zemine oturmasını sağlayacağı hususuna dikkat çekmişlerdir. Söz konusu toplantıda, çeşitli konularda 9 işbirliği alanı saptanmıştır. Bu işbirliği alanları arasında; hükümetler arası işbirliği, ticaret ve yatırım, tarım, tarımsal ticaret, kırsal kalkınma, su kaynaklarının yönetimi, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler (KOBİ'ler), sağlık, barış ve güvenlik, altyapı, enerji, ulaşım ve telekomünikasyon, kültür ve turizm, eğitim, medya, enformasyon ve iletişim teknolojisi ile çevre konuları yer almaktadır.

TUSKON'un yukarıda belirtilen icraatları dışında; Afrika ile son yıllarda birçok faaliyet ve işbirliği gerçekleştirilmiş olup bunların bir kısmı şu şekilde sıralanabilir:

“- 18-21 Ekim 2012 tarihlerinde Gana'nın başkenti Akra'da düzenlenen 10. Akra Uluslararası Yapı, İnşaat Malzemeleri, Emlak, Gayrimenkul Fuarı'na TUSKON Evrensel Fuar A.Ş. olarak 27 firma, 30 stant ile katılım gerçekleştirmiştir.

- 6 Aralık 2012 Perşembe günü İstanbul'da, Somali Cumhurbaşkanı Hasan Şeyh Mahmud, beraberindeki bakanlar ve Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'ın katılımlarıyla, TUSKON organizasyonu ile Türkiye - Somali Ticaret ve Yatırım Forumu düzenlenmiştir.

- Gana Devlet Başkanı John Dramani Mahama'nın Türkiye ziyareti kapsamında İstanbul'da TUSKON tarafından Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan'ın ve Gana Ticaret ve Sanayi Bakanı Hannah Tetteh'nin katılımlarıyla “Türkiye-Gana Ticaret ve Yatırım Forumu” düzenlenmiştir.

- Kongo Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Denis Sassou Nguesso, Kongolu 6 bakan, Türkiye Cumhuriyeti başbakan yardımcısı Bekir Bozdağ ve TUSKON başkanı Rızanur Meral'in katılımıyla organize edilen Türkiye-Kongo Ticaret ve Yatırım Forumu 16 Kasım 2012 tarihinde TUSKON tarafından gerçekleştirilmiştir.

- TUSKON-TİM ve AKİB'in ortaklığında Türkiye Cumhuriyeti Ekonomi Bakanlığının Koordinasyonu ile 2-4 Ekim 2012 tarihinde Güney Afrika'ya ticaret ve yatırım heyeti düzenlenmiştir.

- Güney Afrika Sanayi ve Ticaret Bakan Yardımcısı Elizabeth Thabete, Güney Afrika Ankara Büyükelçisi Vika Khumalo, Güney Afrika Kalkınma Ajansı yetkilileri ve beraberinde bulunan 22 Güney Afrikalı iş insanından oluşan heyet Türkiye-Güney Afrika Ticaret ve Yatırım Forumuna katılmışlardır.

- TUSKON ve Bangladeş Ankara Büyükelçiliği işbirliğiyle 9 Nisan 2012 tarihinde İstanbul'da “Türkiye Bangladeş Çalışma Yemeği” düzenlenmiştir.

- TİKA ve TUSKON'un icra ettiği faaliyetler dışında Türk Hava Yolları (THY)'nin Afrika ülkelerine yönelik başlattığı doğrudan uçuşlar ve iş adamları arasındaki artan irtibat ticaret imkanlarının sınırlarını her geçen gün zorlamaktadır. THY bugün Afrika'nın 23 noktasına doğrudan uçmaktadır. Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı da 2012-2013 dönemi için Afrika kıtasından 1.053 öğrenciye burs temin edileceğini açıklarken, TÜBİTAK Afrika kökenli lisansüstü öğrencileri için özel burs programı başlatmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı da Başbakanlığın himayesinde 2011 yılında İstanbul'da “II. Afrika Müslüman Liderler Zirvesi” düzenlemiş ve söz konusu toplantıda özellikle Afrika'nın sömürgeci geçmişinin aşılmasında ve şu anki insani sorunların çözümünde İslami değerlerin önemine dikkat çekilmiştir. İnsani yardım anlamında Türkiye'nin 2011 yılında Somali'de başlayan açlık felaketi ile mücadelede gösterdiği ilgi ve alaka da tüm dünyada yankı uyandırmıştır. Bunun dışında, 2010 yılında Kahire'de düzenlenen “Darfur'un yeniden inşası ve Kalkınması için Uluslararası Donörler

Toplantısı'nda da Türkiye, Mısır ile birlikte eş başkanlık üstlenmiştir. Diğer yandan Türkiye 2011 yılında, çoğunluğunu Afrikalı fakir ülkelerin oluşturduğu 48 üyeli BM 4. En Az Gelişmiş Ülkeler Konferansı'na ev sahipliği yapmış ve bu ülkelere destek olmak için her yıl 200 milyon dolarlık yardım yapmayı taahhüt etmiştir." (Akgün, 2013: 53).

Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nda, ekonomik, ilişkilerin geliştirilebilmesi için Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında ortak iş konseyleri kurulması öngörülmüştür. Türkiye'nin halihazırda Sahra Altı Afrika ülkelerinden Etiyopya, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Sudan ile ortak iş konseyleri bulunmaktadır. Bu konseylerin yanında, Kuzey Afrika ülkelerinin tamamıyla ortak iş konseyleri bulunmaktadır. Bunlara ilaveten orta vadede tüm Afrika ülkeleriyle bu tür konseyler kurulması hedeflenmektedir. Bu konseyler, bir taraftan ticari ilişkilerin kolaylaştırılması yoluyla karşılıklı ticaret hacminin artırılmasını diğer taraftan ihraç mallarının çeşitlendirilmesini amaçlamaktadır.

Bu faaliyetlerin dışında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2013 yılında gerçekleştirdiği ilk yurt dışı ziyaretini bir Afrika ülkesi olan Gabon'a gerçekleştirmesi de yeni dönem Türkiye Afrika ilişkileri ve Türkiye'nin Afrika'ya verdiği önemin anlaşılması açısından manidardır.

Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerine yönelik gerçekleştirilen somut gelişmelerin akabinde, Afrika ülkelerinin Türkiye'yi nasıl gördüklerine değinmek de yararlı olacaktır. Afrika ülkelerinin özellikle sömürge dönemlerinde yaşadıkları acı tecrübeleri, eski sömürgeci ülkelere olan bağımlılıklarından kurtulup, başka ülkelerle de ilişkilerini geliştirme arzusuna neden olmuştur. Bu çerçevede akla gelen ilk ülkelerden biri de Türkiye'dir.

Afrika ülkeleri Türkiye'yi, kendileri tarafından örnek alınabilecek deneyimlerden geçmiş, ekonomik ve sosyal alanda önemli reformlar gerçekleştirmiş, tarihinin hiçbir döneminde sömürgecilik yapmamış ve en önemlisi gelişmiş bir ülke olarak görmektedirler. Türkiye'yi Avrupa ülkelerine göre kendilerine daha yakın gören Afrika ülkeleri, Türkiye'nin yaşadığı deneyimlerin kendilerine daha çok yardımcı olacağına inanmaktadırlar (Hazar, 2011: 200).

Türkiye'nin Afrika'ya ihraç ettiği ürünlerin, Avrupa'nın ihraç ettiği ürünlerle aynı kalitede ama daha ucuz olması, Türk firmalarının doğrudan ilişkisi olmasa da bazı hallerde Avrupalı firmalar aracılığıyla ürünlerinin Afrika'da satılmasına neden olmaktadır.

Bunun yanında demokratikleşme ve insan hakları gibi alanlarda karşılaştıkları sorunlar nedeniyle Afrika'yı sürekli eleştiren gelişmiş ülkeler yanında Türkiye, Afrika'nın içsel sorunlarını yermeden, daha yapıcı ve kıtanın her açıdan gelişimine katkıda bulunacak iyi niyet çabalarını sergilemekte, bu girişimlerde Afrika ülkeleri açısından Batı'nın girişimlerine göre daha makul karşılanmaktadır. Türkiye, Afrika ile insan merkezli diplomasi geliştirmiş ve uluslararası sorunları insani temelde yeniden tanımlamıştır. Bu durum da Türkiye'nin alışılmışın dışında bir diplomasi sergilediğini göstermektedir.

Küresel güç odaklarının Afrika kıtasındaki eski sömürge anlayışlarını, ticaretin ve finansın serbestleşmesiyle birlikte farklı bir ad altında, halen sürdürmeye çalışmaları karşısında, Türkiye'nin kıtada uyguladığı ve yukarıda somut örnekleri verilen politikanın farklı bir yörüngede olduğu değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye Afrika ilişkilerinin, diğer küresel güçlerin tek taraflı kazan politikasından farklı olarak kazan-kazan politikasına paralel olduğu gözlenmektedir.

SONUÇ

Dünya gündemindeki ağırlığı giderek artan küreselleşme kavramı, kimilerine göre “kapitalizmin yeni yüzü” kimilerine göre ise “bir medeniyet projesidir”. Gerçek manası üzerinde tam bir uzlaşmaya varılamayan ve bütün dünyada olumlu olumsuz birçok tepkiye yol açan küreselleşme, çok boyutlu bir süreci ifade etmektedir.

Ülkeler arasındaki iktisadi, sosyal ve siyasal ilişkilerin gelişmesi, farklı toplum ve kültürlerin inanç ve beklentilerinin daha iyi tanınması, uluslararası ilişkilerin yoğunlaşması gibi birbiriyle bağlantılı konuları içeren bir kavram olan küreselleşme, yeryüzünde en etkin olarak ekonomik boyutuyla etkisini göstermektedir.

Küreselleşmenin ekonomik etkisiyle, üretim faktörlerinin ulus aşırı hareket kabiliyeti kazanması; tasarruf sahiplerinin tasarruflarını yerküre üzerindeki en karlı alanlara/ülkelere yatırıma yöneltmiş, çok uluslu şirketlerin farklı coğrafyalarda iş yapmalarına imkan sağlamış ve en ütöpik şekliyle ifade edilecek olursa, İngiliz ve Fransız sermayesiyle Güney Afrika’da kurulan, Almanya’dan ithal ettiği makineler ve kıtanın diğer ülkelerinden tedarik ettiği enerji kaynaklarıyla üretimini gerçekleştiren, ürünlerini Avustralya’ya pazarlayan ve New York borsasında işlem gören şirketlerin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve tüm bu süreçlerin sonucunda da her biri bir diğerinin ticaret ortağı olan dünya devletleri birbirlerine daha da bağımlı hale gelmişlerdir. Ancak, bilgi teknolojileri ve uluslararası ticarete ortaya çıkan bu hızlı gelişmeler, gelişmekte olan pek çok ülkeyi beklenmeyen şekilde öne çıkarırken diğer bir çok ülkeyi de yoksulluğun sınırına itmiştir. Son yıllarda ülkeler arası gelişmişlik farklarındaki yüksek artış küreselleşmeye olan tepkileri artırmıştır.

Küreselleşme, sermayenin serbestçe dolaşımını kolaylaştırma ve yabancı yatırımları artırma yoluyla ekonomik gelişmeye, gelişmiş ülkeler açısından olumlu katkılarda bulunurken, kriz zamanlarında da hem gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler hem de az gelişmiş ülkeler açısından sermayelerinin daha çabuk yurtdışına kaçması ve krizlerin diğer ülkelere daha hızlı yayılması gibi yoğun seviyede olumsuz etkilere sahiptir. Pek çok ülkede olduğu gibi Afrika kıtasında da küreselleşmenin ekonomik boyutu çerçevesinde ticaretin, üretimin ve finansın serbestleşmesi pek çok sonuçlar

doğurmuştur. Afrika bağlamında küreselleşme olgusuna ideolojik yaklaşmak doğru bir eğilim olmaktan uzaktır.

Afrika kıtası uzun bir süredir, küresel ekonomi içinde gerek üretim, gerek ticaret, gerekse yabancı sermaye akımları açısından sınırlı bir yere sahip olmuştur. Kıtanın, çözülmesi uzun zaman alacak ve önemli maliyetler getirecek altyapı eksikleri ile eğitim ve sağlık alanında yaşadığı sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlara rağmen Afrika 1990'ların ortalarından bu yana geçmişe kıyasla kendi içinde daha olumlu bir performans göstermiştir. Afrika ülkeleri, bir taraftan siyasi ve ekonomik alanlarda küresel standartlara yaklaşma gayreti gösterirken diğer taraftan da kıtanın sorunlarını çözme yolunda da ilerleme kaydetmiştir. Afrika ülkelerinin bu yükselişlerinde, kıtada görülen olumlu siyasi gelişmelerin, iyileşmekte olan yönetim yapısının, olumlu bir hal alan makro ekonomik yapının ve Çin ile Hindistan'ın küresel ekonomide yükselişlerinin payı bulunmaktadır.

Kıtada yaşanan olumlu gelişmeler ekonomik verilere de yansımıştır. Bu kapsamda, Sahra Altı Afrika ülkelerinde görülen büyüme oranları dikkate değerdir. 1980'lerin ve 1990'ların büyüme hızı % 2 civarındayken, 2000'li yıllarla bu oran % 100'ün üzerinde artmış ve % 5 seviyelerine ulaşmıştır. Özellikle 2008 yılında meydana gelen küresel ekonomik krize rağmen söz konusu bölgede % 5,4 oranında büyüme gerçekleşmiştir. Kişi başına düşen milli gelir 2000 yılı sonrası sürekli artış göstermiştir. 2000 yılında dünya ihracatının % 2,3'ü, ithalatının ise % 1,95'i Afrika tarafından gerçekleştirilirken, 2010 yılında bu oranlar sırasıyla % 3,25'e ve % 3, 18'e yükselmiştir. Söz konusu bu rakamlar Afrika'nın refah seviyesinin arttığını, dünya ile entegre olma çabalarının meyvelerini verdiğini göstermektedir. Bu da Afrika ülkeleri açısından son yılların en önemli olgularından biri olarak değerlendirilmektedir.

Bu veriler yanında Afrika'nın son yıllarda, 1990'ların öncesinde çok da yakın ilişki içinde olmadığı Çin, Hindistan, Brezilya ve Malezya gibi ülkelerle ticari ilişkilerinin geliştiği görülmüştür. Rakamlar açısından bakıldığında Çin ve Hindistan ile ticari ilişkilerinde 1990'lara göre % 100'ün üzerinde artış olmuştur. Bu da Afrika'nın küresel düzlemde yükselen ekonomiler tarafından cazibe merkezi olarak algılandığını göstermektedir.

Sahra Altı Afrika ülkelerinin olumlu ekonomik verileri, kıtanın dünyanın geri kalanını çok yavaş adımlarla da olsa yakalama sürecinde olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte, Sahra Altı Afrika'da daha önce de bu tür hızlı büyüme dönemleri yaşanmış ancak, bu dönemlerin hemen ardından uzun süreli çöküş devreleri gelmiştir. Bu yükseliş dönemi; uygulanan esnek makro ekonomik politikalar, ekonomik verilerdeki iyileşmeler ve ekonomik büyümenin bölge ülkelerine yayılması dolayısıyla diğer dönemlerden farklı olarak değerlendirilmektedir.

Afrika'nın dünyanın geri kalanını yakalayabilmesi ve diğer bölgelere kıyasla içinde bulunduğu güç durumdan kurtularak küresel sistem içinde daha önemli bir yere gelmesi için bu yükselişin uzun bir süre devam etmesi gerekmektedir. Afrika ülkeleri, orta ve uzun vadede doğru politikalar uygulamaları halinde, küresel yapı içinde, genç nüfusu ve çeşitli doğal kaynakları ile daha etkili bir yere gelecek, yoksulluk sorununu aşarak küresel sistemin eşit bir ortağı olabilecektir.

İlerleyen yıllarda Afrika'nın, küresel güçler arasındaki mücadelede, işbirliği yapılarak kazanılması gereken bir merkez haline gelecek görüntü sergilediği dikkatlerden kaçmamaktadır. Zira bir milyar nüfusu, bakir toprakları, zengin yer altı kaynakları ve özellikle stratejik öneme sahip petrol gibi enerji kaynakları nedeniyle hem büyük bir pazar olarak hem de hammadde kaynağı olarak küresel güç odaklarının ilgisini çekmektedir. Bu nedenle, artık Afrika denilince yalnızca açlık, sefalet, yaygın hastalıklar ve iç çatışmalar akla gelmiyor, bunun yerine işbirliği, yatırım ve ticaret imkânları akla gelmektedir. Üstelik küresel sistemin köklü bir değişim süreci yaşadığı bir dönemde, 21. yüzyılın ortalarında keskinleşecek olan küresel hegemonya mücadelesinden kimin galip çıkacağını Afrika ülkeleri ve diğer sürpriz ülkeler belirleyecek gibi gözükmektedir.

Soğuk Savaş sonrası dönemde dışa açılarak küresel sistemde ağırlığını artırmaya ve önemli bir oyuncu olabilmeye yönelik çabalarını yoğunlaştıran ve bu kapsamda farklı coğrafyaları içine alan ekonomik ilişkiler ağı kurma niyetinde olan Türkiye, gelişme yolunda bir bölge olan Afrika kıtası ile küresel ölçekte Güney-Güney İşbirliği'nin bir uygulaması olarak değerlendirilebilecek bir ilişki tesis etmiş ve bu ilişki ağını kurarken de kazan-kazan politikasıyla hareket ederek eski sömürgeci yeni küresel güç odakları diye tasvir edilen ülkelere farkını ortaya koymuştur.

Türkiye, 1990'ların sonuna kadar Sahra Altı Afrika bölgesi ile düşük seviyede ilişkilerini sürdürmüştür. İlişkilerin geliştirilebilmesi için 1998 yılında Afrika'ya Açılım Eylem Planı uygulamaya girmiş, bölge ile ilişkilerin geliştirilebilmesi için 2003 yılında Afrika ile Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi başlatılmıştır. Afrika kıtasının küresel sistemde artan önemine koşut olarak 2005 yılı "Afrika Yılı" olarak ilan edilmiş ve Afrika ülkelerine üst düzey ziyaretler gerçekleştirilmiştir.

Kamuoyu ve medya Türkiye'nin Afrika ile son yıllarda gelişen ilişkilerini daha çok üst düzey ziyaretler vasıtasıyla hatırlasa da Türkiye'nin attığı bu adımlar tesadüfi değildir. Dışişleri Bakanlığınca 1998 yılında hazırlanan Eylem Planı son yıllarda yapılan ziyaretlerin ve atılan adımların başlangıç noktasını teşkil etmektedir.

Türkiye'nin attığı adımlar ya da başka bir deyişle ilişkilerin geliştirilmesi tek taraflı olarak Türkiye'nin iradesine dayanmamaktadır. Afrika ülkeleri de kara kıtanın kaderini değiştirmek için dış dünya ile karşılıklı çıkar ve saygı temelinde ilişkilerini yeniden tanımlamaya çalışmaktadırlar. Ayrıca Türkiye batı dünyası ile ilişkileri iyi olan ama aynı zamanda sömürgecilik geçmişi olmayan bir devlet olarak, Afrika coğrafyasındaki halklar nezdinde daha kolay kabul görmektedir. Bu kapsamda, Afrika ülkeleri Çin, Hindistan, Brezilya, Endonezya ve Türkiye gibi, uluslararası arenada yükselen ülkeler ile ilişkilerini geliştirmek için büyük çaba sarf etmektedirler.

Türkiye - Sahra Altı Afrika ülkeleri ile ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilebilmesi amacıyla 2003 yılında başlatılan strateji kapsamında uygulanan politikaların sonucu olarak ticaret hacminde önemli bir artış meydana gelmiştir. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin toplam ihracatı içerisinde Sahra Altı Afrika bölgesinin oranı en fazla % 1 civarında seyretmiştir. Ancak bu oran 2011 yılı sonu itibariyle % 2,7 seviyesine yükselmiştir. Genel değerlendirmeler dışında özellikle ülkeler nezdinde ihracat 2000'li yıllarla büyük artış göstermiş, Nijerya, Sudan ve Etiyopya ile yapılan ihracat 1999 yılından 2011 yılına % 1000 civarında artış göstermiştir.

Türkiye ve Sahra Altı Afrika arasındaki ithalat rakamları da 1990'lı yıllardan 2000'li yıllara artış göstermiştir. 1990'ların sonunda ithalat oranı % 0,7 civarındayken bu oran 2011 yılında % 1,5 seviyesine gelmiştir. Özellikle ülkeler nezdinde ithalat miktarında

büyük artış görülmüş, Güney Afrika, Nijerya, Gana ve Kenya ile yapılan ithalatta 1999 yılından 2011 yılına % 500 ile % 1000 arasında değişen oranlarda artış görülmüştür.

Ticari ilişkilerin yanı sıra TİKA'nın Afrika kıtasında gerçekleştirmiş olduğu sosyal yardım faaliyetleri ile başta TUSKON olmak üzere sivil toplum örgütlerinin de yapmış olduğu faaliyetlerde de 2000'li yıllarla birlikte ciddi bir artış görülmüştür.

Her alanda gelişen ilişkilere paralel olarak karşılıklı yatırımlarda da ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye'nin Sahra Altı Afrika ülkelerinin kalkınma çabalarına verdiği destek de hem ikili hem de çok taraflı düzeyde önemli ölçüde artmıştır.

Türkiye, Sahra Altı Afrika bölgesinde yer alan ülkelerle ekonomik ve ticari ilişkilerini geliştirmek üzere, Sahra Altı Afrika ülkelerine tek taraflı tercihli ticaret imkanı sağlamaktadır. Ticari ilişkilerin karşılıklı olarak daha da geliştirilebilmesi için serbest ticareti destekleyen anlaşmalar yapılması yönünde de çalışmalar yapılmaktadır.

Türkiye ve Afrika arasında yapılan karşılıklı ticaret ve yatırımların birbirini destekleyici etkisi dolayısıyla Türkiye'nin Afrika ülkelerinde yatırımları teşvik etmesinin faydalı sonuçlar getirmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle oluşturduğu ikili ve çok taraflı ilişkiler, kazan-kazan anlayışı nedeniyle kıtadaki ülkelere de daha cazip gelmiştir.

Türkiye'nin Afrika politikasının önceki dönemlerden en temel farkı; son 10 yılda Türkiye'de daha önce mevcut olan Afrika algısının, imajının değişmesidir. Böylece hem Kuzey Afrika hem de Sahra Altı Afrika aynı ölçüde değere tabi tutulmuş ve bütüncül bir Afrika tahayyülünün Türk dış politikasında yerini alması sağlanmıştır. Sonuçta da artık Türkiye'de eskiden olduğundan farklı olarak, Afrika'nın negatif imajının yerini ekonomik ve siyasi işbirliği yapılabilecek ülkeler potansiyeline bıraktığı görülmektedir.

Afrika'nın küresel düzlemdeki bu önemine binaen Türkiye'nin kıtaya bakış açısını ve bölge ve Türkiye arasında gelişen ekonomik ilişkileri en iyi biçimde açıklayan yaklaşım Başbakan Erdoğan'ın 2013 yılı Ocak ayında Gabon meclisinde yaptığı konuşmada sergilenmiştir; *“Türkiye kıtaya bakınca diğerleri gibi altını, elması, madenleri ve diğer zenginlikleri görmüyor, Afrika'ya bakınca ortak tarihimizi ve sadece dost ve kardeş halkları görmektedir.”* (Akgün, 2013: 50).

1998 yılında hazırlanan Afrika'ya Açılım Eylem Planı, ekonomik ve ticari ilişkilerdeki artış, Türkiye'deki Sahra Altı Afrika algısının değişmesi, gerek kamu kurumları gerekse de Sivil Toplum Örgütleri ve özel sektör aracılığıyla atılan ticari-dostluk köprüleri gibi olumlu gelişmelere rağmen, Sahra Altı Afrika bölgesinin siyasi, ekonomik ve beşeri alanlarda önemli sorunları bulunmaktadır ve bu tür sorunlar ticaret ve yatırım olanaklarını olumsuz yönde etkilemektedir.

Bununla birlikte, Afrika'nın büyük kıta oluşu dolayısıyla ülkeler arasındaki uzaklıklar, ekonomik ve siyasi farklılıklar, kıtanın sayıca çok fazla ülkeyi kapsamaması ve Afrika ülkelerinde yaygın olarak görülen siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, fiziki altyapı ve beşeri sermaye sorunlarından Türkiye'nin kıtadaki temsil sorununu beraberinde getirmektedir. Bu olumsuz durumların yanı sıra, bölge ülkeleri ile ilişkilerin aşamalı olarak geliştirilmesi daha etkin bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Bölgeleri üzerinde siyasi ve ekonomik ağırlığa sahip olan ve bununla birlikte Sahra Altı Afrika ülkelerinde yaygın olarak görülen siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, fiziki altyapı ve beşeri sermaye sorunlarından görece uzak ülkelerin öncelikli ülkeler olarak seçilmesi, Türkiye'nin bölgedeki etkisini artırması açısından faydalı olacaktır. Bu bakımdan Türkiye'nin enerjisini boşa harcamaması gerekmektedir.

Türkiye'nin Afrika halkı nezdindeki olumlu algısının devam edebilmesi için ilişkilerin Güney-Güney ilişkileri çerçevesinde yürütülmesi sağlanmalıdır. Bu doğrultuda TİKA'nın yaptığı faaliyetlerin yelpazesi genişletilmeli ve yardım yapılan ülkelerin sayısı tüm kıtayı kapsayacak şekilde artırılmalıdır.

Son olarak çalışmamızın savı kapsamında değerlendirecek olursak; zengin yer altı kaynaklarına, ucuz işgücü ve önemli bir nüfusa sahip olan Afrika, özellikle 2000 yılından itibaren dünya ticaretinden aldığı payı sürekli olarak artırmakla kalmamış, aynı zamanda geleneksel ticaret ortakları olan Fransa, İtalya, Almanya, İngiltere, Japonya ve ABD'ye ek olarak Rusya, Hindistan, Çin, Brezilya ve Kore gibi yeni ticaret ortakları kazanmış ve bahse konu yeni ortaklarıyla yapmış olduğu ticaret hacmini 2000 yılından itibaren sürekli olarak artırmıştır. Küresel ekonomik güçlerin Afrika'ya olan ilgisinin artması aynı zamanda kıtaya olan doğrudan yabancı sermaye

yatırımlarının da sürekli olarak artmasına neden olmuştur. Bu gelişmede, Afrika'nın giderek küresel ticaretin önemli bir parçası olduğu görüşünü desteklemektedir.

Küresel ölçekte yaşanan bu gelişmeler esnasında Türkiye'nin de Afrika'ya olan ilgisinde önemli ölçüde bir artış meydana gelmiş, 1998 yılından itibaren gerek Türkiye ile Afrika arasında gerçekleşen ticaret hacminde gerekse de Türkiye'den Afrika'ya yapılan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarında sürekli bir artış sağlanmıştır. Nitekim, 1998 yılında 1,8 milyar dolar olan Türkiye'nin Afrika'ya ihracatı 2011 yılında 10,5 milyar dolara, 1,7 milyar dolar olan Türkiye'nin Afrika'dan ithalatı ise 2011 yılında 6,8 milyar dolara yükselmiştir. Bu rakamlar da Türkiye ve Afrika arasındaki ticari ve ekonomik canlanmanın gerçekleştiği savımızı desteklemektedir.

Hal böyle olmakla birlikte Türkiye'nin Afrika ile olan ilişkileri sadece ekonomik boyutuyla sınırlı kalmamış, Güney-Güney ilişkilerine örnek teşkil edebilecek nitelikte ilişkiler geliştirilmiştir. Bu kapsamda TİKA, TUSKON ve sivil toplum kuruluşları tarafından birçok Afrika ülkesine kalkınma yardımlarında bulunulmuş ve önemli ölçüde de sosyal projeler hayata geçirilmiştir. Nitekim TİKA tarafından Sudan da gerçekleştirilen Tohum Dağıtım Projesi Aralık 2011'de Roma'da düzenlenen Güney-Güney İşbirliği EXPO 2011 fuarında en iyi uygulama örnekleri dalında ödül kazanmıştır.

KAYNAKÇA

- ADDA Jaccques, *Ekonominin Küreselleşmesi*, Çev.Sevgi İnceci, Ankara, İletişim Yayınları, 2005.
- AFACAN İsa, “Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Sayı 46, Ekim 2012, s.10-18.
- Africafocus 2009, **alıntı yapılmıştır**, HAZAR Numan, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye Afrika İlişkileri*, 2. Baskı, Ankara, USAK Yayınları, 2011, s.94.
- African Development Bank Group (ADB) Resmi İnternet Sitesi. <http://www.afdb.org>.
- ADBG, (Erişim) <http://dataportal.afdb.org/DataAnalysis.aspx>, 18 Şubat 2013, 15-18 Mart 2013, 21 Mayıs 2013.
- AKGÜN Birol, “Erdoğan’ın Afrika Turu: Türkiye ve Afrika’nın Birbirlerini Keşfi”, *Stratejik Düşünce Dergisi*, Sayı 39, Yıl 4, s.48-53.
- AMİN Samir, *Küreselleşme ve Kapitalizm* Çev.Vasıf Erenus, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999.
- ARKAN Alev “Afrika ve Türkiye Ekonomik İlişkileri”, *Ekonomik Forum*, Ağustos 2008, s.15-18.
- ARSLAN İbrahim vd., “Küreselleşmenin Yerel Ekonomiler Üzerindeki Etkileri”, *Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, Yerel Ekonomiler Özel Sayısı, 2007, s.222-229.
- BAHAR Halil İbrahim, “Afrika’ya Açılım”, *USAK Makaleleri*, 2010, (Erişim) <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1405>, 01 Aralık 2012.
- Başbakanlık Resmi İnternet Sitesi, (Erişim) <http://www.basbakanlik.gov.tr/docs/kkgm/kanuntasarilari/101-1360.doc>, 14 Şubat 2013.

- Başbakanlık Türkiye Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı Resmi İnternet Sayfası, <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/investmentguide/investorguide/Pages/FDIinTurkey.aspx>, 22 Mart 2013.
- BAYAR Fırat, “Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye”, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, Sayı 32, ty, s.25-34.
- Birleşmiş Milletler Department of Economic and Social Affairs (Erişim) http://esa.un.org/wpp/Analytical-Figures/htm/fig_5.htm, 15 Mayıs 2013.
- Birleşmiş Milletler Afrika Özel Danışmanı Bürosu Raporu 2010, **alıntı yapılmıştır**, HAZAR Numan, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye Afrika İlişkileri*, 2. Baskı, Ankara, USAK Yayınları, 2011, s.87.
- BOUTEFLİKA Abdelaziz, Cezayir Demokratik Cumhuriyeti Başkanı Abdelaziz Bouteflika'nın I.Türkiye Afrika İşbirliği Zirve Toplantısı Konuşması, 2008, (Erişim) <http://africa.mfa.gov.tr/data/cezayir.pdf>, 19 Mart 2013.
- British Petrol Statistical Review of World Energy, June 2012.
- CUSTERS Raf, MATTHYSEN Ken, “Africa’s Natural Resources in a Global Context”, 2009.
- DEMİR Gülten, “Küreselleşme Üzerine”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı 56-1, ty., s.73-104.
- Devlet Planlama Teşkilatı, Küreselleşme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2008.
- Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, (Erişim) <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> 15 Ocak 2013.
- DİKKAYA M., DENİZ F. “Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 2006, s.163-181.
- DÜMROL Mevhibe Nalan, “Türkiye-Kuzey Afrika İlişkilerinin Önemi ve Geliştirilmesinde Öneriler”, *Bahçeşehir Üniversitesi Hükümet ve Liderlik Okulu*, ty., s.167-187.

- EKEN Hurigül, “Küreselleşme ve Ulus Devlet”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, s.243-262.
- Ekonomi Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, (Erişim) <http://www.dtm.gov.tr>, 16 Kasım 2013.
- Ekonomi Bakanlığı, (Erişim) <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=727D894A-D8D3-8566-45203C65F7D00E2C>, 31 Ocak 2013.
- Ekonomi Bakanlığı, (Erişim) <http://www.ekonomi.gov.tr/sta/index.cfm?sayfa=D92A2C56-D8D3-8566-4520C47A42E543E0>, 16 Mart 2013.
- Ekonomi Bakanlığı, (Erişim) <http://www.ekonomi.gov.tr/index.cfm?sayfa=ulkevebolgeler&bolge=sahraaltiafrika>, 24 Mayıs 2013.
- GIDDENS Anthony “The Consequences of Modernity, UK, Polity Press, 64 p.” 1994, **alıntı yapılmıştır**, ÖZEL Hasan Alp, “İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Dergisi* (2) Sayı 92, 2011.
- GÜRKAN Ömer, “Küreselleşme ve Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2001*, Sayı 3, s.1-15.
- HAZAR Numan, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, 2. Baskı, Ankara, USAK Yayınları, 2011.
- HAZAR Numan, “Türkiye Afrika’da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl Sonra”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Sayı 46, Ekim 2012, s.29-38.
- IBM, “Global Innovation Outlook Report”, (Erişim) <http://www.ibm.com/gio/africa>, 2008, s.14.
- ILO, “African Employment Trends”, *Geneva ILO*, 2007.
- IMF, “Regional Economic Outlook 2008:Subsaharan Africa” *Washington D.C., IMF Publications*, 2008.

- KARABIÇAK Mevlüt, “Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerinde Ortaya Çıkan Yönelim ve Tepkiler” *SDÜ İİBF Dergisi*, Sayı 1, 2002, s. 115-131.
- KATJAVİVİ Peter, Namibya Milli Planlama Komisyonu Genel Direktörü Peter KATJAVİVİ’nin I.Türkiye Afrika İşbirliği Zirve Toplantısı Konuşması, 2008, (Erişim) <http://africa.mfa.gov.tr/data/namibya.pdf>, 19 Mart 2013
- MANSFIELD Zuhul, “Türkiye ile Afrika Arasındaki Ekonomik İlişkilerin Genel Görünümü”, (Erişim) <http://www.zuhalmansfield.com.tr/tr/post/17/Turkiye-ile-Afrika-Arasındaki-Ekonomik-Iliskilerin-Genel-Gorunumu>, 25 Kasım 2012.
- MİGUEL Edward, Is it Africa’s Turn? Progress in the World’s Poorest Region”, *Boston Review*, May/June 2008, s.7-12.
- MLAMBO-Ngcuka, Güney Afrika Cumhuriyeti Başkan Yardımcısı Mlambo’nun I.Türkiye Afrika İşbirliği Zirve Toplantısı Konuşması 2008, (Erişim) <http://africa.mfa.gov.tr/gac.en.mfa>, 19 Mart 2013.
- MORİKAWA J. “Japan and Africa: Big Business and Diplomacy” *London: Hurt and Company*, 1997.
- Müteahhitler Birliği, (Erişim) http://www.tmb.org.tr/doc/Turk_Yurtdisi_Muteahhitlik_Hizmetleri_tr.doc 22 Mart 2013 s. 10.
- NDULLU B. “Africa’s Growth Challenge: Opportunities, Constraints and Strategic Directions” *Washington, D.C.: World Bank*, 2007.
- OECD, “The Rise of China and India What is in it for Africa”, *Paris:OECD Development Center Studies*, 2006.
- OECD Factbook, 2011, s.99. (Erişim), http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/3011041ec037.pdf?expires=1369685031&id=id&accn_ame=guest&checksum=1868DEE62D35C6EEE81EA72CCA9840B4, 17 Mart 2013.

- OECD OECD International Direct Investment Statistics, 2013, s.212, (Erişim), <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/2013021ec033.pdf?expires=1369675780&id=id&accname=oid025921&checksum=A14616BAF30C992D9154FAA075D4C918>, 17 Mart 2013.
- ÖZEL Hasan Alp, “İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, 2011, s.91-98.
- ÖZKAN Mehmet, “Türkiye’nin Afrika’da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylev Arayışları”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Sayı 46, Ekim 2012,s.19-28.
- SEYİDOĞLU Halil, “Uluslar arası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri”, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Sayı 2, 2003, s.141-156.
- SIRLEAF Ellen Johnson, RADELET Steven, “The Good News Out of Africa: Democracy, Stability and Renewalof Growth and Development”, *Center for Global Development*, 2008.
- ŞAYLAN Gencay, *Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi*, 2. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, 2003.
- TEPECİKLİOĞLU Eylem Eyriçe, “Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, Cilt.1, Sayı 2, Bahar 2012, s.59-94.
- TİKA, Kalkınma Yardımları Raporu 2007, s.26.
- TİKA, (Erişim) <http://www.tika.gov.tr/haber> 14 Ocak 2013.
- TİKA, (Erişim) <http://www.tika.gov.tr/koordinatorlukler/3>, 05 Nisan 2013.
- THOMPSON Grahame, HIRST Paul, *Küreselleşme Sorgulanıyor*, 4. Baskı, Ankara, Dost Kitapevi, 2007.
- TUSKON (Erişim) <http://www.tuskonafrica.com.tr>, 14 Mart 2013.
- Türk Eximbank (Erişim) <http://www.eximbank.gov.tr>, 10 Mart 2013.

- Türk Eximbank (Erişim) www.eximbank.gov.tr/TR/belge/1-181/genel-bilgi.html, 15 Mart 2013.
- Türk Eximbank Faaliyet Raporu 2011, http://www.eximbank.gov.tr/dosyalar/kurumsal/FaaliyetRaporlari/Eximbank_Faaliyet_Raporu_2011.pdf, 10 Mart 2013, s.25.
- Türkiye Mütahhitler Birliği Resmi İnternet Sayfası http://www.tmb.org.tr/doc/Turk_Yurtdisi_Muteahhitlik_Hizmetleri_tr.doc.
- UNCTAD, “Foreing Direct Investment in Africa:Performance and Potential”, *Newyork and Geneva: UN*, 1999.
- UNCTAD, “Economic Developmet in Africa: Reclaiming Policy, Space-Domestic Resorce Mobilization and Developmental States”, *Newyork and Geneva: UN*, 2007.
- UNCTAD, “World Trade and Investment Report 2008”, *Newyork and Geneva: UN*, 2008.
- UNCTAD “Handbook of Statistics 2011” *Newyork and Geneva: UN*, 2011.
- UNCTAD “Handbook of Statistics 2012” *Newyork and Geneva: UN*, 2012.
- UNCTAD “Investment Country Profiles Turkey”, *Newyork and Geneva: February 2012*, s.10.
- UNCTAD, Erişim <http://unctad.org/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=88>, 12 Nisan 2013.
- UNECA, Economic Report on Africa 2005, *Addis ADABA:UN*, 2005.
- UNECA, Economic Report on Africa 2007, *Addis ADABA:UN*, 2008.
- World Bank, “Can Africa Calim the 21st Century,” *Washington, D.C.,World Bank*, 2000.
- World Bank, “African Development Indicators 2008-2009”, *Washington, D.C., World Bank*, 2009.

- World Bank, (Erişim) web.worldbank.org/WEBSITE/EXTERNAL/TOPICS, 03 Mart 2013.
- World Trade Organizations (Dünya Ticaret Örgütü) “*International Trade Statistics*” 2012, s.63-65.
- YELDAN Erinç, vd., “Orta Gelir Tuzağından Çıkış:Hangi Türkiye?”, *Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu Dergisi*, Cilt 1:Makro/Bölgesel/Sektörel Analiz, 2012, s.34-36.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Güler KARACA
Doğum Yeri ve Tarihi : Kayseri 1981

Eğitim Durumu

Lisans Eğitimi : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Çalışma
Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler
Yüksek Lisans Öğrenimi : Uluslararası İlişkiler
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : -

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler : -
Çalıştığı Kurumlar : MİKES A.Ş.
Jandarma Genel Komutanlığı

İletişim

E-Posta Adresi : glrkaraca@yahoo.com

Tarih : 28 Mayıs 2013